

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 11—12 Година LVIII	Редакциони одбор Д-Р ЈОВАН РАДОНИЋ, БУДИМИР ШВАБИЋ, Д-Р ВЕЛИМИР МИХАИЛОВИЋ, Д-Р СТЕ- ВАН ПОПОВИЋ, ПАВЛЕ КАРА-РАДОВАНОВИЋ, НИКОЛА ПРЕМОВИЋ, КОНСТАНТИН САВАТИЈЕВИЋ, Др. ЖИВАН ЛУКИЋ и ЖИВАН РАНКОВИЋ Уредник БУРО БАЊАЦ	1941 године Новембар Децембар
----------------------------	--	---

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

- Св. Андрија пола века заштитник Дома Карађорђевића** — Константин-Кока
 В. Саватијевић, адвокат 863
- Овогодишња прослава Дана уједињења добила је изузетан значај због говора**
 Њ. Кр. Вис. Кнеза - Намесника 865

Отворен је Градски дом културе:

- Значај и задаци Дома културе** — Јеврем Б. Томић 867
- Београд и Земун од пожаревачког до београдског мира 1718—1739** — Д-р
 Јован Радонић 870
- Кратак историјат градских културних установа: Градске библиотеке и градског**
музеја, галерије слика и историске архиве — Д-р Марија Илић-Агапов 873
- Организација и управа градова у Мађарској** — Б. Л. Павловић 875
- Национална улога градова II (Крај)** — Љ. Н. 881
- Београд се све више развија у прави спортски центар** — Љубомир Вукадиновић 886
- Грађевинска делатност Београдске општине** — Арх. Ђорђе Лукић 892
- Организација и рад општинског отсека за студије и потреба оснивања „Престо-**
ничког одбора за јавне радове“ — Инж. Жарко Ружић 897
- Развој аутобуског саобраћаја у Београду** — Инж. Рад. Ј. Сирковић, шеф
 отсека Д. Т. О. 899
- А. Г. Матош у Београду** — Велимир Љубић 902

Портрети београдских уметника:

- Вајар Петар Палавичини** — Звонимир Кулунџић 905

Прилози за историју Београда:

- Први буџет у Карађорђевој Србији** — Проф. Милован Ристић 915
- Патриотизам београдске чаршије** — Милош Ст. Недељковић 919
- Из Београдске прошлости** — Д. Ј. Р. 921

Друштвена хроника:

- Уговор о југословенско-мађарском пријатељству** 924
- Свечана прослава Материца у Двору** 925

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Важнији београдски догађаји (Г. Ј. Томић, Претседник Београдске општине, одликован Белим Орлом III реда; Претседник Општине г. Томић кумовао је деветом, а г-ђа М. Томић дванаестом детету радника Д.т.о.; Гај Краља Петра II на Лаудановом Шанцу; Двадесетпетогодишњи помен војводи Воји Танкосићу; Муслиманско певачко друштво „Босна“ из Тузле гостовало је у Београду; Гостовање скопског певачког друштва „Мокрањац“ у Београду; Отворен је Институт телесне културе у Београду; Основано је Удружење југословенских хемичара	926
Славе београдских друштава и установа	931

Комунална хроника:

Конференција београдског Градског већа са Претседником владе г. Драгишом Цветковићем	933
Посета Њ. Кр. Вис. Књегиње Олге Градском дому културе	934
Свечано отварање Дома културе Београдске општине	937
Освећени су темељи велике општинске аутобуске гараже	940

Уметничка хроника

Отварање XIII јесење изложбе београдских уметника — Б.	941
Критички осврт на XIII јесењу изложбу београдских уметника — Звонимир Кулунџић	941
Новембарске и децембарске уметничке изложбе — Звонимир Кулунџић	942

Правна хроника:

Одлуке Државног савета	946
----------------------------------	-----

Слика на корицама: „Карађорђевог устанак“ (уметнички рад сликара Вељка Станојевића, — са изложбе сликара-ратника).

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Излазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Општине града Београда.
Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара. Поједини број 10— дин.
Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дин. **Огласи на корицама 500/0 скупљи.**
Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.
Уредништво и администрација: Краљеб трг 5 I — Телефон 26-242-
Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова. — Рукописи се не враћају.

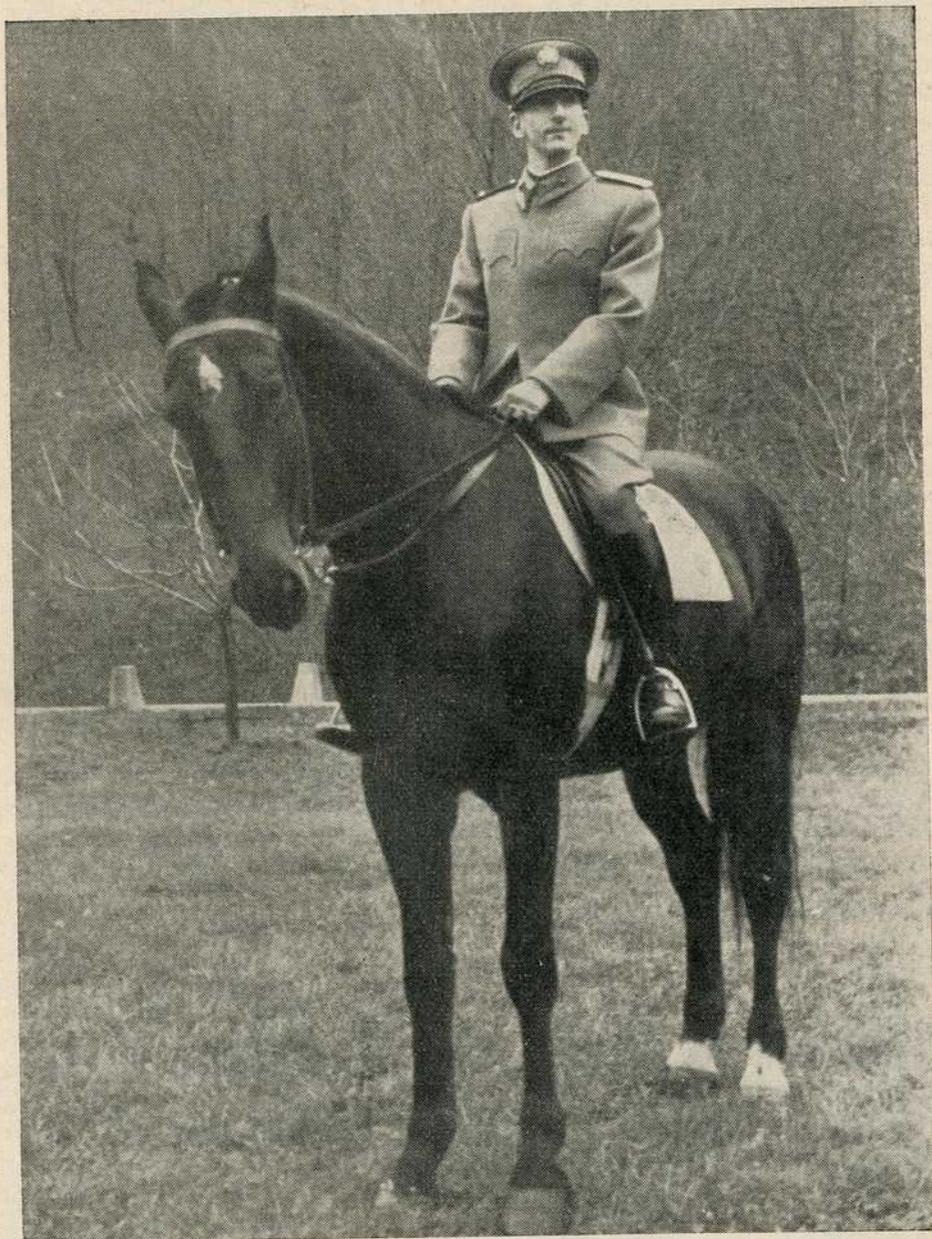
WWW.UNILIB.RS

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Бр. 11 - 12

1940

Св. Андрија пола века Заштитник Дома Карађорђевића
— Како је и зашто Краљ Петар I променио Своју славу св. Климента —

Њ. В. Краљ Петар II

Ове године прославиће наша узвишена Династија и наш Краљевски Дом педесети пут Св. Андрију Првозваног као своје Крсно име и Заштитника Дома Карађорђевића. До пре пола века Карађорђевићи су, од старина, славили Св.

Климента на дан 25 новембра по старом календару, 8 децембра по новом. Промена славе једног дома и једне породице велика је реткост и обично је прате крупни разлози.

Још Карађорђе, оснивач Династије и Вожд

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

српског народа, прислуживао је Св. Андрији, на дан 30 новембра по старом, 13 децембра по новом календару, зато што је тога дана 1806, ослободио Београд од Турака, сматрајући то као највећи успех у свом срећном војевању са Турцима.

То служење задржало се у Дому Карађорђевића и одржавао га је и кнез Александар, чак и после Светоандрејске скупштине и њене познате одлуке. Кнез Александар је изјавио жељу да промени славу и место св. Климента узме св. Андрију за заштитника свога Дома, али крај све своје жеље тешко је било да се на то дефинитивно одлучи. Средњи му син, пок. књаз Ђорђе, нарочито је наваљивао на свога Оца, да славу промени. Томе се највише противио кнез Петар налазећи за то час један час други разлог; у ствари тешко му је било славу од старина мењати. Па ипак је био он тај који је дао иницијативу за промену славе и који је славу променио. После прераног губитка своје узорите супруге пок. Кнегиње Зорке, најстарије ћерке црногорског краља Николе, одлучи се дефинитивно, да ту давно намеравану промену изврши. Сматрао је да то ипак не може учинити на своју рuku и да за то треба да добије претходно благослов Српске православне цркве и њених претставника. Кнез Петар је био убеђен да тако крупан корак, који је годинама одлаган, не би смео, као добар син Светосавске цркве, да изврши без саизвољења и благослова врховног црквеног старешинства. Тога ради он се обратио тадашњем црногорском митрополиту Митрофану Бану с молбом, да он издејствује за ово благослов архиепископа београдског и митрополита српског Михаила, сматрајући да он, иако у емиграцији, спада под јурисдикцију православне цркве у Србији.

Митрополит Митрофан обрати се писмом митрополиту Михаилу у Београд и убрзо добије од њега повољан одговор. Сагласан са тим, и митрополит Митрофан да свој благослов. Са благословом два митрополита две српске православне државе кнез Петар и кнез Арсен приме св. Андрију Првозваног за новог заштитника свога Дома и ново Крсно име Карађорђевића.

Сусретљивост помирљивог и умног знаменитог српског јерарха митрополита Михаила умало да није довела до митрополитске кризе у Београду, у коме се владајућим круговима није свидела ова његова веза са претенденстком династијом ван отаџбине.

Како је дошло до ове дефинитивне одлуке кнеза Петра да оствари жељу свога Оца кнеза Алесандра и изабере св. Андрију за ново крсно име није до у детаље познато. Свакако да је на то утицало поштовање које је већ постојало у Дому Карађорђевића према Св. Андрији, а могуће и да је хтео да се много временски не удаљи од своје досадашње славе св. Климента, пошто је св. Андрија само пет дана после св. Климента. Највероватније је да су и Кнез-Александар и Краљ Петар I св. Андрију изабрали по неком унутрашњем осећању да ће св. Андрија, као заштитник Дома Карађорђевића, помоћи им да се врате у отаџбину. То су веровали и добро сверовали, као што су скори догађаји потврдили. Није искључено да је ову жељу кнеза Алесандра потенцирало и његово бављење у Русији и можда какве успомене оданде, јер је познато да је св. Андрија Првозвани у Русији нарочито у великој пошти.

Интересантно је поменути да св. Климента слави врло мали број породица и то готово искључиво у Карађорђевом родном крају, у паланачкој Јасеници, где ову славу славе Јанковићи, Марковићи итд.

Почетком повембра године 1890 готово сви српски листови изван Србије донели су са Цетиња ово службено саопштење:

„Јављамо свијема пријатељима књажева Петра и Арсенија А. Карађорђевића, да су они, по одобрењу Првосвештеника наше свете православне цркве у државама српским, Њихових Високопреосвештенстава Господина Митрополита Михаила и Господина Митрополита Митрофана, промијенили своје досадашње Крсно име, св. Климента на св. Андрију Првозваног, и да већ од ове године почињу славити то своје ново Крсно име.“

Ове године наш млади Краљ са својим узвишеним Стрицем, Кнезом Намесником и Својом Браћом по педесети пут у Дому Карађорђевића пали свећу св. Андрији и слави своје Крсно име по старом народном обичају, као што се слави у сваком српском дому. Цео наш народ честита Им педесету славу и жели да заштитник Дома Карађорђевића, св. Андрија Првозвани, чији се светитељски лик налази и на светим нашим војничким заставама, као заштитник наше славне војске, вечно чува и штити Краљевски Дом и цео народ.

Константин-Кока В. Саватијевић
адвокат

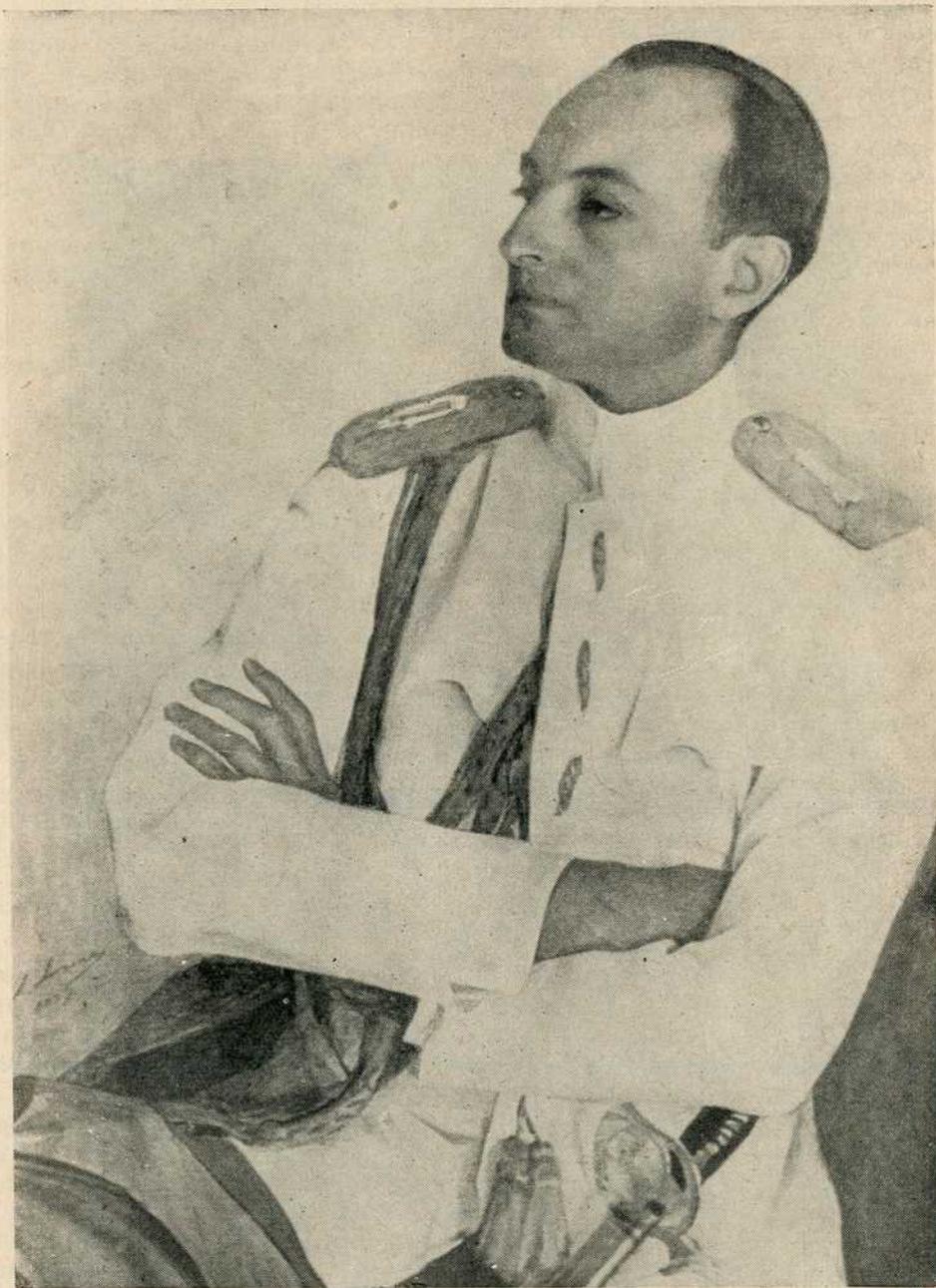

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Овогодишња прослава Дана уједињења добила је изузетан значај због говора Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник

Овогодишња прослава 1 децембра, — дана уједињења Срба, Хрвата и Словенаца у једну државу — добила је нарочити значај говором који је Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник одржао тога дана преко радија.

Говором је обележен, — језгровито, мудро и јасно — став наше државе и нашег народа према бурним догађајима у свету. Он је произвео дубок утисак и у земљи и у иностранству. Репродукован је и коментарисан

у целокупној светској штампи, као и преко главних светских радио-станица.

*
* *

Говор у целости гласи:

У овом свечаном тренутку, када сви Југословени, духовно уједињени и чврсто повезани у својој драгој домовини, прослављају са достојанством 1 децембар 1918 године, дан свога уједињења, упућујем Свој поздрав свима Србима, Хрватима и Словенцима са дубоком вером у срећну будућност наше Краљевине.

Данашња прослава дана уједињења пада у озбиљна и тешка времена. Велики део света налази се у оружаном сукобу и рат бесни на многим странама. Потребно је сачувати сву озбиљност и хладнокрвност да би се сачувала земља од ратног пожара. Наша земља води мирољубиву политику и жели пријатељство и сарадњу са свима својим суседима, који поштују њен интегритет и њену независност.

Наша земља није створена за зеленим столом. Она је резултат безграничних жртава и напора читавих поколења. Њени темељи почивају на костима њених најбољих синова, који су својом крвљу искупили право на живот, слободу и независност. Читаве генерације са оца на сина носиле су лучу народне слободе, док се није дошло до остварења ове велике националне замисли. Наши људи чврсто су повезани за ову груд, јер знају са коликим жртвима су стекли право да живе и господаре над њом.

Наша земља и поред своје неутралности у овом сукобу, изложена је многим незгодама, који проистичу од спољних догађаја. За нас је врло охрабрујући приказ да у сваким тренутцима видимо сав наш народ, уједињен око свога Краља, како стојички и са достојанством подноси све неизбежне жртве.

Користим ову прилику да изразим Своје високо признање свима Југословенима на високој националној свести, коју показују у садањим озбиљним тренуцима. То нам свима улива веру да ће наша земља срећно да преброди све тешкоће са којима има да се бори и да ће бити сачувана од пустоши рата и његових још тежих последица.

Виталност нашег народа, која се сада манифестује, даје нам нове доказе да можемо са поверењем да гледамо у своју будућност. Ову земљу чувају генерације, које су достојне својих великих предака. С тога се можемо мирно посветити својим свакодневним пословима, уверени у своју снагу и у своја права.

Живео Краљ! Живела Југославија!

Као и у целој земљи, Дан уједињења прослављен је спонтано и свечано и у Београду. Пре подне је одржано благодарење у дворском храму на Дедињу, коме су присуствовали: Његово Величанство Краљ, Њихова Краљевска Височанства Кнез Намесник и Кнегиња Олга са Њиховим Краљевским Височанствима Кнезом Александром, Кнежевићем Николом и Принцемом Јелисаветом и цивилна и војна кућа Њ.В. Краља.

У Саборној цркви је одржано пре подне благодарење, коме су присуствовали: Краљевски Намесници г.г. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић, чланови Краљевске владе са г. Драг. Цветковићем на челу, чланови дипломатског кора, генералитет, чланови Архијерејског сабора, претставници свих државних и самоуправних надлештава, као и делегати свих националних, културних и хуманих удружења.

Београдску општину је заступао претседник Општине г. Јеврем Томић са градским већницима.

Благодарење је отслужио Њ. Св. Патријарх Гаврило уз асистенцију неколико епископа и већег броја свештеника.

Свечано благодарење отслужено је и у римокатоличкој цркви Христа Краља, у евангеличкој и у старокатоличкој цркви и у јеврејским синагогама. Сви су храмови били препуни делегата и грађанства.

Увече су јединице београдског гарнизона приредили импозантну бакљаду од Калемегдана Кнез Михаиловом улицом преко Теразија до „Славије“.

Соколи су и ове године прославили Дан уједињења нарочитим свечаним приредбама.

*
* *

У оквиру прославе 1 децембра, кршћене су на свечан начин у Земуну три једрилице Прве ватрогасне једриличарске групе Лероклуба „Кондор“, чији су чланови земунски средњошколци.

Једрилице су крстили Министар за физичко васпитање народа г. Душан Пантић, претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и помоћник команданта ваздухопловства генерал г. Бора Мирковић Једрилица коју је крстио министар г. Душан Пантић добила је име „Стражилово“, она коју је крстио претседник Београдске општине г. Томић „Груниште“, а она коју је крстио генерал г. Мирковић носи име „Земун“.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Отворен је Градски дом културе

Градски дом културе у Београду отворен је једном лепом свечаношћу у недељу 22 децембра 1940. Том приликом одржали су предавања: Претседник Општине г. Јеврем Томић, градски већник и академик г. д-р Јован Радонић и управник Градске библиотеке и музеја г-ђа д-р Марија Илић-Агапов, која овде доносимо.

Детаљнији опис овог Дома и свечаности приликом његовог отварања доносимо у хроникама.

Значај и задаци Дома културе

Данашњи дан, госпође и господо, претставља у историји Београда и његове Општине је-

општина успела је тек данас да добије свој сопствени Дом у коме ће бити смештене њене ва-

Г. Јеврем Томић, претседник Београдске општине
(Рад академског сликара г. Паје Јовановића)

дан скроман али врло значајан датум. После читавог столећа од свога постајања Београдска

жне културне институције. Многи Београђани, а нарочито странац, упитаће како то да престо-

ничка општина није могла раније доћи до свога Дома културе? У томе питању, овако постављеном, постоји пребацавање и прекор Београдској општини, што за сто година свога постојања није раније подигла и створила себи свој Дом, који је за духовни развој Београда исто толико важан, колико Техничка дирекција за његово материјално изграђивање. Али ако се осврнемо на нашу прошлост и ако се за моменат потсетимо на све оно што је Београд претрпео, онда ће нам бити јасно што моји претходници нису стигли да раније створе овај високи Културни дом. Историја Београда то је историја нашег народа, то је дуги еп крвавих борби за остварење националних идеала. Он је вазда био на челу свих покрета у борби за националну слободу и народно уједињење. Та борба трајала је вековима и стала је нашу нацију небожених жртава. У том пожртвовању, Београд и као духовни и као национални центар био је највише изложен страдању и патњама. Његовом мучеништву нема примера. Нема ниједног града међу многобројним нацијама који је толико жртвовао и толико страдао за слободу свога народа. У тој вечитој борби, крвавој и славној, Београд се дизао и падао, Београд се трошио и страдао.

Од почетка националне револуције па до данас периоди његовог мира били су доста кратки. У тим раздобљима између ратова за ослобођење он није имао ни времена ни материјалних средстава да се изграђује и подиже у свим правцима материјалне и духовне културе. Чињени су напори да му се обезбеди пуни духовни полет. Ни Београдска општина као ни сви остали носиоци престоничког културног живота нису жалили жртава да подигну културни ниво наше престонице. И овај високи Културни дом резултат је тих заједничких напора у културном подизању Београда. У њему самом најбоље се види развитак Београда кроз све епохе, као и његова улога коју је играо не само у историји нашега народа, већ и на целом овом европском сектору. Када будете прошли кроз његова одељења, а нарочито кроз његов музеј, ви ћете тек тада осетити сву величину нашег драгог Београда. Тада ће вам тек бити јасно зашто Београд није раније добио свој Дом културе. А када будете разгледали историјско одељење нашег Градског музеја, које вам илуструје мучеништво Београда из времена последњег ратовања, онда ће свакоме бити јасно какве су биле дужности Београдске општине од 1918 до данас. Требало је обновити све оно што је било порушено, морало се од малог предратног Београда створити велики престони град Југославије, требало је залечити ране и створити услове његовим грађанима за живот, које изискује данашње доба физичког и духовног напрезања. Мора се признати да је Београдска општина радећи у том правцу постигла одличне резултате. Београд је данас постао велики град по свим својим животним манифестацијама. И када данас стављамо овај високи Културни дом на расположење београдском грађанству, ми само употпуњујемо програм свога рада и пружамо могућност престоничком

грађанству да напредује и да се духовно усавршава. Према томе, циљ ове високе културне институције јасан је. Он треба да духовно усаврши и национално изгради данашње и будуће генерације. Зато је он нарочито намењен омладини, која ће у овој живој историји Београда наћи полета и одушевљења за своја национална прегнућа. У исто време омладина ће наћи у овоме Дому уточиште за свој душевни одмор. У њему ће се она склонити од свих оних напада и насртаја на њу од стране људи, који би хтели да користе одушевљење омладине за сврхе који нису у складу ни са нашом историјом ни са потребом нашег народа.

Отварањем овог Дома наша настојања на културном пољу нису завршена. Али сама чињеница да су наше културне институције ушле у овај Дом и да им је омогућен правилнији рад и развој, радује нас. Поред Градске библиотеке за одрасле, дечије и омладинске библиотеке, Градског музеја и Градске галерије слика, у овом Дому смештена је од пре кратког времена Земунска историјска архива, која је врло значајна и корисна како по богатству тако и по вредности својих историјских докумената. Рад свих ових одељења ми ћемо употпунити и проширити, тако да они могу бити од користи што већем броју наших грађана из свих друштвених редова.

Београд је напредовао, он се стално развија у свим својим димензијама. Његова предграђа удаљена су од центра и од овог Дома: Земун је данас саставни део Београда. Због свега тога, ја сам одобрио да се у Земуну оснује прва и стална филијала ове наше градске библиотеке. Сложио сам се са предлогом да се заведе систем аутобиблиотека. Ове помичне библиотеке преносиће књиге до најудаљенијих домова наших грађана, како би им се преко добре и корисне књиге пружила помоћ и радост, коју само добра књига може дати.

Да бисмо припремили стручан кадар, који ће руководити пословима ове високе културне институције Општина је стала на гледиште да се при Градској библиотеци оснује библиотекарски курс, а затим и архивски, који ће на првом месту посећивати сви они градски чиновници који желе да раде у овим нашим институцијама. Сем њих, ове курсеве моћи ће да посећују и они који се из својих приватних и личних потреба желе да упознају са занимљивим и корисним дисциплинама које ће се на тим курсевима предавати. За наставнике ових курсева позваћемо и умолићемо да се приме наши културни и јавни радници, који су својим великим, признатим стручним радом доказали колико им лежи на срцу рад оваквих институција.

Издајући вам, госпође и господо, сумаран преглед наших настојања о културној акцији Београдске општине за сада и у будуће, ја вас најлепше молим да нас у томе послу помогнете, као и сви остали Београђани, како бисмо сви заједно, удруженим напорима, могли да од нашег драгог Београда створимо праву културну жижку, која ће зрачити и загревати не само Србе, већ све Југословене оним истим жаром и поле-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

том којим је одушевио мали предратни Београд многобројне генерације, које су, надахнуте националним духом Београда, створиле велику и снажну Југославију.

У овом свом подухвату, ми ћемо наћи подршке на свим странама. Наша настојања у овом правцу биће прихваћена и помогнута свесрдно и са највишег места. Ви сте већ обавештени да је овом нашем високом културном Дому као и нама самима указана у току јучерашњег дана велика част. Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олга посетила је јуче у подне Дом културе Београдске општине и у њему остала више од једнога сата, разгледајући све његове институције и живо се интересујући за све оно што је у њему изложено. Ова висока пажња најбољи је доказ колико се цени наш рад у овом правцу. Она нам у исто време даје и потстрека да још интензивније наставимо нашу акцију

на културном подизању Београда. Наша славна Династија Карађорђевића дала је досада небројено пута доказа о свом интересовању за напредак и развој Београда у свим правцима; па то чини и у овом моменту, када овај дом стављамо на расположење београдском грађанству. Зато вас позивам да сви заједнички одамо захвалност нашој великој и славној Династији Карађорђевић и да кликнемо:

— Живео Његово Величанство Краљ Петар Други!

— Живео Његово Краљевско Височанство Кнез Намесник Павле!

— Живела Династија Карађорђевића!

— Живео наш драги Београд и Београђани!

Јеврем Б. Томић

Из Градског музеја: Евгеније Савојски
(Уметнички рад енглеског сликара Кленера)

Београд и Земун

од пожаревачког до београдског мира 1718—1739

Историске паралеле увек откривају узроке ствари. Зато што се нешто дешава овде, а не дешава се онде, или обратно, зато су и последице као и узроци новим догађајима — други.

Д-р Јован Радонић, академик, претседник Културног одбора Београдске општине

Ако упоредо пратимо историју Београда и Земунa, наићићемо на много сличности. Те су сличности, у главном у трагичном, али нису једине. Има и таквих из којих се могу извући друге премисе и засновати друге наде.

Из најдаље прошлости, из мрака давнине, кад се први пут, на овом дивном месту где се налазе, појављују Београд и Земун као два суседна града, — под онда другим именима, као Сингидунум и Таурунум, — у нашој се свести буди сећање на сасвим друге народе — Илире, Трачане, Келте, Римљане... Али не само тада, већ и касније народи с истим именима вежу своје име једнако и за један и за други град — Хуни, Авари, Готи, Византинци и толики други. Старо име мења се с доласком Словена. Некадашњи Сингидунум постаје Бјелград; Таурунум Землн... То су све догађаји од непобитне важно-

сти и интереса. Некад сјајне, некад пљачкашке војске и хорде крсташа прелазе и преко Београда и преко Земунa, сад као мирни носиоци једне величанствене идеје која је загрејавала ондашњи свет, а сад као незаситни авантуристе. У доба нашег великог владара, деспота Стевана, У доба кнеза Лазара и књегиње Милице, и Београд и Земун били су под његовом мудрој владавином. Деспот Ђурађ Бранковић подигао је у Земуну, на највишем врху земунске косе дворац, који је касније дао у мираз својој ћерки Катарини, жени познатог великаша Улриха Целског. Дворац се налазио на оном истом месту где се у прастаро доба дизало прво војничко утврђење и први војнички кастел. По имену Јаноша Хуњадија, у нашој народној песми прославленог Сибињанин Јанка, који је касније становао у овом дворцу, његове рушевине и данас носе име „Хуњадијева кула“. Тако је историја врло, врло често заједничким догађајима уткивала исте нити у судбину Београда и Земунa. Судбина и патња за време првих најезда младе и моћне османлијске војске била им је иста. Кад је 1521 под султаном Сулејманом II Величанственим пао Београд, пао је и Земун. Многобројне слике и планови, велика архивска грађа о Београду и Земуну, — чији се један део налази и у овом Дому који се вечерас отвара, — јасно о свему томе говоре и сведоче. Неколико кратких и историјских података које ћу Вам овде изнети, потврдиће не само ово што сам досад рекао о сличности историје Београда и Земунa, већ и о различитом деловању разних фактора, разних догађаја.

Пожаревачким миром, 1718 године, Београд и Земун из турске доминације дошли су у власт бивше аустријске царевине. Тим настаје један нови отсек у историји једног и другог града, који можемо паралелно пратити. Одабрао сам да Вам говорим нешто из тога доба, обзиром на чињеницу, да се први документи старе и богате Земунске историјске архиве, која је сад смештена у овом заједничком културном дому једног и другог града, поклапају баш с тим периодом. Та Архива је у процесу сређивања, али је већ и досад историја Београда и Земунa, као и историја овог отсека о ком ћу говорити, била предмет марљивог истраживања. — Тодор Стефановић Виловски, Игњат Сопрон, Д-р Петар Марковић, као и многи други марљиви истраживачи и писци, са много труда и љубави проучавали су историју наших градова. Читајући њихова дела, Ви ћете моћи употпунити ону сумарну слику коју ћу ја овде изнети.

После Пожаревачког мира аустријска Двор-

ска комора поделила је земље у Срему као свој приватни посед разним великашким породицама оног времена. Нови ленски господари настојали су да њихова власт буде што шира, посед што сигурнији; Земун са околином припао је грофу Карлу Шенборну, потпретседнику Рајхсхофрата, члану једне угледне и старе породице, чешког порекла. Нови господар добио је широка овлашћења — *jus patronatus* и *jus gladii* — право на роботу својих кметова, право да им суди, право да се меша у њихове приватне односе, што је увек била једна од најтежих страна кметског положаја. Становништво је овим дошло у тешку ситуацију. Да ли је неко кмет, или рајетин — у суштини нема битне разлике. И у једном и у другом случају нема власти закона, закон је воља свога господара, зависи од случаја, од особе у чијем је рукама власт концентрисана. По сведочанству свих историка, и Земун и околина услед дуготрајних ратова, били су опустошени. Услед тога су кметски односи били још тежи. Против овог новог зависног положаја борио се нарочито српски део земунског становништва. У тој су борби наскоро добили потпору и код аустријске војне власти, која је желела да се сви ови ленски поседи сремских господара прикључе т.з. Војној граници.

Граничар је једна посебна фигура наше новије, увек тако тешке и борбама испуњене историје. Војна граница је у ствари жив бедем људи, који су с пушком у руци, под врло тешким условима једне изванредне строге војне дисциплине, имали задатак да спрече даље турско надирење. Уз реке: Саву, Уну, Купу и Зрмању ређали су се мали војнички чардаци у којима је наш граничар пробдео толико ноћи сањајући велики сан о слободи... Кад се приближавала опасност он је упаљивао своје „витиљаче“, дугачке мотке на чијем се крају налазила слама умочена у катран, звонио у клепало, звоно, које је, подрхтавајући од чардака до чардака, будило војску на нови опрез. Нашем човеку било је и то милије од мирне покорности великашу, кметске зависности... У нашој Градској библиотеци чува се препис једног документа из 1751 године, којим је породица Шенборн продала и последњи део својих поседа. Тим је и Земун, као и остали део Срема, постао саставни део Војне границе. Друштвени односи који су се међутим развијали у самом граду од великог су интереса. Са војском долазе многи нови досељеници, повећава се број занатлија сваке врсте и у исто време, као нека паралела Војној граници, заводи се чувена институција контумаца (или раштела). Низом санитарних мера, преко ових „здравствених станица“, контумаца, од којих је главни био у Земуну, аустријске војне власти хтеле су стати на пут ширењу куге, која је тад харала на истоку. Тако је та институција, која је основана 1730 и која се одржала све до 1842 године, дала повода разним мерама; живот града Земун добија посебни карактер. И људи који су путовали за Земун и преко Земунa, и роба која се увозила или даље преко Земунa извозила, све је пролазило

кроз карантену, било подвргнуто посебним строгама прописима.

И Београд у овом истом времену живи врло динамичним животом. На првом месту привлачи пажњу Град. Војне власти желе да га што боље учврсте. Троше се велике своте за његово преуређење. Задатак се поверава Швајцарцу Доксату од Мореза који рестаурацију и адаптацију београдске тврђаве изводи према тад најпознатијем, Вобановом, фортификационом систему. Подижу се разне нове зграде, старе се џамије претварају у нове цркве и манастире...

У центру новог друштва стоји тадашњи гувернер, принц Александар Виртембершки. Овај велики пријатељ и штићеник принца Евгенија Савојског, који се у рату одликовао многим ратним подвизима, у миру проводи живот врло пустопашно. Радост, весеље и забава сваке врсте, — то су његове девизе у миру. Његову ђуд нико тако добро не познаје, као његов финансијер, Жидов Самсон Сиси Вертхајмер. Велике своте злата, које је принц Виртембершки у све већим количинама и све чешће тражио, прибављао је он драге воље, — све док принц није заложио и своје гувернерске приходе за неколико година напред и своју принчевску палату...

Наш српски део становништва живео је повучен у свом делу вароши, искрено одан својој вери и својој националној мисли. Општина, која се постепено формирала, имала је и свог претседника и своје већнике, који су настојали да изађу у сусрет грађанству колико је то у ондашњим приликама било могуће. Као једна заиста привлачна и велика личност истиче се тадашњи београдски митрополит Мојсије Петровић, рођени Београђанин, васпитан у Сентандреји у непосредној близини патријарха Арсенија III Чарнојевића. Иако човек релативно скромног знања, он дубоком интуицијом осећа многе ствари које су од пресудног значаја. Тако је он исправно схватио и питање школа и питање учитеља за нашу српску децу. Никакве ласкаве понуде нису га могле завести с пута традиционалног српског и православног схватања; да би српској деци омогућио боље школовање, а да их у исто време не би довео у опасност однарођивања, како је познато, он се више пута обраћао с писмима у Русију. Тако је писао и самом Петру Великом излажући му све тадашње невоље Београђана, нарочито у погледу школства. Благодаречи овом његовом заузимању, 1724 године, стигао је у Београд први руски учитељ, Максим Суворов, који је у Београду, као учитељ, провео неколико година, а касније отишао у Карловце.

Београдским миром, који је склопљен 1739, Београд је поново дошао у власт отоманске царевине. Услови тог мира били су доста тешки. Између осталог, по условима тог мира, морала је бити порушена и Београдска тврђава, тј. сва сна нова утврђења, које је с толико разумевања и пажње подигао, уз огромне материјалне издатке, њен нови градитељ, Доксат од Мореза. Али не само да је спољашњи изглед Београда тим миром враћен у стање свог првобитног изгледа,

не само да су порушене ново сазидане палате, цркве и манастири поново претворени у џамије, већ се и у друштвеном погледу Београд тако рећи кроз ноћ изменио. Галантни принц. Александар Виртембершки, био је већ мртав. Исто тако и Доксат од Мореза. Чудноватом вољом судбине он је наша смрт у Старој тврђави коју је подигао. Издахнуо је с познатим речима на устима: „О Тврђаво, ја сам те саградио, а ти ми сад одузимаш живот!...“ Цело галантно друштво страних официра и њихових дама, нестало је исто тако после тог мира и ишчезло као дим за којим на обзору остаје само лаки плавичасти траг. Кад не би постојале архиве, кад поред писаних, не би постојали и разни други документи: слике, медаље, кад земља у својој унутрашњости не би верно чувала разне споменике тога, као и ранијих периода, онда би много што се односи на ово доба о ком смо говрили, — изгледало невероватно.

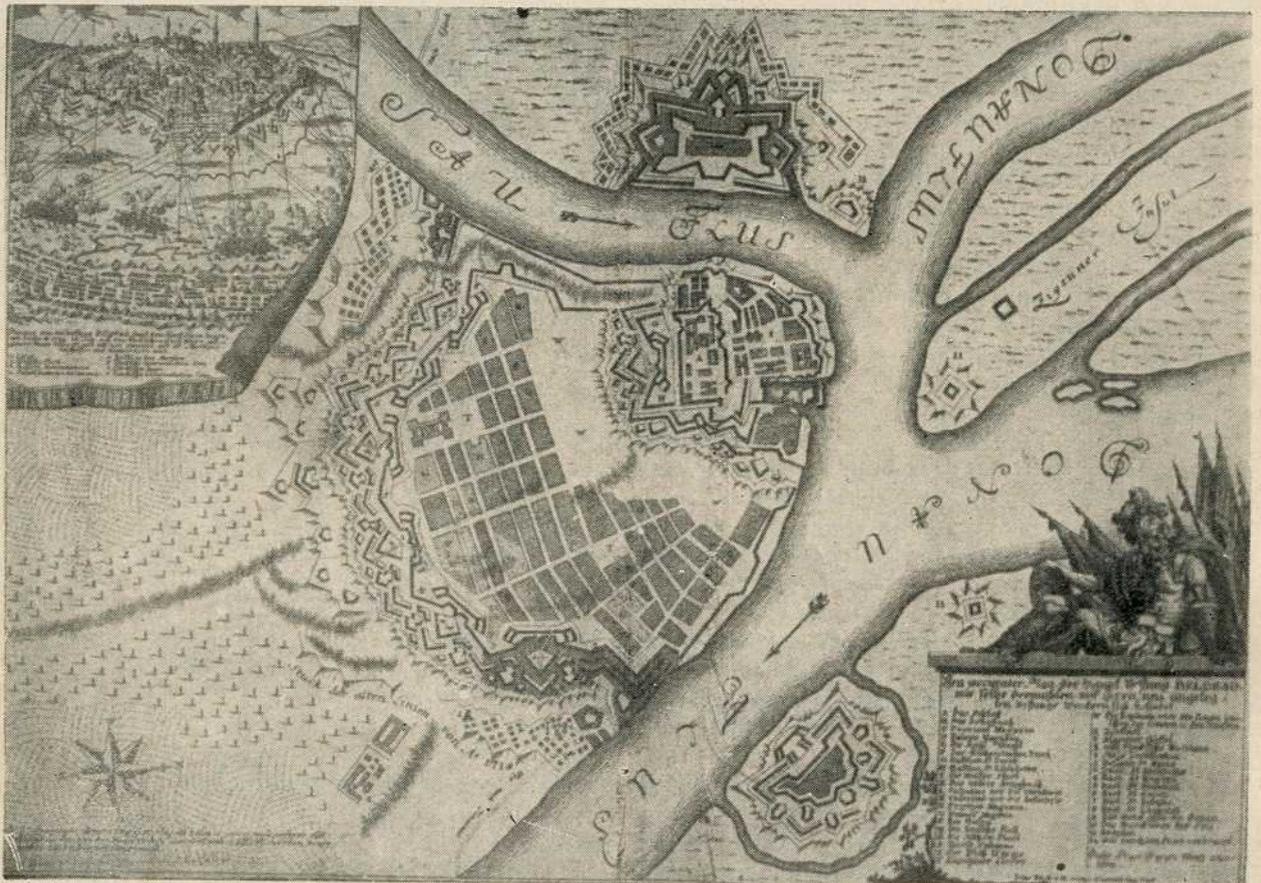
Земун је и после Београдског мира остао у оквиру бивше аустријске државе. Његов нови положај пограничног места створио му је нове предуслове за економски, а тим и друштвени и културни развој.

Оставимо овде наша два града и пређимо закључку!

У једној старој причи о Словенима каже се како су се Византинци препали кад су видели да Словени имају душу. Та душа милостива је према слабим и невољним, али има сасвим одре-

ђену љубав за слободу и слободни народни живот. Носталгија за изгубљеном слободом, која се од Косова излевала у нашим пуним дубоке лепоте и етике народним песмама, подигла је после пет векова куук и мотику, довела је до Устанка под славним Вождом Карађорђем. Безпримерним јунашвом и жртвама Београд је 1806 опет постао свој, слободан. Улога Земун у том ослобођењу била је велика. Земунски трговци и земунски родољуби потпомогали су усташе на све могуће начине. Иста крв и иста душа дају увек исти звук. Мене, као дугогодишњег професора и истраживача наше народне прошлости, дубоко радује што је у овом Градском дому, поред других значајних културних институција, нашла место и стара Историска архива града Земун као и многи други документи који у слици приказују земунску историју, развој и постанак земунске општине. Проучавајући Земунску архиву, проматрајући ове документе у слици, наћи ћемо много материјала за врло дирљиве историске паралеле Београда и Земун, јасне и непобитне доказе о њиховом психичком јединству, које стоје над свим невољама живота и које је морало довести до данашњег потпуног јединства Београда и Земун, градова који су се дигли из таме векова и који данас имају своју јасно опредељену улогу у нашем националном и културном животу.

Д-р Јован Радоњић

План Београда из доба Евгенија Савојског

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Кратак историјат градских културних установа: Градске библиотеке и градског музеја, галерије слика и историске архиве

Укупно пет Градских културних институција налази се од данас у овом дому. Од њих две — Градска библиотека и Градски музеј — основане су пре 12 година. Дечја библиотека основана је 1931 године; Омладинска библиотека, која с Дечјом библиотеком претставља једну целину, основана је 1935. Обе су постале из Библиотеке за одрасле као њена логичка последица. Галерија слика настала је откупљивањем уметничких радова, који су у почетку улазили у састав збирки Градског музеја, а који су из године у годину постајали све многобројнији. Земунска историјска архива пренета је и припојена овим институцијама 7 септембра 1940 године.

Људи, који су помогли стварању ових институција, или седе данас међу нама, или нас гледају са ових портрета око нас. Први почеци стварања и организације ових институција односе се на време кад је на челу Београдске Општине био претседник г. Милош Савчић, а потпретседник г. Д-р Милосав Стојадиновић. Универзитетски професор, сад декан Техничког факултета, г. Милан Нешић, за време док је био претседник Београдске општине, потпомагао је и подупирао њихов развој и омогућио 1931 год. да макар и у скромном саставу, буду отворене грађанству.

Тешкоћа је било много, чак и сувише много. Једна од највећих била је у томе што установе нису имале свој дом, што су се и сувише често морале селити. Номадски начин живота претставља за овакве институције велико искушење... Велика конкуренција најразличитијих проблема из свих области многоструке и многостране комуналне политике Престонице отежавала је могућност брзог развоја ових установа. Ипак, благодарећи ранијем претседнику Београдске општине, г. Влади Илићу, откупљен је 1935 год. овај дом, намењен за смештај ових институција. Тим је био постигнут велики успех. Но тек пре неколико месеци овај Дом је и стварно уступљен овим институцијама.

Откако је ударен основ градским културним институцијама 1929 па до 1940 год. протекао је извесан период. Од интереса је видети какво је било посеђивање Градске библиотеке, какав развој Музеја и његових збирки, како би се и на пракси видела оправданост оснивања овог Културног дома.

Бесумње, биће пријатно бацити поглед на статистику посеђивања, нарочито посеђивања Библиотеке.

У читаоницама Градске библиотеке, — кроз дванаест година откад оне постоје, — могли су се видети са задовољством наши читаоци у великом броју. Иако Библиотека није била у стању да им пружи све што су, према степену свог образовања, или према свом добу, могли тражити, ипак је она за кратко време постала једна од најпосеђенијих библиотека у Престоници. До данас је кроз читаонице Градске библиотеке прошло 400.000 читалаца. Број уписаних чланова износи 11.261. Ниједно посело, ниједна приредба, већег или мањег стила, ниједна изложба књига, стална или повремена, која је у циљу ширења добре књиге приређивана у Градској библиотеци, није остала непосеђена. Од сваке такве приредбе било је великих и стварних резултата. Преко „часова прича“ наша су деца систематски упознана с историјом Београда, и с оном дечјом и омладинском литературом, која им је мање позната, или за коју имају мање интереса.

Симпатије грађанства и појединих културних институција и удружења према Градској библиотеци огледале су се у честим и значајним поклонима књига. Али не само Београдски грађани, него и Париска општина, Француска влада, Немачка влада — учиниле су знатне поклоне у књигама Градској библиотеци.

Познати историк Београда, Виловски, назвао је једну од својих драгоцених књижица које се односе на Београд: „Метаморфозе Београда“. Значај те речи иде много дубље, него што се то у обичном смислу може претпоставити. У тим речима је и трагика и величина Београда.

Ратови су уништили много дирљивих споменика београдске прошлости, спречили су да многи буду уопште остварени. Али ипак ће данас наш Градски музеј, макар и скромно, пред наше очи довести многе моменте из живота Београда, почињући од најстаријих па до најновијих времена, — које сасвим присно, интимно носимо у нашој души и у нашим срцима. И ту је помоћ од стране нашег грађанства била од непроцењиве вредности и значаја. Ја ћу споменути само два имена, а

остала ће се видети забележена на поклоњеним предметима: индустријалца Ђорђа Вајферта и књижевнице Катарине Јовановић, ћерке нашег познатог сликара поч. Анастаса Јовановића.

Доласком г. Војина Ђуричића за Претседника Београдске општине, као и доласком садашњег претседника, г. Јеврема Томића, дошло је за ове установе и — пролеће и — јесен. Пролеће по оним младим и свежим соковима живота који су их обновили и подигли, дали им новог елана, улили нове наде; јесен по плодовима, — новим, врло драгоценим откупима за нашу Галерију слика, новим могућностима које су створене не само за прикупљање објеката за Градски музеј, већ исто тако и за њихово конзервисање и за њихово боље и лепше излагање. Међу главне тековине долазе ипак: пренос богате Земунске историјске архиве и уступање овог Дома — као Градског културног дома — институцијама које су се и раније у њему налазиле, али које су се гушиле од недостатка простора и савим немогућих услова рада. Нови радни програм ових институција, који је претседник г. Томић одобрио, иако смо сви свесни нових великих дужности које тај програм налаже.

Није нам циљ нити задатак да овде набрајамо имена свих лица која су помагала стварање ових институција. Али међу именима која ће без сумње остати забележена у историји ових институција биће име нашег познатог књижевника г. Душана Николајевића, чијим је заузимањем у Градском већу основан Културни одбор, а који је у овим установама нарочито потпомогао стварање посебне библиотеке за омладину.

Укупна материјална вредност имовине која се у овом Дому чува износи Динара 3,005.000, (историска, културна вредност не улази у ову процену). Укупан број књига износи 22.735; број музејских објеката 998; број уметничких радова 501; Земунска историска архива обухвата 1.512 фасцикула, уз то велики број уметничких и документарних слика (1.227) које су омогућиле да се у Градском музеју формира посебно одељење града Земуне.

Све је то ипак мало, скромно. Улога, престиж, историја, културни задаци Београда траже, много више. Ето, баш, томе вишем и бољем има да послужи и овај Дом. Градске културне институције добијају могућност да раде у једној мирној атмосфери. У том је и величина и значај овога дана, отуд и велика захвалност свих нас, који смо у овим установама досад радили, г. Јеврему Томићу, Претседнику града Београда, као и свима који су га потпомогли у извршењу овог великог циља.

Обухватајући у мислима пут који су све ове институције прешле од почетка до данас, — радећи у овим институцијама од првог дана њиховог постанка до данас, — ја из све душе, дубоко искрено желим само једно: да све ово буде на добро ових институција, али и да њихов даљи развој буде скопчан с мањим тешкоћама и с мањим борбама; да што бољи и што достојнији радници нађу свој животни циљ у раду који ће бити посвећен на претку ових институција с тим да им буде осигуран онај психички мир и они услови рада без којих и најбоља и најјача воља постају илузија.

Д-р Марија Илић-Агапов

Градски музеј (историјско одељење)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Организација и управа градова у Мађарској

Приликом недавног боравка делегације Општине града Београда и претставника Југословенског Савеза градова у Будимпешти дошло је до упознавања и проучавања мађарског комуналног система, онаквог какав он данас постоји у тој земљи. Није без интереса за читаоце овог часописа да у главним линијама изнесемо основне карактеристике тога система, и ако је он у северним градовима наше државе донекле већ познат. Поред остале литературе и чланака, којима смо се послужили за основу смо узели студију г. Карла Зенди-а садашњег претседника Општине града Будимпеште под насловом: *Ungarische kommunalverwaltung und kommunalpolitik, Budapest 1939.*

Мађарска је у управно административном погледу до проширења у 1938 и 1940 била подељена на 31 жупанијску и 12 муниципалних градских општинских самоуправа. Међу градским самоуправама заузима главни и престони град Будимпешта једно нарочито место и њен правни положај регулисан је нарочитим законом. Жупаније су подељене на 149 срезова који важе као управне јединице. Правном подручју срезова припадају 1086 већих и 2220 мањих општина. Те мале општине биле су повезане у 704 управне јединице, тако да образују посебна окружна бележничка места.

Становништво Мађарске подељено је према тим општинама овако:

Главни престони град Будимпешта има 1,060.000 становника;

Муниципални градови имају 740.000 становника;

Жупанијски градови имају 1,300.000 становника;

Сеоске општине имају 7,000.000 становника.

Из тога излази да је Мађарска пре проширења која је добила на рачун Словачке у Карпатској Украјини и Румуније у Ердељу и Трансилванији имала око 10,100.000 становника. Данас се рачуна да Мађарска има око 14,000.000 становника, па је према томе и број градских и сеоских општина у одговарајућем односу већи.

Будимпешта је једини град са преко милион становника. После њега долази Сегедин са 135.000 становника. Око Будимпеште се налазе 5 жупанијских градова и 17 већих општина које су међусобно повезане економски и саобраћајно тако да са њом стоје у органској

вези. Укупан број становника ових градова и општина износи 400.000 тако да ако се и ово становништво уброји у Будимпешту, онда би она имала око милион и по становника.

Главне основе општинских и градских самоуправа у жупанијама и градовима утврђене су законом, а нарочито право на самоуправу, помоћна служба за државну управну власт и такозвана политичка власт. У својој унутрашњој надлежности општине имају на основу права самоуправе и властито право располагања, које је конкретније изложено било у самим одлукама било у статутима Општине. Самоуправни чиновници постављају се делимично путем избора. Општина одлучује о расходима и управном апарату и брине се о своме издржавању.

У неким пословима који по природи спадају у надлежност општина у погледу самосталног одлучивања, ово им је право одузето по закону и могу га користити тек пошто претходно издејствују одобрење односно сагласност од надлежног министра. Ово претходно одобрење тражи се и за правну важност донетих статута. Тако круг надлежности самосталног општинског одлучивања трпи с једне стране ограничења, пошто су одлуке у извесним случајевима пуноважне тек после претходног одобрења, с друге пак стране одлуке, које су донете у недостатку законског основа или путем повреде једног законског прописа, могу по званичној дужности бити оглашене за неважеће. Права општина су ограничена још и у том смислу, што њихове одлуке донете у јавном интересу могу бити учињене спорним од стране надлежног органа власти. Најзначајнија одлика општинског права у погледу испуњавања дужности постављених од стране државе и њених управних органа састоји се у томе, што круг надлежности такозваних унутрашњих послова с временом на време трпи промене и то кад таквим унутрашњим пословима буду постављени циљеви, који од стране државне извршне власти нису изрично задржани за властито делокруг. Ови унутрашњи послови погађају локалне послове или интересе локалног карактера, али у исто време погађају делимично примену закона и законских наређења државне власти.

Муниципални градови имају још и политичко право „адресе“ т.ј. једног писменог захтева у погледу доношења закона на зако-

нодавно тело или владу, у политичким питањима и стварима од општег интереса.

По хијерархији су у Мађарској на првом месту сеоске општине, затим жупанијски градови и најзад муниципални градови. По кругу надлежности општине и жупанијски градови имају надлежност управне власти првог степена. Муниципални градови су управни органи вишег реда.

— Организација сеоских општина —

На најнижем степену управне организације стоје сеоске општине. Оне су извршни органи управних власти првог степена. Ове мале општине слично малим јединицама у Немачком управном праву, у недостатку сопствене финансијске снаге, могу се оспособити за извршење постављених задатака само тако, ако се удруже односно наслоне на коју суседну општину. Обично се тада из заједничких средстава подмирују и заједничке потребе, као и свршавају административни послови заједнице. Али постоје и велике и имућне сеоске општине које су у стању да из властитих средстава подмирују своје потребе. Аутономни делокруг сеоских општина ограничен је на управљања општинском имовином и на избор њених органа. За покриће својих расхода општине су овлашћене да уводе прирез у висини до 50% од државног пореза. По одобрењу жупаније могу овај прирез попети и до 75% од државног пореза. За веће повећање од овог потребно је формално одобрење владе. Сеоске општине нису овлашћене да уводе неки други сопствени порез. Градске општине могу уводити и ове врсте пореза, само по одобрењу владе.

Као надзорна власт над сеоским општинама једног среза стоји орган, сличан нашем начелнику среза, који врши управну власт првог степена.

— Организација жупанијских градова —

Жупанијски градови имају свој делокруг у области финансија, управе и правосуђа, а у случајевима прекорачења власти стоји под контролом жупана. У случају када под вођством једног претседника имају већу организацију, онда они имају надлежност и делокруг преске власти.

На збору аутономног жупанијског града наменује се општинско заступство, чији се број чланова креће од 60 до 120 према броју становника града. Половину бирају пуноправни бирачи, друга половина долази од стране оних, који плаћају одређени високи износ порезе. Чланови општинског заступства и они који, имају право гласа, заузимају одређене старешинске положаје. На челу општине стоји претседник, кога бира градско заступство за време од 10 година трајања. Непосредна над-

зорна власт над жупанијским градовима је жупан, док државни надзор припада министру унутрашњих послова. Наредбе општинске извршне власти као и жупанијских градова су апсолутне; ипак не могу предузимати поступак у име владе или општине у стварима адресе или претставништва.

Делокруг општинског заступства поклапа се са малим отступањем са делокругом општинских одбора муниципалних градова. Ово отступање, односно разликовање између две врсте градова састоји се у томе, што жупанијски градови немају право на такозване „адресе” на законодавно тело и на владу у политичким питањима или у стварима од општег интереса.

— Организација муниципалних градова —

Претставник целине комунално политичке власти у муниципалним градовима јесте муниципални одбор. Број његових чланова креће се између 120 и 180 и готово на сваких 500 становника пада просечно један члан одбора. Од укупног броја чланова две петине падају на најјаче пореске обвезнике, две даље петине на оне које изберу пуноправни гласачи, а једна петина на све остале сталешке и друштвене организације. Има поред тога још доживотно браних чланова као и таквих који су по службеној функцији одређени за чланове одбора.

Муниципални одбор као главни скуп градских претставника у муниципалним градовима има, са малим отступањем, исту власт као и муниципални одбор главног и престоног града Будимпеште. На челу муниципалног града стоји претседник, који је изабран од муниципалног одбора. Политички заступник владе при муниципалним градовима је велики жупан, који је наименован на предлог министра унутрашњих послова од државног поглавара.

— Организација комуналног заступства у Будимпешти —

Аутономну власт и право главног и престоног града Будимпеште врши муниципални одбор, који се састоји из 108 изабраних чланова, 19 претставника професионалних интереса, 22 доживотна члана бирана као личности од поверења и оних високих чиновника, који стоје на челу појединих општинских служби. Муниципално бирачко право припада сваком становнику престонице, који испуњава услове за бирача за народно претставништво.

Надлежност пленарне седнице муниципалног одбора у Будимпешти састоји се у обављању права власти у политичким питањима, као права на адресу, подношење петиција, резолуција и обављање преписке. Одбор доноси

статуте, разграничава управне срезове, надгледа активност самоуправне власти, бира и стручне одборе, одлучује о установљењу или укидању служби или службеничких места, одређује плате чиновника, бира законом одређене чиновнике, одређује делегате код разних јавно-правних тела и саставља буџет, школске расходе као и биланс и завршни рачун газдовања. Он закључује о увођењу, изменама и укидању јавних градских дажбина као: пореза, приреза, трошарине, калдрмине, пристојба, такса и приноса. Он доноси закључке о установљењу и проширењу градског саобраћаја и јавних установа од опште користи, решава о управљању и руковању имовином, о отуђењу или оптерећењу преко вредности од 100.000 пенга (један милион динара) и најзад стара се о градском регулационом плану.

Надлежност првог претседника (Főpolgármester — Oberbürgermeister) главног и престоног града Будимпеште састоји се у председавању седницама муниципалног одбора. Први претседник је постављен одлуком државног поглавара и истим начином може у свако доба бити смењен са тог положаја. Први претседник посредује код владе за чување интереса престонице, а с друге стране чува државне интересе у пословању и раду општине. Он надгледа и контролише цео ток управљања општином, нарочито обраћајући пажњу на тачну примену закона, министарских наредба и статута.

Надлежност претседника (Polgármester, — Bürgermeister) у престоници састоји се у томе што је он први одговорни носилац власти у градској самоуправи. Он води и управља комуналним пословима уз припомоћ двојице потпретседника (Vicebürgermeister). Претседник, потпретседници, саветници магистрата, претседник суда добрих људи, главни благајник, главни физикус, директор градске администрације, главни библиотекар и главни архивар су бирани на ова звања од стране пленарне седнице муниципалног одбора.

Мандат претседника, потпретседника и главног благајника гласи на 6 година, а мандат осталих високих чиновника није ограничен, т.ј. траје доживотно. Избор претседника и потпретседника пуноважан је тек онда, када га потврди државни поглавар.

Претседник заступа град пред свима државним властима или трећим лицима. У свима приликама где се општина појављује као власт или као имовински субјекат; он је носилац односно извршилац закона, наредба или одлука; он води и надгледа управу, контролише целокупно газдовање градском имовином, стара се о отправању служби и службених власти, има право постављања чиновника као и вршење дисциплинске власти.

Будимпешта је подељена на 14 управних одељења-срезова, у којима под управом старешине одељка додељени персонал обавља у

првој инстанци све послове редовне управе и администрације.

— Задаци градова —

Задаци градова могу се у Мађарској поделити у два дела: у дужности по наложеном делокругу, и дужности по сопственом делокругу, односно по слободном избору. Круг задатака које општина обавља по дужности огледа се код мађарских управних органа у томе, што на средњем — другом степену — као и у надлежности на nižем — првом степену — код муниципалних градова, као и код жупанијских градова, великих и малих општина, управне радње за рачун државе не обављају се од државних органа већ од самоуправних (општинских) органа. Са проширењем управних задатака природно је брзо порастао терет дужности, којима општине морају одговарати. На тај начин проширује се круг надлежности и задатака градских самоуправа на одређене врсте организације, на обезбеђивање трошкова за све врсте градских послова, на испуњење законом одређених циљева. Градовима је најзад остављена још једна дужност, која се састоји у старању за извођење градског регулационог плана и начина изградње града, израда улица и подизање мостова и њихово правилно одржавање, старање за водовод, канализацију и јавно осветљење.

Избор задатака по слободном — властима — делокругу зависи од културног нивоа саме општине, њених потреба, пореских могућности становника и њихове готовости за подношење жртава. Како су потребе са развојем културних прохтева готово свуда достигле исти степен, то су способност подношења пореских оптерећења и финансијски положај општине они главни фактори, у којима се може огледати видна разлика између појединих градова када воше слободан избор свога самосталног рада. Градске општине могу присвојити право задовољења свих оних самоуправних потреба као и потреба јавног интереса, који нису изрично законом задржани за државу.

По себи се разуме да је за такве закључке потребна законска могућност и одговарајућа сагласност надзорне власти.

— Финансијски положај градова —

Најзначајније аутономно право градова, финансијска самоуправа, припада на исти начин и градовима и сеоским општинама. Општина ове финансијске самоуправе је самостално управљање имовином града односно општине. Градови одређују свој план газдовања према сопственим могућностима, одређују издатке и уводе дажбине и дру-

ге приходе за покриће издатака. Овде долазе у обзир као најважнији приходи: порези, прирези, дажбине, таксе и др... Међу свима овим облицима истиче се као најважнија карактеристика финансијске самоуправе право града односно општине, да уводи разна пореска оптерећења грађана. Без овог права опорезивања било би врло тешко изнаћи средства за подмирење расхода у једној општини. Према томе право на аутономно газдовање и пореско оптерећивање су основни елементи финансијске аутономије.

Режим државне новчане помоћи од неког већег значаја још није уведен. Државне власти додељују градовима помоћ из ванредних буџета фондова, који се оснивају и одржавају из прихода од обртног пореза. После светског рата увели су градови сами прирез на пословни порез, чиме су нашли најсигурнији кључ за учешће у скупном приходу. Од увођења т.зв. променљивог пореза, чији је циљ да порез на пословни промет плати не само поједино трговачко друштво или радња, већ и сам произвођач, утиче претежно већи део прихода од обртног пореза у државну касу. Због тога је учешће градова и општина у овом порезу знатно опало. Да би приход из ове врсте пореза опет повратио на пређашњу висину, Савез мађарских градова чинио је више претставки влади, које су до сада имале за последицу једино регулисање неједнакости између прихода и расхода у главном граду Будимпешти.

У колико се градски буџет не може у равнотежити помоћу пореских дотација, онда се може прибећи повећању пореза на течевину који је држава уступила градовима. Нормална рачунска стопа пореза на течевину јесте 5%. Код градова са великом разликом између прихода и расхода може се ова стопа попети на 7%. Повећање стопе код пореза на течевину зависи од одобрења министра унутрашњих послова.

Тежак проблем мађарских градова је нерешено питање летећих дугова, који су проистекли из превеликог оптерећења градова разним дужностима. У овом погледу мађарски градови су предложили својој влади онакву основу за санацију својих финансија, какву су добили немачки градови за своје летеће дугове.

— Комунални буџет —

Рачунска година мађарских градских и сеоских општина поклапа се, отступајући од немачког примера, са календарском годином, дакле од 1 јануара до 31 децембра. Градови и општине састављају свој буџет у трећој четвртини текуће године, пре почетка нове рачунске године. У великим и малим сеоским општинама буџет саставља бележник, а у гра-

довима га саставља градско књиговодство. У жупанијским градовима буџет саставља градско заступство а у муниципалним градовима га дискутује и усваја општа седница муниципалног одбора. Једновремено са утврђивањем буџета расхода утврђују се и приходи који служе за покриће расхода и одређује проценат пореза и део пореза на течевину који припада граду.

У колико процентна стопа приреза не пређе 50% а стопа пореза на течевину не пређе 5% предлог буџета одобрава министар унутрашњих послова. Ако те стопе буду веће онда министар унутрашњих послова такав предлог буџета доставља министру финансија на одобрење.

У буџетској 1938 износили су буџети прихода градова 2.540 милиона у динарима. Од тога пада на Будимпешту 1,660 милиона, на муниципалне градове 440 милиона а на жупанијске градове исто тако 440 милиона динара.

Мађарски градови су имали издатке последњих година: 30,5% за општу управу, 16,7% за школску наставу, 14,9% за уређење града, 12,9% за задовољавање кредитних потреба, 8,4% за покривање расхода око осигурања народног здравља, 7,7% за социјалну службу и збрињавање сиротиње и 3,3% за осветљење и појевтињавање услова живота. Трошкови управљања имовином износе 5,6% општинских потреба.

Сеоске општине имале су у 1936 години буџете у износу од 730 милиона динара; од тога пада на општу управу 41%, за наставу и физичку културу 13%, за здравствену и ветеринарску службу 8,2% на пожарну службу 5,2%, за верске и црквене потребе 3,5% и на опште газдовање општина 6,4%.

За покриће расхода служе порези на приход у градовима (а у сеоским општинама комунални прирез) пореза коју је држава препустила општинама, самостални градски прирези, дажбине, локалне таксе, пијачне таксе и најзад евентуална државна помоћ. Имовина општина састоји се највише из непокретних имања, кућа за ренту и земљишта за зидање. Буџетски мањак покрива се на тај начин што такав град добија одговарајући прирез на државни порез. Овај општински прирез је у ствари најважнији извор општинских прихода.

У току 1938 одобрени буџети имали су од овог приреза у градовима 343,769.870 динара прихода, а сеоске општине округло 247 милиона динара. У Будимпешти приход од приреза достигао је суму од 184,900.000.— динара а у муниципалним градовима 91,944.270.— динара.

Поред пореза и дажбина стоји градовима на расположењу још и порез на течевину, који пада на сва лица која имају приходе или плате као намештеници. Порез на течевину наплаћује се од свих пословних људи који

раде за добит, од људи који се баве трговином и од лица слободних професија која постижу одређени приход. Стопа овог пореза је 5% али она са одобрењем министра финансија може ићи до 10%.

Осим приреза и градских и општинских пореза треба споменути још и специјалну врсту пореза, који проистичу из законског основа, као: порез на псе, порез на места за уживање и увесељавање, порез на минералну и сода воду.

Долазе затим самостално уведени градски порези, који су разрезани на основу статута као: закупни динар — (у неким нашим крајевима познат под именом најамни филир), саобраћајни порез и порез на вредност земљишта. У дажбине спада и преносна такса за непокретну имовину, која се у највећем броју градова наплаћује заједно са државном преносном таксом. До сада је највећи износ ове таксе био 1,5%. По месним статутима плаћа се такса за запремање улица и простора, као и за израду и коришћење канализације. Овоме треба додати још ватрогасни прирез од 10% на сваку премију према полиси осигурања од пожара.

Такса на боравак странаца чини такође један извор прихода у градовима. Ову таксу дужни су да наплаћују хотели и пансиони по једној стопи од 5% према цени собе од преноћишта.

Социјални прирез може се увести у градовима и општинама на основу наредбе владе као прирез на државни порез. Стопа се одређује из године у годину. Са приходом од овог приреза покривају се службе које се брину о невољнима и немоћнима.

Установљавање локалних такса врши се на основу разних закона и статута.

Најзад треба додати порез на потрошњу вина, пива и осталих алкохолних пића.

Мађарски закони не допуштају општинским управама право увођења самосталних јавних дажбина, већ се њихови приходи ограничавају искључиво на комунални прирез на јавне порезе. Једним широкогрудим схватањем и тумачењем државне управе дошло је у задње доба до одобрења општинама да могу увести прирез на невољне — социјални прирез. Овоме прирезу треба додати све веће потребе за покрићем оних расхода, које градови чине на пољу народног здравља, неге болесника и лечење грађана.

Најмањи извор прихода у животу мађарских градских и сеоских општина је државна помоћ или потпора, која се може добити само у оним случајевима, кад за покриће буџетског дефицита не постоји никакво друго средство. Према томе та државна помоћ не претставља никакво правило, већ само једну могућност у животу мађарских општина.

У години 1938 општи износ буџета расхода за мађарске градове изнео је 2.570.000.000

динара од тога 1.660.000.000.— динара само за Будимпешту, за жупанијске градове 440 милиона динара а 460.000.000.— за муниципалне градове. Приходи су састављени из следећих извора: комунални прирез 18,4%, управни приходи 15,8%, самостални градски приреси 13,3%, од државе уступљени порези 12,5%, приход од приватног газдинства општине 9,4%, приход од саобраћаја и предузећа 8,8%, други редовни приходи 7,9%, приход од трошарине 6,8% и други ситнији приходи 2,7%.

Приходи сеоских општина пењу се на 470 милиона динара и показује сасвим други распоред у процентима. Највећи део прихода (40,5%) отпада на пореске управе. Приходи од имовине показују износ од 18,9%, од државне помоћи, 13,3%, од пожарне полиције 6,3% и саобраћајних такса 6%.

Из изложенога се види да не постоји у Мађарској један одређен кључ по коме држава врши расподелу оног дела државног прихода од пореза, који уступа или додељује градовима и сеоским општинама, и због тога су приреси по појединим општинама врло различити.

— Савез мађарских градова —

Организациони састав радне заједнице мађарских градских и сеоских општина отступа од сличних организација у Немачкој у многим појединостима. Само градови имају у лицу Мађарског савеза градова радну заједницу сличну немачком општинском савезу. Битна разлика између њих састоји се у чињеници што Немачки Савез општина проистиче из једног законског основа који га чини сличним органу јавно-правног карактера, док Мађарски савез градова на основу своје активности има статуте приватноправног карактера, који су одобрени само од министра унутрашњих послова. То значи да је ступање у чланство Савеза остављено слободној вољи самог града. У ствари ови мађарски градови припадају Савезу као заједничкој радној организацији.

По статутима може сваки мађарски град постати редован члан Савеза градова чим пријави своје приступање Савезу. Сваки град има свога претставника у лицу претседника или његовог законског заступника. Циљ Савеза је: потпомагање опште корисних задатака градова. Развој градског управног апарата, комуналне науке, културне делатности градова, издавање комуналних публикација, подржавање економских и материјалних интереса градских чиновника и намештеника, најзад одржавање веза са сличним организацијама у иностранству...

Органи Савеза су: главна скупштина, Управа, Претседништво и Секретаријат. За спремање стручних специјалиста у појединим

гранама комуналних послова Савез је створио посебне стручне одељке, који се старају о постизавању овог циља.

Велике и мале сеоске општине немају организацију која би личила на Савез градова. Ипак, временом су створене две организације, које су одобрене од министра унутрашњих послова. Једна се зове *Савез сеоских општина*, а друга *Земаљски савез општина и обласних бележника*. Али обе ове организације немају право да заступају интересе својих чланова.

— Проблеми градова —

Као и код свих градова, тако се и код мађарских градова поставља као најтеже и горуће питање комуналне политике, како довести у склад потребе града и изворе прихода. Најсложенији задатак финансијске политике од увек је био, на који начин постићи сагласност између потреба и средстава за њихово подмирење. У овом погледу постоји и код мађарских градова захтев, да им се омогући извесна слобода кретања и акције, да се учине што је могуће више независним од државе у стварању средстава и извора за своје приходе. Наћи такве изворе прихода је увек најкрупнији проблем.

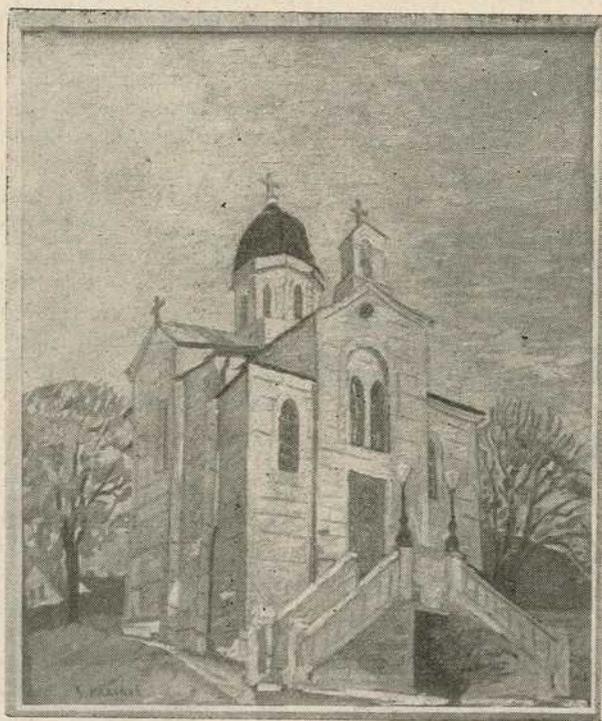
После рата градови су били у специјалном положају, како у погледу пораста становништва тако и у погледу незапослености, настале услед економске кризе, која је изазвала све већу потребу социјалне интервенције општине. Јавно мишљење врло енергично је тражило да „Општина дејствује” не питајући

ни чиме ни одакле ће добити средстава. Ту постоји једна граница између добре воље и схватања дужности и материјалних средстава за остварење и испуњење тих дужности. Ту долазимо на ону тачку, где се држава појављује као фактор који општину треба да разуме, помаже и прихвати. Једновремено ту се поставља и питање докле се простире дужност државе а докле општине. Нормално би било да дужност општине почиње онде где престаје дужност државе. Међутим и код мађарских а и код наших градова случај није такав. Има једна заједничка зона где су и држава и општина надлежне и позване да испуне своју дужност. У тој зони најчешће се дешава да држава тражи од општине да испуни своју дужност, не старајући се да и она сама испуни своју.

Не улазећи у детаље финансијског санирања градова може се слободно рећи, да постоје два основна начина за одржавање градских финансија. Један је да држава сматра градове саставним делом своје администрације, и следствено, да их сама финансира из својих средстава. Други је, да градови буду самосталне управне јединице, са својом засебном самоуправом, али онда да држава допусти градским општинама да саме налазе изворе прихода и средства за покриће расхода.

Као што се види, слика мађарских градова у погледу економском, финансијском и управно-административном не разликује се много од слике коју у том погледу пружају наши градови.

Б. Л. Павловић

Са изложбе сликара-ратника: Ђура Радоњић: Српска православна капела у Земуну

Национална улога градова

Градска Америка

(2)

Генерални план. — У току последњих двадесет година генерални план усвојен је и широко примењиван, са врло лепим резултатима у целој земљи, и то како генерални план за поједине општине, тако и за читаве покрајине. Ипак, извођење генералног плана треба потпомоћи установљењем органа за локални генерални план, који ће имати такву надлежност која им омогућава широко поље акције и ефикасна средства да би допринели побољшању привредних и социјалних прилика градске општине. Да би могао функционисати ефикасније, потребно је да биро за генерални план буде ближе законодавне власти општине и шефа извршне власти, но што је то до сада био случај. Њему треба давати основне директиве, које ће бити засноване на општем генералном плану. Поред тога генерални планови појединих места морају бити укључени у генералне планове који се односе на веће територије: покрајина, држава — чланица, цела земља.

Признавајући вредност установе генералног плана као ефикасног средства за боље искоришћавање и боље очување материјалних извора и људства, комисија тражи проширење делокруга његовог рада и на државне и покрајинске власти и препоручује:

1. — Да Конгрес донесе законе о установи једног Националног Бироа који ће имати следеће дужности:

а) да потпоможе и сарађује са бироима генералног плана држава-чланица покрајина и градова;

б) да води надзор, и да доприноси њиховом побољшању, над програмима јавних радова утврђеним за дужи низ година, сарађујући при том са одговарајућим бироима за генерални план појединих држава-чланица, покрајина и општина;

в) да са представницима индустрије и рада установи секцију индустријског генералног плана, која ће са комисијама генералног плана држава-чланица остварити распоред индустрије, економски уравнотеженији и бољи у социјалном погледу и, у колико је то могуће, да изради општи национални план поделе на индустријске зоне и на тај начин да помогне индустријске крајеве и поједине општине у њиховим напорима на побољшању квалитета и стабилности њихове индустрије;

г) да припрема, у заједници са комисијама државног генералног плана, пројекте о ре-

формама саобраћаја, како би се обезбедила боља расподела градских центара и економски и социјално целисходнија расподела привредних делатности;

д) да организује опсежне анкете о дејству на урбанизацију проширења развођења електричне енергије;

ђ) да створи једну секцију за градске студије, која ће имати сличне функције као и одговарајуће пољопривредне секције за сеоске општине.

2. — Месна градска власт за генерални план мора имати исту власт у погледу пројеката који се односе на територију на коју се протеже њихова надлежност, а које изводи државна власт, коју имају у погледу пројеката који од њих потичу.

Исту власт треба им доделити у погледу предлога који се тичу саобраћаја или јавних служби кад се тиче њиховог установљавања, проширења или каквих промена.

3. — Савезна влада треба да усвоји политику према којој ће савезни бирои, све планове које изводи или одобрава савезна влада, упућивати увек на проучавање и мишљење локалним бироима генералног плана, у колико они постоје и у колико се планови односе на територију за коју су они надлежни. Савезни бирои дужни су водити рачуна о датим мишљењима и изаћи у сусрет евентуалним тражењима.

Модернизовање градске управе. — И поред многобројних побољшања учињених у погледу општинске управе за време последњих деценија, постоје још извесни недостаци који шкоде добром функционисању градских управа. Ако се жели да градска општина може са успехом да одговори својим све многобројнијим управним задацима, њена власт и њена организација морају бити проширене и модернизоване, како би она могла одговорити својим обавезама и својим дужностима у савременом животу.

Да би се омогућило градским управама да могу одговорити са пуно успеха својим дужностима, које су из дана у дан све многобројније, комисија препоручује да се закони и уставни држава чланица измене, примењујући најсавршеније методе, да би се градским управама дала већа власт не само у погледу њихове организације и унутрашње управе, већ и у погледу проблема које поставља градски живот и да би се извршило разграниче-

ње власти између државних и општинских органа.

Градска насеља. — Пошто скоро половина градског становништва живи по градским центрима, апсолутно је потребно да се измени начин управљања и састав управе у овим важним центрима градског живота. Добро управљање пословима градских насеља изискује проширење њихове територије и њихове власти.

Да би се постигло јединство економске и социјалне целине градских насеља са њиховом политичком и административном територијалном распрострањеношћу и да би се дошло до сагласности у раду многобројних и различитих власти, независних од градске власти, комисија препоручује:

1. — Да Конгрес законом омогући склапање конвенција између појединих држава чланица, по којима би се општинама, које се налазе у истом градском насељу, али у различитим државама, омогућило да заједнички решавају питања народног здравља, хигијене, контролисања јавних служби, регулационог плана, безбедности, социјалног старања, наставе и других управних функција локалног значаја.

2. — Државе чланице треба новим законодавством да омогуће спајање мањих општина, које се узајамно тару; да олакшају припајање територија граду, да створе између суседних градова заједничке јавне службе и остваре сарадњу између градских општина за испитивање комуналних проблема свију врста.

Сарадња између општина. — Све до скоро градске управе нису извлачиле све оне користи које могу имати од једне сталне сарадње између градова. Данас се међутим располаже драгоценим средствима за побољшање квалитета и смањење трошкова за оне услуге које градске управе указују грађанству, благодаречи активности општинских лига појединих држава, удружења општина целе државе, конференција претседника општина и професионалних организација општинских чиновника и благодаречи заједничком напору ових организација на побољшању општинске администрације и подизању њеног нивоа. Делатност ових организација односи се на следећа питања: особље, финансије и финансиско оптерећење, набавке, генерални план, социјално старање, полицијска служба, ватрогаство, јавни радови и јавне службе, комуналне студије, становање, настава и искоришћавање слободног времена.

Имајући у виду велике услуге које градским управама могу да учине разна удружења општина и општинских чиновника, Комисија препоручује да се све управне власти, биле оне савезне, државне или самоуправне, што више користе услугама ових удружења.

Особље јавних служби. — Како се поље активности јавних служби и њихова надлеж-

ност све више проширују, а грађанство показује све веће интересовање за послове градских општина, потребно је да особље јавних служби буде пре свега спремно за свој позив. Ако се нема особље које располаже потребном спремом, и најбоља политика државна или комунална може дати рђаве резултате. Потребно је особље са најбољим квалификацијама, ако се жели да јавне службе уживају довољан углед да могу привући даровита и способна лица. Администрација градске општине изискује исту спрему и искуство као и државна администрација. Државна управа може имати озбиљних тешкоћа у извођењу програма који изискује сарадњу општина, ако се питање административног особља не буде третирано са потребном пажњом.

Неодложна потреба да се уздигне углед и надлежност јавних служби наводи комисију да предложи:

1. — Да савезна влада замоли оне градске општине које уживају државну субвенцију, да приликом пријема у службу захтевају од свога особља један минимум квалификација и да се при избору првенство да бољима.

2. — Да савезна влада настави и појача своје садашње напоре на формирању особља јавних служби.

3. — Да Државна комисија за јавне службе пропише услове за пријем службеника на поједина звања, који ће бити једнообразни за сва места исте категорије.

4. — Да држава и градови укину или ублаже одредбе да неко мора бити житељ једне општине да би био примљен у службу и да се створе услови за стварање чиновника од каријере по градовима.

Финансиско оптерећење. — Скренута је пажња на финансиску политику, застарелу, а често противуречну и нејасну коју воде власти и на незгоде које из тога проистичу за савезне, државне и самоуправне финансије. Отсуство државног фискалног програма ствара нестабилност у привреди и повлачи за собом велике тешкоће код утврђивања једног програма јавних радова и омета све напоре власти за израду једног финансиског програма за дужи време.

Сматрајући да је апсолутно неопходно да се детаљно проучи скуп фискалних питања, да би се приходи распоредили у одговарајућој сразмери и довели у склад са постављањем појединих власти, Комисија препоручује:

1. — Да се приступи опсежној и дубокој анкети по свима питањима фискалним, која су контрадикторно третирана од стране самоуправних, државних и савезних власти.

2. — Нарочиту пажњу треба посветити питању такса и месту које оне заузимају у фискалној политици града. Треба такође проучити питање завођења прогресивне таксе на непокретна добра, на место специјалних такса, и испитати да ли сличне таксе могу омогућити боље финансирање унапређивања града, помоћу финансиских средстава која би се

убирала на рачун вишка вредности имања, настала услед извесних изведених јавних радова и како би се приходи од тих такса могли искористити у борби против шпекулације са непокретним добрима.

Програми јавних радова. — Градска општина периодично трпи од крајњих промена стања у индустрији. Програми јавних радова, који би могли послужити да ублаже дејство ових промена нису могли бити употребљени у већој мери у прошлости од стране градских општина, јер је недостајао један дугорочни план, који би се могао применити у таквим приликама. Факат је, да су у прошлости, кад је било најпотребније организовати јавне радове, општине биле најнеспремније да их предузму. Поред тога, остварење таквих програма извршења јавних радова изискује јединствену акцију широких размера.

Комисија је убеђена да, ако се жели спровести у дело програм јавних радова као средство за ублажавање дејства опадања послова на градове и земљу, потребно је да он буде од велике вредности и ефикасности у погледу социјалном и да буде саставни део програма састављеног за дужи један период и да обухвати интересе целе државе; пошто се такав један програм мора заснивати на плановима за унапређење појединих општина, покрајина, држава, брижљиво израђених за дужи низ година, Комисија препоручује:

1. — Да се програм радова за дужи низ година, који ће обухватити целу земљу, изради од стране савезне владе, уз тесну сарадњу са претставницима држава-чланица и општина. Главну улогу у изради овог плана треба да имају стручњаци из генералног плана свих инстанција.

2. — Да Конгрес установи један сталан савезни биро за јавне радове, који ће директно бити одговоран за израду детаљног програма јавних радова за целу земљу и за његово извођење.

Овај орган додељиваће позајмице и субвенције појединим државама чланицама и самоуправама за извођење радова, вршиће расподелу трошкова: у колико ће их сносити савезна влада, а у колико друге власти. Његова дужност треба да буде такође оцењивање техничке стране пројеката које буду подносиле савезне, државне и самоуправне власти, израда правилника и вршење контроле, потребне ради чувања државних интереса.

3. — Самоуправне и државне власти ставиће у дужност својим одговарајућим одељењима и чиновницима да сарађују на изради једног програма јавних радова за дужи низ година, да би се остварила за дуг низ година здрава политика јавних радова, од националног значаја.

Извештаји и истраживања који се односе на градове. — У току извршења свог задатка Урбанистичка Комисија стално је наилазила на велике празнине у обавештењима државних власти у погледу градова. Комисији је

пала у очи следећа чињеница: док је на једној страни град заузео водећи положај у народној привреди и док су се у вези са њим поставили врло тешки проблеми, дотле су информације са којима се располаже о градовима скучени, ретки и помоћу њих се не могу чинити потребна упоређења. Комисија сматра да недостатак озбиљних обавештења о градском животу претставља велику сметњу у проучавању националних проблема.

Градска општина заузима врло незнатно место у владиним извештајима. За читав низ предмета који се односе на најбитније елементе градског живота, који обухватају питања од капиталног значаја, која се често постављају, не постоје данас никакви тачни податци. Кад они и постоје наилази се на једну или на неколико следећих празнина:

1) Постоје податци само за једну, или у најповољнијем случају за неколико тачака и ти податци нису прикупљени са довољно једнообразности да би се одредиле поједине тенденције.

2) Често обавештења нису новијег датума да би се могла употребити при решавању актуелних проблема.

3) Ако су обавештења често довољна за један мали број градова или за градове извесне величине, у извесном крају, она се не односе на све или на довољан број градова, да би се њима могло послужити приликом проучавања која имају национални значај.

4) Не постоје упоредни прегледи у погледу градских и сеоских општина.

5) Податке о градовима прикупљале су и објавиле државне или покрајинске власти, а не сами градови, тако да о градовима имају само приближна обавештења.

6) Чак и за највеће градове статистички податци, у већини случајева, не односе се на тачно ограничене територије, да би се омогућила анализа постојећег стања и тежњи у разним деловима града.

А — Комисија сматра да се може и треба наћи лека недовољности, несадржајности и непрегледности информација које се тичу градских насеља. У ту сврху она препоручује:

1. — Да се при Државној статистици установи једна секција са податцима о општинама, где ће бити централисана сва обавештења која се односе на градске општине, прикупљена од разних органа власти или признатих организација приватног карактера.

Ова секција треба да има за дужност да прикупља сва обавештења, тако да би се њима лако могло послужити при проучавању појединих општина, као и целих крајева у којима се данас налазе градска насеља. Она треба да прикупља и оне податке о градским центрима које ниједан други орган не би могао да установи. Даље би секција могла да државне и самоуправне органе помаже на тај начин што би им пружала потребне моделе за њихов рад и подстицала их да прикупљају и она обавештења која данас не прикупљају, да

потпомажу сарадњу разних органа власти, како би они радили на прикупљању података по утврђеним формуларима, једнообразно.

2. — Централна статистика треба да испита побројане недостатке прикупљања података и празнине у методама рада. Заједно са самоуправним чиновницима, њиховим удружењима, савезима општина и органима за народна истраживања, она треба да изради један програм проширења и побољшања службе општинске статистике. Тај програм требало би да се инспирише сугестијама које комисија чини поводом података које општине треба да прикупљају. Поред осталог тај програм треба да обухвати прикупљање и следећих обавештења која могу бити од великог значаја: а) место рада, или место где се обавља свакодневна делатност (поред тога и место становања)! дужина становања у садашњем месту; место и прилике под којима је извршена последња сеоба; завршене студије; кирија по једној соби и број особа код породица које плаћају једну одређену кирију.

б) стална контрола запослених и незапослених;

в) породични приходи, коштање живота, потрошња робе и коришћење јавним службама;

г) потпуна обавештења о индустријама чије је седиште у градским општинама или покрајинама, да би се могла извршити дубока студија индустријске структуре на тим територијама и припремити програм преуређења индустрије;

д) попис становништва треба да се обавља сваких пет година, уместо сваких десет.

Б — Што се тиче специјалног истраживања по комуналним питањима, Комисија предлаже стварање једног бироа, који ће у погледу градских општина обављати исте функције које за сеоске општине обавља Биро Аграрне привреде. Његов програм требало би да садржи нарочито:

1. — Специјалне студије ради утврђивања чињеница у вези са појавом добро уравнотежених и неуравнотежених градских општина; узроке који спречавају градску општину да се сама по себи развија; студије о поступку градова ради стицања терена, дејство извођења јавних радова на вредност и цене земљишта у градовима.

2. — Периодично одређивање животног нивоа у градским општинама целе земље; утврђивање, на основу тих процењивања, минимума егзистенције за општине разних крајева, разних категорија, величине итд., оценување у одређеним интервалима, услова и напретка градског живота, као и успеха и неуспеха политике и метода примењених у решавању градских проблема.

Велики градови будућности. — Груписање тако великог дела градског становништва на врло скученим просторима претставља расипање богатства, времена и енергије. Исто као што би био случај и са претераном расту-

реношћу. Комисија сматра да се најповољније решење, како за грађане тако и за најрационалније искоришћавање богатства у људима и материјала налази између ове две крајности.

Масовна децентрализација, коју неки предлажу, не изгледа да је у складу са привредном и културном улогом градске општине у животу земље. Она изгледа неизводљива у садашњој организацији градске привредне делатности, јер би повукла за собом распарчавање машина и алата, што би превазишло наше могућности. Јако изражено растурање града било би такође расипање јер би вероватно повећало трошкове производње и расподеле добара и коштање јавних служби, и тиме отежало повећање материјалног и културног благостања.

Распорчаност, рђава регулација, као и други недостатци града, саобраћајна закрченост, претерано високе цене земљишта, запуштени крајеви за становање, пословни центри коју пропадају, непотребне и превремене парцелације (којима треба додати економске губитке и социјалне неправде које из тога проистичу), све је то последица недовољности пажње која се поклања развоју и благостању целине градске заједнице (отсуство генералног плана); на такву ситуацију наилази се готово у свима великим градским центрима. Ма како да су то озбиљна зла, њих ипак треба схватити само као недостатке које један, иначе здрав организам, може спречити и која могу бити излечена без опасних последица.

Ако једна градска општина има здраву привредну основу и ако се штетне последице које проистичу из њеног положаја могу отклонити без великих материјалних издатака, Комисија је мишљења да решење проблема стварног градског преуређења треба тражити не у масовном расељавању, већ у преображању града и градских крајева, изводећи постепено промене, засноване на унапред утврђеним, зрело промишљеним плановима. У том погледу треба се користити природним тежњама индустрије да се премешта из једног индустријског краја у други и да се распростире по тим крајевима, и тежњама становништва да се из централних крајева града повлачи ка периферијским; треба се користити и побољшањем саобраћајних средстава и општом покретљивошћу становништва, да би се отклонила претрпаност центра и створио тип града више децентрализованог. Такав облик умерено децентрализованог града, а са још увек довољно јаком везом између појединих његових делова, пружаће више стабилности и омогућиће уштеде у производњи и функционисању јавних служби. На тај начин моћи ће се, бесумње, пружити могућност већем делу становништва да се користи материјалним и културним преимућствима градског живота, омогућити му да ужива у ономе што може да пружи једна здрава средина у погледу богатијег личног и колективног живота; сирот-

нијим класама могао би се такође пружити сигурнији живот, а то је могуће у селима и малим варошима.

Међу условима под којима се може остварити градска заједница која ће имати жељене карактеристике које су у главним линијама изнете горе, налази се несумњиво преуређење индустрије, здравије и уравнотеженије; постизање једног типа градске заједнице са много ваздуха и сунца, са пристојном чистоћом, са парковима за освежавање и слободним теренима у свима крајевима. Потребно је да постоји равнотежа у развијању, тако да се избегне груписање зграда, претерано нагомилавање становништва и закрченост саобраћаја, релативно стална и разумна цена земљишта, тако да оно не буде ни сувише скупо ни одвећ јевтино; најзад, важно је да целокупно земљиште буде искоришћено тако како се у социјалном погледу највише може пожелети. На остварење такве једне заједнице може

повољно утицати подела градске територије на срезове, на општине појединих предграђа, од којих ће се свака старати, у колико је год могуће, о свакодневним потребама и делатности својих становника. Тако ће економска и културна преимућства која пружа велики град бити појачана и материјалним и социјалним јединством, за које су многи мислили да се може остварити само у једном примитивном друштву. На тај начин ће се такође моћи проширити и повећати благодети модерне цивилизације, које велики град пружа једном делу становништва.

Да би се остварио овај тип градске заједнице и побољшао живот у граду треба проучити и боље разумети град и његове проблеме, треба преуредити градску управу, проширујући њену власт и најзад, треба да све власти израде један ефикасан основни план рада,

Н.

(Са изложбе сликара-ратника) Младен Росић: „Бој на Равњу”

Београд се све више развија у прави спортски центар

Велики успех трке кроз Северну Србију

Реорганизација нашег спорта допринела је много да Београд постане највећи спортски центар у држави. Престоница је предњачила у многим спортским гранама, али у последње време Београд се све више развија у праву спортску метрополу. Разни догађаји учинили су да се скоро у свим спортским гранама постигне велики успех у крајевима изван Бановине Хрватске и да се средиште скоро свих спортова пресели у Београд, који на тај начин постаје спортски центар и преузима вођство нашега спорта. Ово решење је, уосталом, најбоље, јер је престоница позвана да и у спорту води прву реч.

Од спортова футбол је после првог светског рата највише напредовао у Београду и развијао се гигантским корацима. Престонички спортски радници уложили су сво своје знање и сву своју енергију да фудбалски спорт подигну на што већи ниво. Отуда долази да су други спортови донекле запостављени и да је иницијатива око њиховог развоја препуштена другим великим градовима. То не значи да су други спортови сасвим запостављени. Радило се на подизању лаке атлетике, на пропаганди пливања, на развоју тениса и других спортова, али не с оном агилношћу као што се настојало да се фудбалски спорт популарише.

Године су тако пролазиле. Футбол је напредовао и освојио све спортске масе. Други спортови напредовали су исто тако, али знатно спорије. Све што је учињено на том пољу заслуга је појединачно, пожртвованих присталица појединих спортских грана, који су, и поред знатних тешкоћа, постизавали сјајне резултате у својој раду.

И поред тога што су многи спортови у престоници прилично запостављени, Београд није много изостајао иза осталих великих градова. Лака атлетика се развијала постепено, али је квалитативно и квантитативно била скоро равноправна Загребу и Љубљани. У тенису смо једно време били најбољи у држави, а затим су Загрепчани преузели иницијативу. У професионалном боксу задржали смо супериорност у току две деценије. У пливању смо изостајали само иза Љубљане и приморских градова, а напредовали смо исто као и Загреб. И у другим спортовима ситуација је била слична.

Затим је дошла реорганизација. Основани су племенски савези и извршена је подела. Спортски покрет пошао је новим правцем.

Загрепчани су предњачили у погледу оснивања племенских савеза. Они су први почели да оснивају разне хрватске савезе и захтевали су да се изврши реорганизација. При томе, они су настојали да и даље задрже пуну власт у појединим спортским организацијама. Њихова је жеља била да се изван Бановине Хрватске оснују племенски савези по правилима која су израђена у Загребу и која су обезбеђивала хрватским савезима пуну власт и највећу материјалну корист.

Сасвим је разумљиво да је реакција у српским крајевима била врло оштра. Када се већ радило о реорганизацији и када је требало стварати све испочетка, српски спортски вођи сматрали су да спорт у крајевима изван Бановине Хрватске треба да се развија нормално, под најповољнијим околностима, без спутавања од стране врховних спортских организација.

Један за другим у Београду су почели да се оснивају племенски спортски савези. Њихово оснивање извршено је, међутим, по правилима која су се сасвим разликовала од предлога који је послан из Загреба. Сви нови српски савези одобрени су од Министарства за физичко васпитање народа и од надлежних државних власти.

Сукоб је избио. Видећи да не могу да одрже спортску власт, загребачке спортске организације нису пристајале на мирно решење спортских проблема. Оне су постављале неприхватљиве услове. Познато је да су одређивале племенским савезима територију према својој нахођењу. Српским савезима, на пример, одређивали су територију предратне Србије и Црне Горе. Сем тога, захтевали су да седишта врховних савеза остану стално у Загребу и да врховни савез има иста права на скупштини као и племенски савез, затим да у случају једнаких гласова одлучује претседник врховног савеза. Практично то изгледа овако:

Постави се, рецимо, предлог о подели новца који се добија од државе као потпора за развој тога спорта. Хрватски савез затражи 80% од предвиђене суме. Српски и Словеначки савез одупру се томе и захтевају да се одређена сума подели на три једнака дела. Настане гласање. Српски и Словеначки савез имају по један глас и стање је 2:1, али право гласа има и Врховни савез, који је састављен

од загребачких функционера с обзиром да му је седиште у Загребу и гласови се изједначају на 2:2. У том случају одлучује претседник Врховног савеза, опет Загрепчанин и предлог Хрватског савеза пролази са 3:2.

Дакле, у свим спорним питањима Хрватски савез имао би већину. Какве би последице настале поводом оваквог управљања спортом јасно је свакоме. Због тога српски и словеначки савези нису никако хтели да пристану на овакву реорганизацију.

Предлог српских и словеначких спортских организација заснован је на потпуно праведној и равноправној основи. Тражило се да седиште врховног савеза не буде стално у једном месту. Најбоље би било да се усвоји систем турнуса, наиме, да се седиште врховног савеза мења после одређеног рока, на пример после две или три године. Прве две године било би у Београду, друге две године у Загребу, треће две године у Љубљани.

У овом случају могао би се усвојити предлог да Врховни савез има право гласа и да претседник Врховног савеза одлучује у спорним питањима. Сматра се, међутим, да је много праведније и боље да племенски савези имају по један глас и да на тај начин сами одлучују о свим проблемима.

Што се тиче поделе територије, стало се на гледиште да се усвоји садашње уређење државе. Хрватски савези управљаће спортом на територији Хрватске Бановине, словеначки савези на територији Дравске Бановине, а сви остали крајеви потпали би под управу српских савеза. Ако се државно уређење реорганизује, ако се, рецимо Бановина Хрватска смањи или повећа, аутоматски би се прилагодила и спортска територија новом уређењу.

На то, међутим, хрватски савези нису хтели да пристану.

Реорганизација је извршена у свим спортовима сем у тениском. Наиме, једино у тениском спорту није основан Хрватски тениски савез, док су основани српски и словеначки.

Југословенски тениски савез противан је реорганизацији. Функционери који воде овај савез пристају на реорганизацију али под тим условом да се прихвате сви њихови предлози. А они су такви да се продужује досадашња ситуација, т.ј. да тениски савез влада без икакве контроле и да има пуну и неограничену власт.

У тениском савезу ситуација је заиста врло тешка. До оснивања српског и словеначког тениског савеза Загрепчани су имали пуну власт у тениском спорту. По правилима Југословенског тенис савеза сви чланови управе имају право гласа на скупштини, дакле исто право као и клубови. Пошто чланова управе тениског савеза има око тридесет, никада није било могуће постићи на скупштини већину, јер су чланови управе својим гласовима увек

одобравали све своје предлоге, давали сами себи разрешницу, одобравали све финансиске издатке и уопште усвајали и одбацивали предлоге према својој жељи.

Пошто је наш тениски спорт достигао интернационалну класу, кроз благајну Југословенског тениског савеза прошли су за последњу деценију тешки милиони. Тај новац утрошен је. Благајнички извештаји на скупштинама били су врло нејасни и усвајани су захваљујући само већини створеној од чланова управе савеза. Помоћ је додељивана само клубовима са територије Бановине Хрватске, док српски и словеначки клубови нису имали од савеза никакве материјалне ни моралне користи.

Приликом реорганизације бивши Југословенски тениски савез треба да приложи све рачуне и да пружи могућност делегатима српског и словеначког савеза да детаљно прегледају књиге и констатују да ли је финансиско пословање вршено у духу правила. До тога, међутим, није дошло и неће ни доћи редовним путем.

Пошто се не може постићи споразум, племенски савези раде аутономно на својим територијама. Загрепчани, међутим, имају предност у томе што још увек држе формално бивше југословенске савезе који су пријављени међународним спортским организацијама. Пошто не могу да отежавају развој спорта у крајевима изван Бановине Хрватске, Загрепчани настоје да спрече додир српских спортиста са страним спортским екипама. Сваки покушај у том погледу они настоје да спрече. По некад успевају, а по некад не. У боксу су, на пример, доживели потпун слом своје политике, али у тенису успевају да добију забрану међународне тениске федерације за гостовање страних тениских играча у Београду и изван Бановине Хрватске.

Загрепчани су у својој борби бескомпромисни и необјективни. Овакав начин борбе допринео је, међутим, томе да су се српски и словеначки спортски радници здружили и да свим силама настоје да победе са својим захтевима, који су засновани на спортој правди и равноправности.

Случај пливача репрезентативаца изазвао је много буке. Многи детаљи поводом овог немилог инцидента нису објављени. Данас су они познати и пружају потпуну слику како се све одиграло.

Хрватски пливачки савез закључио је међународну утакмицу Хрватска-Мађарска у Сплиту. Поводом тога позвани су у репрезентацију најбољи пливачи с територије Бановине Хрватске, а исто тако и поједини рекордери изван Бановине Хрватске.

Највећи део наших најбољих пливача заузео је потпуно исправно становиште да политика нема никакве везе са спортом и спортским такмичењима. Поводом тога, једна група пливача изјавила је члановима управе Хрватског

савеза да ће учествовати на утакмици само под условом да ово такмичење задржи искључиво спортски карактер.

Хрватски пливачки савез, који није члан Међународног пливачког савеза, нема права да закључује међународне утакмице, пошто Хрватска Бановина спада у оквир државе Југославије, дакле није самостална. Према томе овај сусрет није могао бити никако међународни, што значи да се приликом утакмице не могу одржавати уобичајене церемоније које се одржавају приликом међународних сусрета.

Чланови управе Хрватског пливачког савеза обећали су члановима екипе да неће бити никаквог церемонијала, да не морају да учествују у дефилеу, да неће носити на грудима хрватски грб, да се неће свирати химне, да уопште ове утакмице неће имати међународни карактер.

После овог обећања сви пливачи су дали свој пристанак да учествују на утакмици.

Шта се, међутим, догодило на дан такмичења и пред сам сусрет. Пре подне на дан такмичења на пливалишту „Јадрана“ у Сплиту постављена је хрватска застава. Чим су то видели Лука Цигановић и Здравко Самарџић потражили су чланове управе Хрватског савеза и скренули им пажњу да се на пливалишту вије хрватска застава, а да није истакнута и југословенска.

— То је сигурно погрешка и то ћемо одмах довести у ред, гласио је одговор. И заиста, ускоро је постављена и југословенска застава.

Пре почетка такмичења југословенска застава је, међутим, скинута и остала је само хрватска. Пливачи су добили пливачке костиме са хрватским грбом на грудима. Речено им је да ће се пре такмичења одржати дефиле, дакле, да ће се утакмици дати међународни карактер.

Пливачи су се збуњено погледали. Они су једноставно обманути. Бранко Жижек, Самарџић, Лука Цигановић и Даница Беара изјавили су да под оваквим околностима неће да учествују на утакмицама. Настала је гужва у свлачионици. Чланови управе Хрватског пливачког савеза претили су разним казнама. Одржавање приредбе доведено је у питање. Тада су пливачи одржали конференцију и одлучили, из обизра према мађарским пливачима, да учествују на утакмици, али да се не појаве у дефилеу. Тако је у дефилеу учествовало само неколико пливача и скоро комплетна управа Хрватског пливачког савеза.

После утакмице дошле су репресалије. Пливачи су дисквалификовани. Самарџић је отпуштен из службе. Многим се прети да ће се и са њима исто тако поступити. Дубровачки „Југ“ искључио је око двадесет својих чланова, иако на седници управе, када је донета ова одлука, није било кворума и цео поступак је извршен самовољно, а не на основу правила.

Случај лакоатлетичара је још карактеристичнији.

Када је одређена репрезентација за лакоатлетске балканске игре у Цариграду, Хрватски лакоатлетски савез захтевао је да се поведу још два загребачка лакоатлетичара и да вођство репрезентације одреде племенски савези а не врховни. Ако се ови услови не уваже, Хрватски лакоатлетски савез претио је забраном својим члановима да отпутују у Цариград. Ултиматум није имао спортски карактер и Врховни лакоатлетски савез, који се налази у Београду, није усвојио захтеве Хрватског лакоатлетског савеза. Лакоатлетичари су, међутим, међусобно донели одлуку, да би се спор изгладио, да сакупе потребну суму новаца и омогуће и оној двојници да пођу на пут. Тада се показало да по среди није тај разлог. Главно је било да пођу на пут чланови Хрватског лакоатлетског савеза Добрин и Франчић. То је била позадина читавог спора. Лакоатлетичарима са територије Хрватске Бановине забрањено је да путују. Они су, међутим, стали на сасвим друго становиште. Они сматрају да лични сукоби између функционера не би смели да утичу на репрезентовање нашег спорта у иностранству и да је реноме југословенског спорта изнад личног сукоба појединаца. Зато су отпутовали, јер се радило о престижу нашег спорта.

Док су се наши лакоатлетичарски репрезентативци пожртвовано борили у Цариграду, Хрватски лакоатлетичарски савез доживотно је дисквалификовао све оне лакоатлетичаре који су отпутовали и против забране. Поред доживотне дисквалификације одлучено је да не могу бити чланови ни једног клуба, да не могу да се баве ниједним другим спортом, да им се чак забрани присуствовање на спортским игралиштима.

Сви ови догађаји учинили су да настане сеоба истакнутих спортиста из бановине Хрватске. Они долазе у Београд и на тај начин престоница стиче кадар наших најбољих репрезентативаца. Скоро цела пливачка репрезентација налазила се већ у Београду. Колико ће ова чињеница допринети напретку пливачког спорта јасно је свакоме. Исти ће се случај догодити и са лакоатлетичарима.

Савез српских спортских савеза учиниће све да спортисти који дођу у Београд добију службу и да наставе свој развој на спортском пољу под најповољнијим околностима. Они ће се одужити на тај начин што ће допринети много развоју спортског покрета у престоници и што ће припремити сјајан подмладак и омогућити Београду да преузме вођство у свим спортским гранама.

После великог успеха бицикличке трке девет дана око Србије, организована је и трка кроз Северну Србију. Вредни бициклички радници постигли су овом организаци-

јом још један велики успех. Бициклички спорт је веома користан по народну одбрану. То је спорт маса и због тога је потребно да се што је могуће више популарише. Ове велике бицикличке трке највише су постигле у том погледу.

Као и на трци „девет дана око Србије” и на такмичењу кроз Северну Србију узели су учешћа неки загребачки и словеначки бициклисти. Хрватски бициклички савез покушао је и овога пута да спречи одлазак својих бициклиста, али није успео. Загрепчани су дошли у Београд и учествовали на трци.

Око шездесет такмичара узело је учешћа у овој трци. Стаза од 419 километара подељена је у четири етапе. Прва етапа бана Дунавске бановине г. д-р Бранка Кијурине Београд-Србобран, укупно 111 километара. Друга етапа министра саобраћаја, г. Бешлића Србобран-Суботица, укупно 82 километра. Трећа етапа претседника Београдске општине г. Јеврема Томића Суботица-Нови Сад (преко Сенте и Старог Бечеја), укупно 149 километара. Четврта етапа Нови Сад-Земун, укупно 77 километара, етапа г. Јована Петровића.

Прву етапу Београд-Србобран освојио је Драго Давидовић, члан београдске „Југославије”.

После старта сви возачи возили су у групи све до Инђије. Темпо је био врло оштар. Возачи се нису штедели и настојали су да постигну што боље време.

Није прошао ни један сат, а возачи су већ ушли у Инђију. Ту су, међутим, почели да се ређају несрећни случајеви. Грађани Инђије, да би свечаније дочекали возаче, полили су пут на целој стази. Друм је на тај начин постао клизав и око петнаест возача се срушило за време најжешће вожње. Многи су одустали јер су задобили повреде при паду.

Кроз Сремске Карловце возачи су прошли с брзином од 55 километара на сат. У Новом Саду дочекала их је огромна маса света. Возачи се, међутим, нису задржавали већ су у оштром спринту наставили вожњу.

Пред Србобраном одвојила се једна група од 15 возача. Први је стигао на циљ Давидовић.

Од Београда до Србобрана, стазу од 111 километара возачи су прешли за 2 сата и 53 минута.

Из Србобрана на другу етапу пошло је 44 такмичара. Возило се темпом од 40 километара на сат. Пред Суботицом возачи су, иако веома уморни, весело певали. У Суботици је возачима приређен сјајан дочек. Грађани су бацали цвеће на друм испред бициклиста. После врло узбудљиве вожње, која је трајала један сат, 48 минута и 50 секунди, први је стигао на циљ у Суботици Јосип Попкупец, члан „Митића”.

Сутра дан изјутра настављена је трка у етапи Суботица-Нови Сад. Јак ветар много је сметао такмичарима. Они су наилазили на велике тешкоће и с муком су се пробијали. Па ипак храбро су издржали и у оштром темпу приближавали се Новом Саду где им је такође приређен сјајан дочек.

С великим закашњењем појавили су се возачи. Публика на циљу имала је прилике да види сјајну борбу између два возача. Све до последњег момента није се знало ко ће стићи први на циљ, да ли Сава Павловић или Ердељи. Само за неколико сантиметара Павловић је успео да освоји трећу етапу.

Последња етапа била је најтежа. Јак ветар дизао је читаве облаке прашине на друму. Возачи су морали да уложе врло много напора да би се пробијали кроз праву буру.

Око двадесет и пет хиљада гледалаца дочекало је возаче у Земуну. Центар града био је формално поплављен радозналим светом. На челу почасног одбора возаче је сачекао г. Бошко Недић, потпретседник Београдске општине.

Последњу етапу добио је Борис Војинов, члан београдске „Југославије”.

Победник целокупне трке је Борис Војинов, који се налази на првом месту у укупном пласману. Други је Сава Павловић, трећи Јанез Петернел, четврти Драго Давидовић и пети Рада Вељковић.

Трка кроз Северну Србију успела је у сваком погледу и учинила много за пропаганду бицикличког спорта.

*
* *

Двострука победа репрезентације Београда

Ривалство између београдског и загребачког фудбала повећано је од како је извршена реорганизација фудбалског спорта. Оснивањем хрватског и српског савеза јавила се још већа амбиција једних и других да на зеленом пољу доминирају и да држе превласт. Отуда да сусрети између репрезентација Београда и Загреба претстављају данас уствари дерби утакмицу, огорчену борбу за престиж у фудбалском спорту.

Загребачка штампа, уочи првог сусрета између Београда и Загреба, дала је овој утакмици значај репрезентативне утакмице између Хрватске и Србије, што је она уствари и била, иако није имала званични карактер, с обзиром да су обе екипе биле састављене стварно од најбољих фудбалера једног и другог савеза.

Утакмица између Београда и Загреба одувек је претстављала првокласну фудбалску атракцију. У данашњим временима тај сусрет још занимљивији и узбудљивији. И у Београ-

ду и у Загребу ова утакмица привлачи велики број гледалаца и слободно се може уврстити у један од најзначајнијих годишњих спортских такмичења.

—о—

Пред око осам хиљада гледалаца београдска репрезентација победила је потпуно заслужено најбољу екипу Загреба са 2:1. Утакмица је одржана у Загребу. Свет се враћао нерасположен са игралишта. Са свију страна чули су се коментари са утакмице. Тако незадовољни због пораза своје екипе, објективни посматрачи ове занимљиве утакмице искрено су признали да је пораз дошао потпуно заслужено и да је репрезентација Београда победила усред Загреба само захваљујући бољој игри и већој спреми својих чланова.

Загребачка штампа исто тако је објективно признала заслужен успех Београђана. То је био један сјајан подвиг, успех какав се само пожелети може.

Београдска репрезентација играла је у Загребу одлично. С времена на време приказан је екзибитивни фудбал. Велико техничко знање појединаца омогућило је београдској екипи да доминира на терену и да на крају однесе победу која је примљена у престоници с одушевљењем.

После утакмице Загребачки ногометни потсавез приредио је банкет у част гостовања београдске репрезентације. Том приликом измењане су многе врло срдачне здравице.

Београдски репрезентативци провели су се одлично у Загребу. Примљени су врло срдачно, нарочито приликом изласка на терен. После победе и одличне игре, објективна загребачка публика плескањем је поздравила београдске фудбалере, честитајући им на овај начин леп успех.

—о—

После победе у Загребу с интересовањем је очекивана реванш утакмица у Београду. Резултат са овог сусрета имао је дефинитивно да реши чији је фудбал бољи у овој години, хрватски или српски, односно загребачки или београдски.

Пошто су победили у Загребу, београдски фудбалери били су фаворити на свом терену. Друга победа учинила би да би Београд доминирао у фудбалском спорту. Из свих тих разлога интересовање је било врло велико и свет је с великим нестрпљењем очекивао дан велике борбе.

Београдски лоптачки потсавез, на челу са претседником д-р Жаном Спасојевићем, настојао је да се достојно реваншира Загребчанима на срдачном пријему у Загребу. У томе се успело предусретљивошћу претседника београдске општине г. Јеврема Томића. Велики спор-

тиста, претседник општине г. Јеврем Томић, који врло правилно цени значај спортског покрета и има много разумевања за све што се тиче спорта, одазвао се молби делегације Београдског лоптачког потсавеза и изишао јој у свему у сусрет.

Г. Јеврем Томић поклатио је врло леп сребрн пехар, за који ће се борити репрезентације Београда и Загреба. Према пропозицијама пехар ће освојити у трајно власништво она репрезентација, која га добије три пута узастопце или пет пута преко реда. Такмичиће се два пута годишње, по једанпут у Београду и Загребу.

Пре утакмице одлучено је да сусрет у Београду буде уједно прва утакмица за пехар претседника београдске општине г. Јеврема Томића.

—о—

Утакмици је присуствовало око 10.000 гледалаца. И претседник Београдске општине, као и потпретседници г.г. Костић и Недић били су сведоци још једне убедљиве победе београдске репрезентације. Овога пута резултат је гласио 3:1.

Игра је била врло узбудљива и интересантна. Београђани су дали први гол. Пред крај првог полувремена Загребчани су изједначили резултат на 1:1. Затим се развила огорчена борба за победу. Дубац, бек београдске репрезентације, постигао је други гол, а пред крај игре Београђани су потврдили свој други велики успех још једним изванредним голом.

Главни стрелац на овој утакмици био је Божовић, центар фор БСК-а, данас неоспорно најбољи навални играч у Југославији. Висок, еластичан, сјајан техничар, Божовић се развио у првокласног фудбалера. На утакмици против Немачке у Загребу Божовић је постигао један гол, припремио други и веома се свидео немачким фудбалским функционерима. И на утакмицама против Загребчана овај одличан играч испољио је своје свестране способности.

Реванш утакмица између Београда и Загреба за пехар претседника Београдске општине, протекла је без инцидената, у најбољем реду, онако како се очекивало од једног овако великог и значајног сусрета. Победа Београђана потпуно је заслужена. Она је плод боље игре у оба полувремена, веће навале ефикасности и одличне игре уже одбране. Не би требало нарочито истицати ниједног играча. Сви су се сложено заузели да београдски фудбал постигне још један леп успех.

Треба још истаћи спортско држање загребачких фудбалера, који су овом приликом истакли да умеју, што је одлика правих спортиста, мирно да поднесу пораз. У фудбалу је, уосталом, срећа променљива. Неко мора да изгуби.

Радује нас што можемо да подвучемо да је наш фудбал врло много напредовао и да смо данас у стању да саставимо две репрезентације које су врло јаке и које могу с великим успехом да се такмиче с најјачим европским екипама. Српски и хрватски фудбалски савез имају веома снажне и технички добре репрезентације. Хрвати су, на пример, у току ове године постигли неколико значајних међународних успеха. Они су победили у два маха врло добру швајцарску репрезентацију. Савладали су је у Загребу са 4:0 и у Цириху са 1:0. Против Мађарске изгубили су незаслужено у Будимпешти са 0:1. То је била велика борба. Хрвати су дали одличан фудбал и да су имали мало више среће могли су да постигну лепу победу. На реванш утакмици у Загребу репрезентација Хрватског савеза извукла је са Мађарима нерешен резултат 1:1. Исход не одговара игри, пошто су Хрвати могли да победе и са четири гола разлике. Најидеалније шансе пропустили су навални играчи хрватске репрезентације у оба полувремена. Овај успех значајан је и по томе што је мађарска репрезентација дошла у Загреб право из Ђенове, где се такмичила са италијанском репрезентацијом. У Ђенови је резултат био исти као и у Загребу 1:1, дакле нерешен. Италијани су двоструки прваци света, па према томе успех Хрвата је још већи, јер су играли нерешено са екипом која је неколико дана раније исто тако постигла нерешен резултат на италијанском терену.

Наш фудбал је много напредовао. То показују резултати. Треба, међутим, подвући, поводом нашег локалног ривалства, да је српски фудбал још напреднији од хрватског, јер је београдска репрезентација успела у два маха да победи хрватску, односно загребачку, дакле екипу која је постигла многе одличне интернационалне успехе.

Поводом гостовања загребачке репрезентације у Београду, претседник Београдске општине приредио је веома успео банкет гостима из Загреба у сали Ратничког дома. Овом приликом г. Томић одржао је врло срдачан говор, у коме је истакао да је одушевљен приказаном игром од стране обеју екипа и да се радује што имамо здраву, снажну и свесну омладину. Данашње несигурно доба, када се догађаји нижу вртоглавом брзином, рекао је између осталог претседник Београдске општине, захтева много од омладине, верује у њу, очекује да ће она, ако то буде потребно, умети да подигне свој глас и да истури своје мишице и своја снажна тела у одбрану онога што нам је најмилије.

Говор претседника Општине поздрављен је гласним узвицима и дугим плескањем. Затим су још говорили претседник Београдског лоптачког потсавеза д-р Жан. Спасојевић, претседник Врховног фудбалског савеза др. Михаило Андрејевић и претседник Загребачког потсавеза г. Ећимовић, који се бираним речима захвалили на срдачном пријему и лепом гостопримству.

Банкету је присуствовао и министар за физичко васпитање народа г. Душан Пантић.

На крају овог извештаја треба још подвући да је београдска репрезентација подмлатка победила загребачку репрезентацију са 5:1. Овај успех је још већи од успеха првотимаца, јер у подмлатку лежи будућност нашег фудбалског спорта. Малишани су играли изврсно и подвукли су да данас доминирају у фудбалском спорту. Овај успех је још значајнији када се истакне да је хрватска репрезентација подмлатка победила одличну мађарску екипу са 5:2.

Љубомир Вукадиновић

(Са изложбе ратних сликара)
Г-ђа Љубица М. Лукић: рођ. Петровић: „Русалије”

Грађевинска делатност Београдске општине

— Радови Архитектонског отсека у току 1940 године —

Великим радовима Београдске Општине за последњих 20 година на обнови, проширењу и изградњи престонице, Архитектонски Отсек Техничке Дирекције доприноси један заиста велики део, који се из дана у дан повећава. Мало грађевинско одељење после светског рата 1918 год. постало је данас једна велика архитектонска организација која има да решава крупне грађевинско-комуналне проблеме и да изводи велике и модерне радове европске, па и светске класе. Кад се узме у обзир да је порушени Београд требало из основа изграђивати и да је требало стварати модерну престоницу увећане државе, чији се број становништва приближује тако нагло полу-милионској цифри, овај развој и напредак једног од најважнијих и најпотребнијих општинских отсека потпуно је природан. Резултати досадашњег рада на архитектонско-грађевинском пољу Београдске општине више су него задовољавајући. Архитекти Београдске општине постали су прави и потпуни стручњаци за комуналну архитектуру. Последњи објекти које је извела и које сад изводи општина чине част целом сталезу архитеката у Југославији.

Делатност Архитектонског Отсека у току 1940 год. била је несумњиво рекордна. Поред великих радова који су већ изведени или су у току извођења, спремају се елаборати за још веће радове који ће се обавити идуће године.

Рад отсека се у овој години у главном може поделити на четири дела: а) оправке, адаптације и проширења постојећих објеката; б) радови на новим објектима који су у току; в) радови којима се тек приступило или ће се приступити још ове године и г) припремање нових елабората за идућу годину.

а) На прву групу радова за оправке и дозиђивања постојећих објеката утрошено је до сад у овој години око четири милиона динара. За ову суму оправљене су све основне и грађанске школе, општинске и полицијске зграде као и државне зграде трговачких академија у Београду и Земуну. За послове ове врсте има се још до зиме утрошити око милион динара, у главном за оправке пијаца и трошаринских зграда, као и за оправку Државне средње техничке школе у Београду.

Кад се узме у обзир да су сви ови послови, појединачно узевши, ситније природе, јефтинији, разбацани по целом Београду и Земуну, да су подељени на око 80 разних места онда се може разумети да је овај утрошак од 5 милиона динара на овај начин један

огроман посао. Међутим исти се обавља као споредан поред великих радова о којима ће даље бити речи.

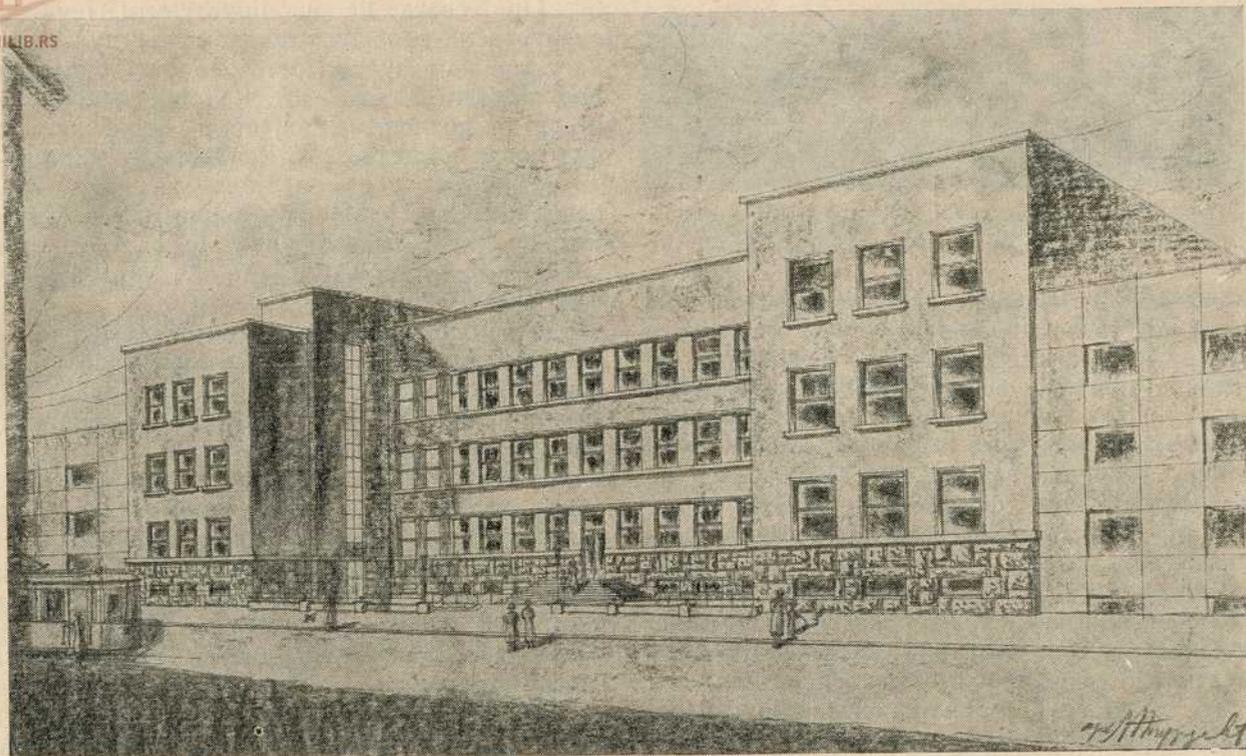
б) Велики радови који се сада изводе или се приводе крају следећи су: Модерна станица за лечење шуге у улици Кнеза Павла, поред постојеће амбуланте за кожне и венеричне болести која је овог лета добила још један спрат. У Табановачкој улици, иза Ауто-Команде, подиже се још једна нова зграда за амбуланту за кожне и венеричне болести. После подизања ових нових зграда санитетска служба на овом пољу медицине биће у велико побољшана. Укупно ће се у ову сврху издати ове године преко 5,500.000,— динара.

Ново централно гробље у „Маринковој шуми” већ се оспособљава за сахрану. У ту сврху, поред осталих општинских радова, Архитектонски Отсек подиже три грађевине и то: мртвачницу, административну зграду и гаражу. Ове су грађевине тако пројектоване да доцније, када се буду подигли стални, монументални објекти, служе као магацини Централног гробља. За ове радове одобрен је кредит од 700.000,— динара.

На постојећем гробљу две парцеле се претварају у гробнице. За овај посао одобрена је сума од 800.000,— динара. Постојеће „Ново гробље” ће временом бити претворено само у зидане гробнице, те ће тако његов капацитет бити повећан, док ће се остала сахрана дефинитивно пребацити на Централно гробље у „Маринковој шуми”.

Једна од највећих грађевина коју Архитектонски отсек сада изводи јесте нова зграда основне школе „Св. Сава” у улици Цара Николе II (Макензијевој). Ово ће бити највећа школска зграда у Београду. Имаће 24 учионице, велику салу за свечаности, трпезарију за сиромашне ђаке, гимнастичку дворану, амбуланту и др. Као велику новину ова ће школа прва у Београду имати басен за веслачки спорт, у коме ће моћи да тренира комплетан четварац. Овај велики напредак на спортском пољу за сваку је похвалу, поготову кад се тиче тако корисног и здравог веслачког спорта. Школа ће укупно коштати преко Динара 12,000.000,— и кредит је обезбеђен.

Ради што боље организације зимске помоћи, Општина је преко Архитектонског отсека приступила изградњи велике централне кујне на Мојковачком (Северном) булевару. Зграда ће стајати 1,500.000,— дин.; биће потпуно модерно уређена и оспособљена за велики посао. На спрату зграде налази се обда-

Народна школа „Св. Сава“. Пројектант г. Марко Андрејевић архитекта

ниште за сиромашну децу, тако да ће се зграда искоришћавати преко целе године.

Одмах поред ове зграде на истом Булевару подижу се нови раднички станови, 30 на броју. Ови су станови знатно већи, бољи и хигијенскији од станова које је Општина подигла у близини пре две године. За овај посао је одобрена сума од 2,500.000,— динара.

Најзад летовалиште у селу Јарменовци на Руднику завршено је. Завршни радови нису сметали овог лета да деца исто искористе и уживају у природним лепотама планине Рудник. На ово летовалиште утрошено је укупно 1,400.000,— динара.

Као што се види, Општина је до сад у току 1940 године на велике радове преко Архитектонског Отсека ангажовала или утрошила суму од 25,000.000,— динара.

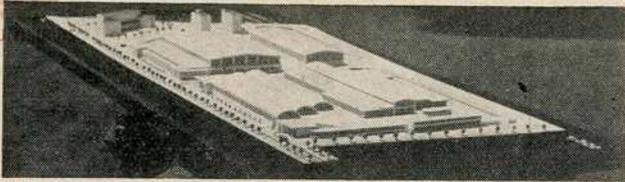
в) Велики радови који су зајочети или којима ће се приступити ове године такође су по ангажованом кредиту веома обимни.

На прво место долази велика гаража за аутобусе на општинском имању „Пионир“. Архитектонски отсек је израдио генерални план за уређење овог великог општинског терена. Највећи део истог искористиће се за потребе градског саобраћаја. Подићи ће се једна огромна гаража за аутобусе од преко 12.000 кв. м., која ће бити несумњиво највећа грађевина ове врсте на Балкану. Поред гараже ће се изградити велика радионица-фабрика за оправку аутобуса и камиона. Затим, ближе Новом гробљу, изградиће се велики трамвајски депо са великом радионицом за генералну оправку трамвајских кола. Поред ових гра-

ђевина предвиђене су и све потребне административне зграде као и зграда за централну котларницу. Један део „Пионира“ одређен је за слагалишта и магацине Техничке дирекције, а остатак за даљу изградњу малих радничких станова. Како је овај генерални план „Пионира“ одобрен од општинске Управе, израђен је детаљан план и елаборат за прву етапу радова, т.ј. за подизање гараже за аутобусе. Одобрен је кредит од 13,000.000,— дин. а за идућу годину предвиђа се још 3,000.000,— дин. Гаража ће моћи да прими око 150 великих аутобуса и имаће радионице за све ситне и хитне оправке. Инсталације ће бити најмодерније. Пуњење бензинских резервоара и прање кола вршиће се аутоматски. Огроман простор већи од нормалног фудбалског игралишта биће засведен са два врло смела распона од армираног бетона. Ако време послужи, још пре ове зиме један велики део биће доведен под кров.

Расписана је лицитација за нову зграду основне школе у Раковици, која ће коштати око 3,500.000,— динара. Школа ће се подићи поред нове цркве, на врло лепо пошумљеном терену. Подизањем ове зграде решиће се потпуно проблем школске наставе у Раковици, где су се деца досад злоупатила по малим закупљеним приватним кућама. Нова зграда ће имати 8 учионица, велику салу за свечаности, школску кухињу за сиромашну децу, амбуланту и др. Школа ће за време лета служити за летовање београдске сиромашне деце.

Израђени су планови за нова проширења београдске кланице. Радови ће стајати око

Модел аутобуских гаража и трамвајских депоа.
Пројект архитекте г. Богдана Стојкова

1,000.000,— дин. Овим новим адаптацијама знатно ће се усавршити кланична служба, и биће решено питање сточног трга, на коме су данас прилике веома рђаве, нарочито за време кишних дана и зиме. Биће израђене штале око целог трга и тиме ће исти бити потпуно ограђен. На тај ће начин ред на тргу најзад бити успостављен.

Сада се хитно довршавају радови на згради парне пекаре Ђурчија и Симић у Шајкашкој улици, коју је Општина недавно купила. Ова ће зграда за 200.000,— дин. бити потпуно реновирана и све модерне инсталације биће доведене у исправно стање. Када се пусти у рад, пекара ће моћи да избацује дневно око 30.000 ком. доброга хлеба, који ће општина продавати по пијацама и тиме регулисати цену овој најважнијој намирници.

У вези са овом акцијом, на свима београдским пијацама раде се нове општинске продавнице хлеба. За овај је посао одобрено дин. 500.000,—

Поред наведених радова извешће се до зиме још неколико мањих послова око оправки разних општинских зграда за укупну суму од око 500.000,— дин. Према томе радови Архитектонског отсека, који ће се завршити или којима ће се приступити до зиме 1940 год., износе суму од 22.000.000.— динара.

г) За нове радове, који ће се вероватно изводити у току идуће године, припремају се још сада елаборати.

Пре свега ће се приступити подизању спратова на основним школама на Чукарици и на Авалском путу. Постојеће школе ће овим проширењем задовољити потребе основне наставе у дотичним крајевима Београда. Оба ова посла коштаће око 2,500.000,— динара.

Ради се такође пројекат за нову зграду основне школе у Малом Мокром Лугу. Ова ће школа имати 16 учионица и све остале потребне просторије. Зграда ће коштати око 8,000.000.— дин.

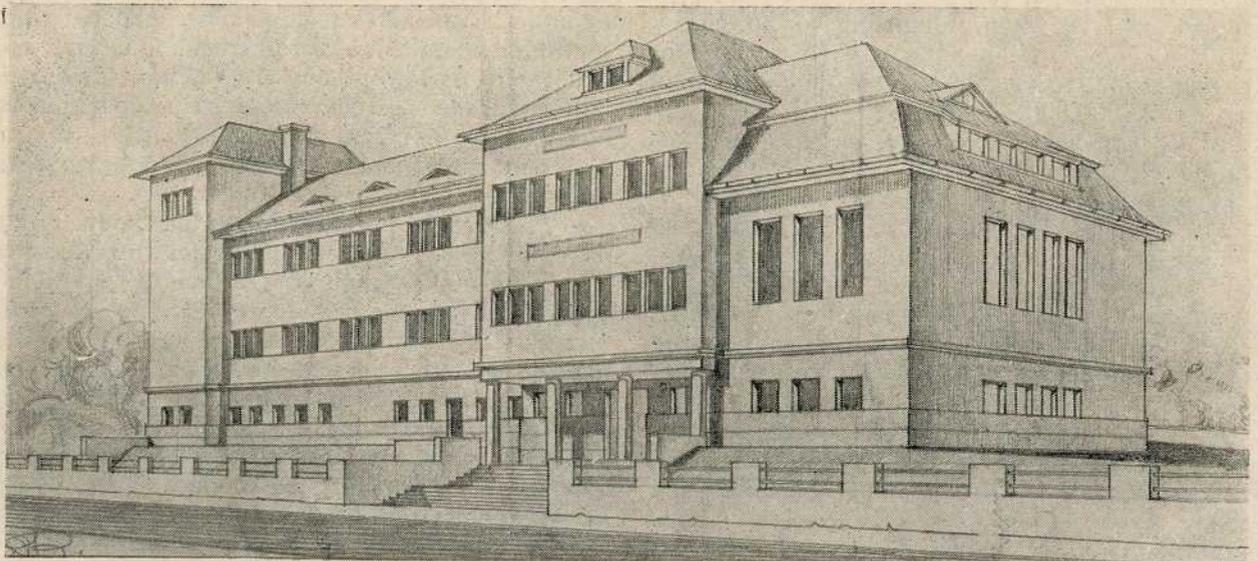
За Грађанску школу код Железничке станице „Дунав” израђен је елаборат, према коме ће ова зграда коштати око 3,000.000,— дин. Подизању ће се вероватно приступити још у пролеће идуће године.

Завршавају се дефинитивни планови и елаборат за изградњу новог трамвајског депоа и трамвајске радионице на „Пиониру”, о чему је раније било речи. Ова ће грађевина сигурно коштати око 15,000.000,— дин. Подизањем ових зграда оствариће се II део програма о изграђивању новог центра за престонички саобраћај.

Завршени су планови и ради се елаборат за нову школску зграду на имању „Бата Лака” више Кланице. Ова ће основна школа стајати око 4,000.000,— дин., имаће 8 учионица и све остале потребне просторије. Зграда ће у многоме допринети дефинитивном отклањању врло рђавих прилика под којима се сада у овом крају Београда изводи школска настава.

За нове зграде радничких станова, који ће се подизати идуће године, већ се сада раде студије и скице. На ове радове ће се идуће године утрошити око 5,000.000,— дин. Са оним што је већ учињено и што се сада изводи биће донекле решено станбено питање најсиромашнијих општинских радника.

За све отсеке Општине града Београда који се брину за исхрану Београђана, — као

Основна школа у Раковици, пројектанти гг. Андрија Катеринић и Константин Запасов, архитекти

Пијачни Отсек, Отсек за исхрану, Економат и др. — подићи ће се код пијаце у ул. Јовановој централна зграда са канцеларијама. У сутерену зграде изградиће се магацини за храну, а у приземљу продавнице. За ову грађевину предвиђено је 5,000.000,— дин.

Раде се такође елаборати за нове подземне клозете. За изградњу истих на више места биће потребно најмање 1,000.000.— дин.

Најзад, један од највећих елабората на коме се сада ради, јесте нова Градска болница. Ова би грађевина требало да кошта око 50,000.000,— динара. За сад још увек преовлађује мишљење да централну Градску болницу треба подићи на Таш-Мајдану, између зграде Пожарне команде и прве женске гимназије. Планирање овог терена већ се врши. Међу општинским лекарима постоје две струје: једни су за централну болницу на Таш-Мајдану, док су други за децентрализацију болничких установа. Питање још није потпуно расправљено.

Техничка дирекција стоји на становишту да је боље решење са централном зградом. За централизацију болничке службе и подизање болница у центру града изјаснио се и последњи међународни лекарски конгрес у Паризу. Како у овој згради не би било заразних одељења и како је Битољска улица веома мирна, болница би се могла подићи на том месту без икакве сметње, поготову што би она вршила највише амбулантну службу, ради које и треба да буде што ближе центру. Ово ће питање преко зиме моћи дефинитивно да се реши, те би се, по обезбеђењу кредита, радовима могло приступити у току идуће године, када ће и планирање терена бити завршено.

Као што се из горе изложеног види, сада се у Архитектонском отсеку спремају елаборати за радове који ће коштати преко динара 90,000.000.—. Са радовима који су ове године већ изведени, односно који се сад изводе и који ће се до зиме обавити, излази да се овогодишња делатност Архитектонског отсека, финансиски гледана, показује са сумом од динара 142,000.000.—

Поред овог циновског напора Београдске општине на пољу архитектонско-грађевинске изградње престонице у свом делокругу, Градска управа, преко свог Архитектонског отсека, врши и даље студије за будуће велике радове који неодољно једном морају бити остварени.

Појачаће се борба против венеричних болести изградњом нових амбуланти у разним крајевима Београда. Засад је већ израђен план са комплетним елаборатом за једну такву амбуланту у насељу Краља Александра.

После остварења нових школских зграда, о којима је било речи, биће потребно Београду, према данашњим статистичким подацима, још најмање једна стотина учионица да би могла да се изводи правилна настава. Архитекти Београдске општине већ имају неколико готових скица за школе у разним крајевима

Београда. За грађанске школе, чији се ђаци највише злоупате по непрописним закупљеним зградама, израђена су већ два комплетна елабората. Цело ово грађевинско-школско питање зависи највише од будуће финансиске политике Градске управе. Једно је несумњиво, а то је велика потреба за новим школским зградама. Школе се морају подизати, јер Београд треба да предначи у подизању народне просвете.

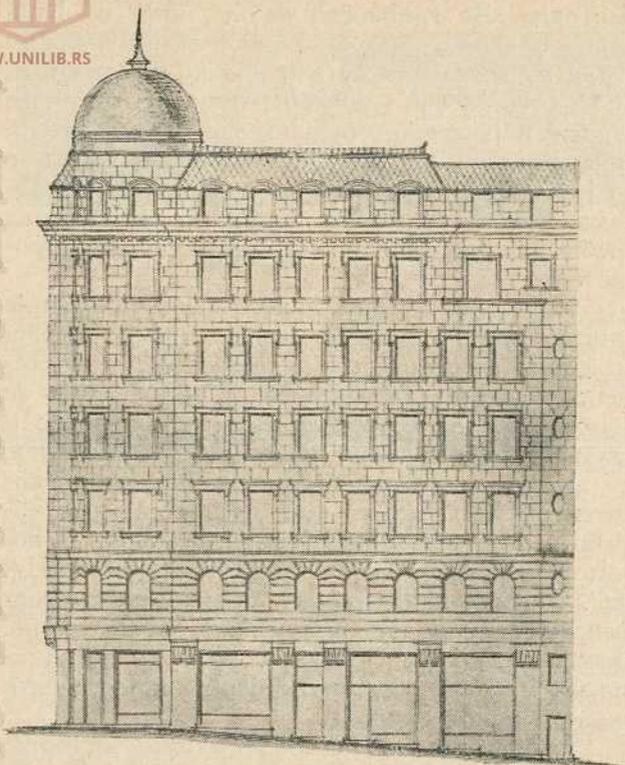
Ради даљег усавршавања и реорганизације зимске помоћи мораће се подићи још која зграда за друге крајеве Београда где је настана сиротиња. Продужиће се путем којим се пошло, т.ј. ове ће зграде бити комбиноване и служиће једновремено и за дечја обданишта.

Један од великих и можда најлепших архитектонских послова који претстоје јесте подизање монументалних јавних грађевина на новом Централном гробљу у „Маринковој Шуми“. Овде ће наћи широку примену наша средњовековна народна и црквена архитектура. Централно гробље је идејно врло добро замисљено и имаће неколико објеката који ће бити украс и понос Београда.

Продужиће се такође и акција на организацији снабдевања Београђана животним намирницама. Поред радова који се сада изводе у ову сврху, проучава се подизање још једне нове, потпуно модерне парне пекаре са великим капацитетом. Проучава се такође и изградња великих магацина за смештај животних намирница, поглавито цереалија. Изградња нове велике Клице са великим силосима, стовариштима и хладњачама такође се проучава. Ова ће клиница морати да има у свом саставу и једну велику фабрику за прераду меса. На овај начин Општина ће моћи преко својих продавница да интервенише на београдским пијацама и да спасава грађане од несавесних спекуланата који се, нажалост, у последње време нагло множе.

Подизање модерних пијаца, као и изградња централне, т.зв. „кванташке“ пијаце, несумњиво је једна велика и прешна потреба. Ово се питање веома пажљиво студира у Архитектонском отсеку и Техничкој дирекцији.

Продужиће се са подизањем нових летовалишта за београдску сиромашну децу. Акција за заштиту деце све се више и озбиљније проширује. Изабрано је већ неколико сјајних места у околини Ваљева и већ су изграђени планови и предрачуни за подизање зграда за летовање. Код манастира Боговађе приступиће се радовима још ове јесени. Садашња Општинска управа дошла је на одличну идеју да много јефтиније изгради већи број летовалишта. Сеоске општине, у чијим се атарима имају подићи ове зграде, учествоваће такође у једном делу издатака, а подигнуте грађевине служиће и за сеоске школе. У случају рата исте се претварају у центре за евакуацију београдске деце. На тај начин се, за много мање пара, постижу три циља.

Скица за нову зграду Пензионог фонда службеника Општине града Београда, која се подиже на углу Васине и Добрачине улице. Изглед из Добрачине улице. Пројекат г. Ђорђа В. Лукића архитекте

Студира се и питање подизања већих и мањих јавних купатила по разним крајевима Београда. Поред олимпијског пливачког стадиона, који треба подићи у Доњем Граду према замисли немачког архитекте Г. Марха, потребно је изградити негде ближе центру једно модерно, велико топло купатило са великим басенима и свим потребним модерним уређајима. Поред овога, на Ади Циганлији треба изградити једно велико и модерно летње купатило.

Најзад, крајње је време да се приступи изградњи новог Општинског дома, нове зграде за Управу града и нових сталних зграда за београдске квартове. Потребни подаци за ове грађевине прикупљени су и сређени. Постоје већ и идејне скице. Генералним планом су већ одређена и места. Од финансиске могућности и других прилика зависи када ће се све ово привести у дело.

Општина веома обилно помаже приватну иницијативу на подизању обданишта по разним крајевима Београда. Поред плацева, опеке и песка, који се бесплатно уступају разним хуманим друштвима у ову сврху, Архитектонски отсек је до сада израдио неколико комплетних пројеката и елабората и даје поред овога и своје стручне органе за извођење радова.

У Отсеку је ове године израђен и пројекат за нову зграду за ренту коју ће подићи Пензиони фонд општинских чиновника на углу Васине и Добрачине улице.

Ова је зграда тако пројектована да се може адаптирати и за просторије неке општинске институције, ако се за то укаже потреба. У подземним просторијама, поред склоништа од напада из ваздуха, подрума и котларнице, налазе се и подземни магацини за дућане. У приземљу има шест дућана, четири према Васиной улици пројектовани су тако да се избегањем преградних зидова могу претворити било у један велики дућан, било у кафану. По спратовима, којих има пет, и који су идентични по распореду, има пет великих станова од по 4 собе са осталим просторијама, пет станова од по 3 собе са свим споредним просторијама и пет гарсонијера од по 2 собе са купатилом. Како се ова зграда налази у центру, на најпрометнијем месту Београда, усвојен је систем великих станова који су тако пројектовани да могу служити лекарима, адвокатима и т. сл. за становање и за пријем публике. Поменуте гарсонијере могу да служе за канцеларије неких предузећа. Најзад у мансарди је предвиђено пет гарсонијера од собе и купатила и један мали стан. Цео је распоред тако подешен да се најобичнијим отварањем нових отвора у преградним зидовима сви спратови могу искористити за канцелариске потребе неког општинског одељења. Изградњом овакве зграде за ренту капитал Пензионог фонда биће много повољније пласиран.

Из изложеног кратког прегледа делатности Архитектонског отсека у току ове године види се да је рад истог веома обиман и да се увећава из дана у дан. Овај ће Отсек у будуће имати да решава све важније комуналне грађевинске проблеме. Изградњом осталих инжењерских објеката као калдрме, канализације и водовода, рад осталих отсека Техничке дирекције имаће тенденцију да се смањује, јер ће се посао свести на одржавање и мала усавршавања постојећих објеката. Међутим Архитектонски отсек ће увек имати да изграђује све нове и нове грађевине, пошто ће сталним порастом становништва потребе у новим зградама бити увек актуелне.

Зато, приликом израде организационог дела новог Статута Општине београдске, треба о овој чињеници водити рачуна. Архитектонском отсеку треба дати прави значај и посветити му велику пажњу. Од рада овог Отсека у многостави зависи будући изглед престонице, јер ће јавне грађевине које Општина треба да подигне свакако више допринети естетском изгледу Београда него други технички објекти из чисто инжењерске струке. Сад је моменат да се да један здрав и солидан основ на коме ће почивати будући рад Отсека. Архитекте треба ослободити претеране администрације, како би могли што више да се посвете уметничком стварању. За административне послове овог Отсека треба доделити чисто административно особље, као што је то случај и у другим отсецима.

Арх. Ђорђе Лукић

Организација и рад општинског отсека за студије и потреба оснивања „Престоничког одбора за јавне радове“.

Одлуком Градског већа од 1 марта 1940 године, коју је одобрила и надзорна власт, основан је у саставу Техничке дирекције Поглаварства града Београда један нов отсек под називом „Отсек за студије“.

Да би се и наша јавност ближе упознала са задацима и радом овога новог општинског отсека изнећемо овде неколико момената, који су диктовали оснивање овога отсека, који ће бити од велике важности за будуће уређење Београда.

Као што је опште познато број становништва у Београду због његовог специјалног положаја као престонице у наглom је порасту (и с тим у вези и његов развитак. Ова околност поставља за Београдску општину свакодневно нове крупне техничке проблеме специјалног карактера, чија решавања не спадају у надлежност ни једног од раније постојећих отсека, или која спадају у надлежност више општинских отсека, или најзад и у надлежност општинских и других, махом државних надлежстава.

Задатак новог Отсека за студије је да проучи све такве проблеме, и да у циљу правилног решавања истих спроведе потребну координацију и сарадњу свих заинтересованих установа.

Колико је потребан један такав орган Београдској општини види се по томе, што је Отсек за студије, у сарадњи са осталим надлежним органима, већ за ово кратко време од како је основан, и ако тек делимично организован, имао да проучи или и сада још да проучава низ крупних техничких проблема. Напоменућемо овде само најважније од ових, а то су:

1. — Студија железничког, воденог и путног саобраћаја са пристаништима у Београду, која студија због данашњих ратних прилика треба да замени међународни конкурс, за чије је расписивање већ било све припремљено.

2. — Студија подземног саобраћаја (метрополитена) у вези са израдом јавних склоништа против непријатељских напада из ваздуха.

3. — Студија о растерећењу саобраћаја на Теразијама, који из дана у дан све више отежава слободно кретање нарочито пешака.

4. — Уређење београдског зимовника код Аде Хује, који већ изграђује Управа поморства и речног саобраћаја.

5. — Доношење Правилника фонда за асанацију ниских терена у Београду у циљу поправке естетско-урбанистичких и хигијенских прилика у Београду.

6. — Уређење централног гробља на „Маринковој Бари“ — где је већ почето сахрањивање, пошто је садашње „Ново гробље“ већ скоро потпуно попуњено.

7. — Решење великог саобраћајног чвора код Цареве Гуприје.

8. — Подизање новог друмског моста преко Дунава од стране Министарства грађевина.

9. — Нова административна подела територије града, која се сада студира.

Сем ових кроз Отсек за студије прошла су још и многа друга разна питања, о којима је тај отсек давао мишљења или предлоге за решавање.

И ово неколико примера доказују да је оснивање Отсека за студије било оправдано и потребно. Ну он ће моћи да оправда у пуној мери наде Општине тек ако буде добио своју потребну сталну формацију у особљу, што ће вероватно бити већ у идућој буџетској години.

У вези са оснивањем Отсека за студије и његовим радом поставља се за Београдску општину поново једно већ и раније покренуто крупно питање од чијег решавања зависи у првом реду добро урбанистичко уређење наше лепе Престонице.

Београд мора да се изграђује и уређује са нарочитим обзиром на то да је он престоница целе државе. Београдски железнички чвор, Београдска пристаништа, Београдско сајмиште и многа друга постројења и објекти, који се подижу у Београду, припадају целој држави, без обзира на то да ли их подиже општина, држава или приватна иницијатива.

Из нарочитих обзира на то да је Београд као престоница центар културног, привредног и политичког живота, и што он као такав мора достојно да репрезентује целу државу, њему се при његовом уређењу и изграђивању намећу и несразмерно већи издаци од оних које би имао такав град, када не би био престоница.

Међутим као чиновничка варош, без великог капитала, Београд није у могућности да одговара поменутом свом задатку и због тога често прибегава јефтинијем али зато и лошијем решењу појединих комуналних про-

блема, јер му недостају средства за решења, која би одговарала поменутиим обзирима.

Београд само из сопствених средстава никад неће бити у могућности да створи лепе тргове и широке булеваре, већ се мора ограничити на скромна решења, која не изискују велике експроприационе и инвестиционе трошкове, али која и не задовољавају потребе једне вароши као што је Београд.

По своме географском положају на обалама двеју река Београд је позван да буде најлепша варош и најпривлачнији туристички центар Европе, само ако се изгради и уреди како треба.

Да би се то постигло требало би још сада одмах, пре него што буде доцкан решити два проблема, која су у међусобној вези и то:

1. — Образовати један „Престонички одбор за јавне радове“, који би руководио свима јавним грађевинама у Београду и утврдио програме тих радова као и одобравао њихове пројекте.

Овај одбор био би састављен од стручних представника свих заинтересованих министарстава, која учествују у изградњи Београда, од представника Општине и од других специјалних стручњака слободне професије, чија би са-

радња била корисна при решавању свих крупнијих проблема у вези са уређењем престонице.

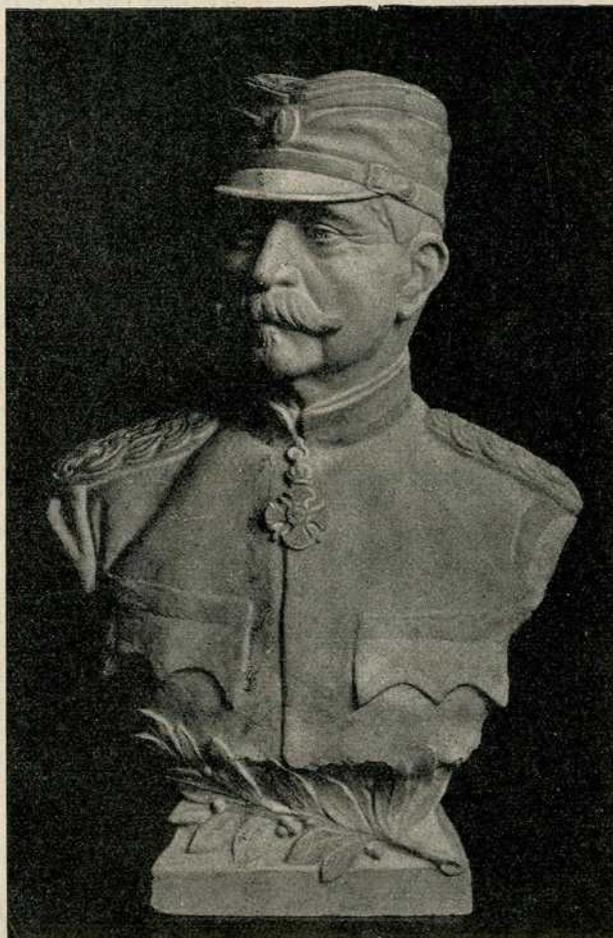
Основно начело којим би требало да се руководи овај одбор при решавању сваког питања, које засеца у изграђивање престонице, морало би да буде: *све што се у Београду гради или подиже, мора да одговара његовом добро схваћеном урбанистичком уређењу.*

2. — Да би „Престонички одбор за јавне радове“ могао са успехом да ради треба му ставити на расположење потребна финансијска сретства. У издацима за уређење престонице треба да учествује добрим делом држава, која би у своје годишње буџете унела у ту сврху потребне кредите.

За оснивање оваквог одбора имао је овлашћење Министар грађевина у § 68 тач. 4 Финансијског закона за 1939/40 годину, али пошто он до данас није образован требало би накнадно донети уредбу за то.

Отсек за студије, који данас већ постоји, могао би у томе случају да буде технички орган — биро тога одбора, само би се он у томе случају морао знатно проширити и према потреби организовати.

Инж. Жарко Ружић

Б. Јовановић: Војвода Степа

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Развој аутобуског саобраћаја у Београду

Први покушај да се у Београду успостави аутобуски саобраћај забележен је 1925 године. Те године Општина је узела у експлоатацију линију Славија—Авала, пуштајући у саобраћај испрва само један, а повремено и два аутобуса. Тај покушај не претставља у ствари почетак аутобуског саобраћаја јер је учињен само у циљу испитивања могућности таквог саобраћаја и изведен је без нарочитог плана експлоатације и без строго утврђеног реда вожње. Због тога је та линија убрзо и укинута. После неколико година, експлоатацију те линије узело је приватно предузеће, чији аутобуси и данас тамо раде...

Осим овог покушаја на линији Славија—Авала, Општина је установила службу аутобуског саобраћаја исте године и за превоз спортске публике на разна спортска игралишта. Извршен је још и покушај са отварањем аутобуских линија Кнежев споменик—Смедеревски Берам и линије Радничка ул.—Теразије—Пристаниште. Нерентабилност те експлоатације била је појачана стањем београдске калдрме, преко које се врло неудобно возило на пуним гумама и тешким гломазним аутобусима којима се у то доба располагало. Због тога су и те две линије морале бити укинуте.

Редован аутобуски саобраћај у општинској режији, под руководством Дирекције тоамваја и осветљења, почео је половином 1928 године. Тада је од приватног предузећа откупљено 5 аутобуса, који су већ били у експлоатацији, и са њима успостављен редован аутобуски саобраћај на линији Калемегдан—Теразије—Савинац.

У години 1930 откупљена су још 3 аутобуса и у радионицама Д.Т.О. оправљена два стара, те се могло приступити отварању нових линија са повећаним возним парком.

Развој аутобуског саобраћаја текао је од 1928 године овако:

Године 1928 отворена је линија Калемегдан—Славија—Савинац, која је доцније продужена до Котежа Неимара. Те исте године отворена је и линија Господарска механа—Чукарица која је 1932 године укинута пуштањем трамваја у саобраћај.

Године 1931 отворена је линија Кнежев споменик—Дедиње.

Године 1932 отворене су линије Славија—Душановац и Теразије—Пашино Брдо. Крајем те године пуштена је у рад и линија Смедеревски друм—Цветкова механа—Приштинска ул., која је после кратког времена, услед недостатка кола у саобраћају и нерентабилности, укинута.

Од 1932 до краја 1934 године радиле су само четири аутобуске линије. Отварањем моста Краља Александра I у почетку 1935 године настаје нагли преокрет у аутобуском саобраћају Београда. Општина задржава за експлоатацију само линију Славија—Душановац у Београду, а све остале аутобусе пушта на нову линију Београд—Земун преко ново отвореног моста. Две линије, Калемегдан—Котеж Неимар и Кнежев споменик—Дедиње уступа приватном предузећу, а линију Теразије—Пашино Брдо укида. У току целе 1935 године целокупан саобраћај између Београда и Земуне савлађују општински аутобуси, јер је трамвај на тој линији пуштен тек на крају 1935 године.

У току 1936 године извршена је набавка првих дизел-аутобуса и са њима почиње отварање нових линија у Београду. Отворене су линије Славија—Дедиње, Теразије—Баново Брдо и Пошта—Коњичка школа у Земуну, као и линија Железничка станица Дунав—Главна станица Београд. На осталим линијама стари и дотрајали аутобуси замењени су новим дизел-аутобусима.

У 1938 години Земунска линија продужена је до периферије Земуне (Нови град) и успостављена веза од Поште у Земуну до Аеродрома. У овој години извршена је друга већа поруџбина нових аутобуса (20 комада), од којих је у току године стигло 8 и одмах пуштено у саобраћај.

У прошлој 1939 и овој години извршена је набавка још 57 нових аутобуса, од којих до данас није испоручено свега 9 комада. Ова последња и највећа набавка омогућила је да се само у овој години отвори 7 нових линија и да се две трамвајске линије замене једном кружном аутобуском линијом.

Данашњу мрежу аутобуског саобраћаја сачињавају 13 аутобуских линија, на којима редовно раде 42 велика аутобуса са 50 места у сваком колима. Осим овог броја аутобуса у у градском саобраћају, Општина има још 7 великих излетничких аутобуса, који врло често превозе групе излетника у ближу и даљу околину Београда. Општински аутобуси превезу просечно 62.000 путника сваког дана, што чини више од $\frac{1}{4}$ од укупног трамвајског и аутобуског саобраћаја у Београду.

Упоређујући данашње стање аутобуског саобраћаја са оним пре 5 година види се да је број возила увећан 12 пута, а број путника близу 30 пута. Само за месец дана сада аутобуси пређу толики пут колики су пре 5 година прелазили за целу годину.

Аутобуска гаража

Док се овако нагло развијао аутобуски саобраћај у Београду, питање доброг смештаја аутобуса и њиховог одржавања није било решено. Подизање једне модерне општинске аутобуске гараже у Београду постављено је равно пре 10 година, када је у ствари и почео развој аутобуског саобраћаја. Био је израђен један пројекат за зидање гараже која би могла да прими око 50 кола. У ту сврху купљено је и земљиште на углу Капетан Мишине и улице Стевана Високог у непосредној близини трамвајског депоа и радионица Дирекције трамваја и осветљења. Одржана је чак и лиценцијација, али до грађења није дошло и земљиште је доцније уређено као парк који се и данас налази на томе месту. Још неколико пута после тога истицано је ово важно питање и тражена могућност да се обезбеди савремени смештај за аутобусе, али се увек налазило на тешкоће при отварању кредита за радове.

Када је у прошлој и овој години извршена набавка великог броја аутобуса још није било одлучено да се сагради и зграда где ће се сви аутобуси и сместити. Нови аутобуси су стизали из фабрике, пуштани у саобраћај и после стотине километара пређених свакодневно, гурани су увече међу трамваје, камионе, кола за изношење ђубрета или су остављени по двориштима па и на улици. Привремено је у почетку ове године уређено у трамвајском депоу једно место, где један део нових аутобуса може увече да се очисти, опере и прегледа, али је и то извршено на рачун трамваја који се остављају ноћу под отвореним небом.

У лето ове године, када су нађени и обезбеђени кредити и пошто је претходно место на општинском имању Пионир одабрано као најпогодније за ту сврху, приступило се изради новог пројекта за аутобуску гаражу, али овога пута не за 30 и 50 него за 150 аутобуса и са уређајима какве имају најмодерније аутобуске гараже у Европи.

У погледу места за зидање ове огромне

грађевине свестрано су проучени сви предлози који су били дати, а који су предвиђали подизање гараже на дунаву код старе електричне централе, у Битољској улици на Ташмајдану и на општинском имању Пионир. Одабрано је најзад ово последње место као најпогодније с обзиром на његов положај према данашњој и будућој мрежи аутобуског саобраћаја као и с обзиром на могућност проширења и подизања нових грађевина око гараже и стварања новог центра за смештај не само аутобуса него и трамваја за будући Београд.

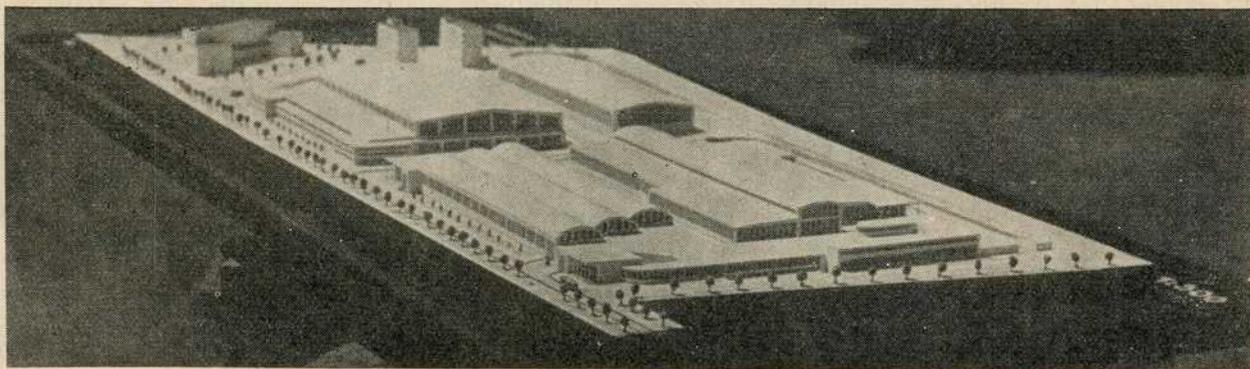
Поред ове грађевине, која ће бити завршена у лето идуће године, подићи ће се и нов трамвајски депо са радионицама за 150 трамваја четвороосовног типа које данас имамо и који ће се ускоро набавити. Сада су баш у току преговори са фабрикама за набавку већег броја трамваја.

Поред ове велике аутобуске гараже градиће се и велика аутобуска радионица за оправке, обнову и повремени преглед аутобуса, а доцније можда и за израду челичних аутобуских каросерија.

Сви ови радови и набавке, које се врше ради решења градског јавног саобраћаја, изводе се по једном плану за чије је потпуно остварење предвиђено да се утроши преко 200,000.000.— динара у размаку од 5 година. Ова прва година са набавком 57 аутобуса, 15 трамваја и почетком зидања ове гараже завршава се досадашњим радовима и полагањем темеља за будућу градску аутобуску гаражу.

Да би се нови аутобуси и ове зиме сместили сви под кров и да би се могли одржавати како треба преко зиме, завршава се у кругу Дирекције трамваја и осветљења једна грађевина која ће моћи да прими 50 аутобуса и да их преко ноћи припреми за сутрашњи рад. Ова грађевина, која ће коштати око 1,500.000.— динара, употребиће се доцније за проширење постојећих трамвајских радионица код старе електричне централе.

Нова велика гаража на Пиониру, и аутобуска радионица која ће се доцније подићи

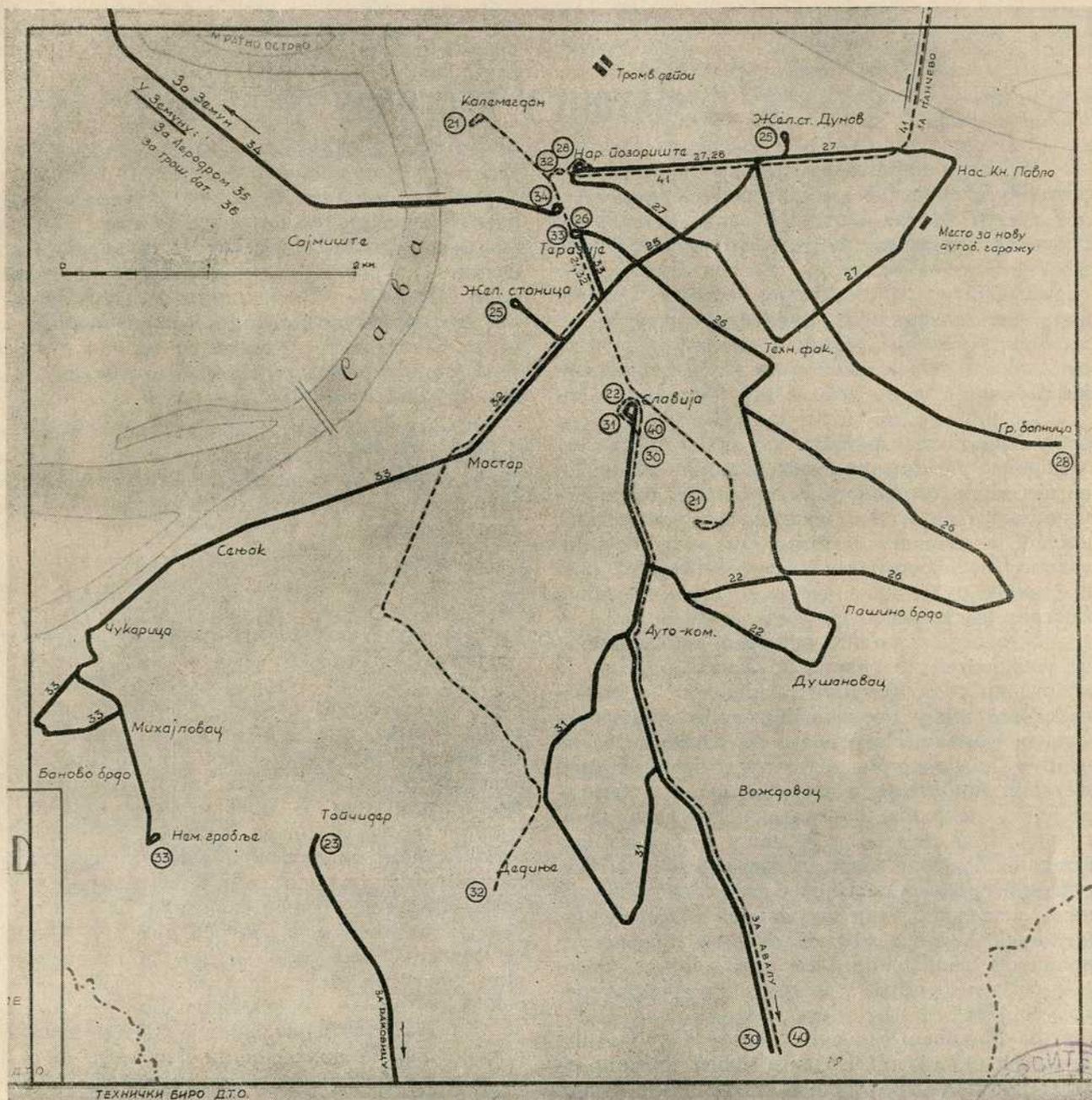

Модел аутобуских гаража и трамвајског депоа (на Пиониру), пројект архитекте г. Богдана Стојкова

поред гараже, треба да у будуће припреми и обезбеди увек довољан број возила за уредан аутобуски саобраћај у престоници, али и

да означи нов правац у решавању питања целокупног нашег градског саобраћаја.

Инж. Рад. У. Сирковић шеф отсека Д. Т. О.

ДАНАШЊЕ АУТОБУСКЕ ЛИНИЈЕ У БЕОГРАДУ ————— линије Д. Т. О.
 - - - - - линије приватног предузећа

Аутобуске линије у Београду на крају 1940 год.

- 21 Калемегдан-Котеж Неимар*)
- 22 Славија—Душановац—Пашино брдо
- 23 Топчидер—Раковица
- 25 Главна железничка станица — Железничка станица Дунав
- 26 Теразије—Господара Вучића ул.
- 27 Народно позориште—Ново гробље (кружна кроз Битољску и Кн. Павла)
- 28 Народно позориште—Градска болница
- 30 Славија—Авалски пут

- 31 Славија—Дедиње
- 32 Кнежев споменик—Дедиње
- 33 Теразије—Баново брдо
- 34 Теразије—Земун—Нови град
- 35 Земун (пошта)—Аеродром
- 36 Земун (пошта)—Трошарски станица Батајница
- 38 Теразије—Аеродром
- 41 Славија—Авала
- 42 Народно позориште—Панчево

*) Подвучене линије су приватног предузећа.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

А. Г. МАТОШ У БЕОГРАДУ *)

Једна од најинтересантнијих фигура пред-ратне југословенске литературе је свакако Хрват Антун Густав Матош. Некако уско и непосредно је везана уз тог немирног, осетљивог, чак по неки пут преосетљивог литератубоема, критичара, новинара, челисту, сатиричара, полемичара итд., узречица: „Док је срца биће Кроације”. Она га карактерише и осветљава, и човек нехотице уз некадашњи појам Кроације, веже уско и име Матош.

Познато је, да је тај исти Матош, који је своју Хрватску и свој Загреб волео изнад свега, провео у Београду скоро читав децениј. Први пут када је дошао у Београд, као војни бегунац кога су гониле аустријске војне власти, дошао је хладним и мокрым путем: препливавши Саву. Београд је примио Матоша раскриљених руку, како то може само и једино Београд да прими.

У Београду се Матош брзо сналази, улази у ондашње литерарне кругове и редован је посетилац тада чувених „Дарданела”. За њега се заузимају особито Јанко Веселиновић и Стеван Сремац. Неко време он живи свирајући чело у позоришном оркестру. Убрзо се број његових пријатеља и знанаца шири и он сарађује у неколико београдских листова и часописа. Свагде је са љубављу и симпатично приман. Фина и уређена његова духовитост, оштро и срдачно реагирање на околину, истанчана осетљивост кад год је реч о уметности, начинише Матоша за кратко време правим становником Скадарлије. Сем прве двојице, Веселиновића и Сремца, у његовом су друштву редовито Чича Илија, Жарко Илић, Пера Тодоровић, Милован Глишић, Сима Пандуровић, Душан Николајевић, Брзак и многи други претставници тадање београдске уметничке бојнице.

Матош ускоро заволи Београд свим срцем — правим словенским срцем, заволи га толико да, кад га први пут, после три и по године напушта, плаче. Истина, Матошеву лако емотивну природу није било тешко натерати на плач. А дан када га је први пут напуштао, био је тужан и сив, ситна је киша ромињала...

Сетио се тада Матош студених ноћи у малој собици, сетио се зимског капута који му је дао Јанко Веселиновић, купивши себи други, господски, са крзном; сетио се јединих, ситних и безбројних сведока својих немирних ноћи, сетио се прѣастог носа Чича Илије, који

је толико пута насмејао београдско позориште, а кога је он, Матош, толико пута исмејао и пребацио добродушном чичи. Сетио се хамзуновског лика Владислава Петковића-Диса и његовог побратима Симе Пандуровића, чевачића, ражњића, „старе и примитивне Палилуле”, сетио се веселог и оригиналног орфеума Бране Цветковића, у коме се толико пута до суза насмејао, сетио се свега тога и... — опет му навреше сузе на очи.

Овога пута сузе су му удариле на очи зато јер је после три године остављао калдрму „испод које се буди велики Пан”, остављао распевани Дорћол, остављао пријатеље, остављао Београд.

Остављао је Матош Београд, онда пун малих, приземних кућица, са широким и лепим баштама, иза чијих дашчаних тараба стрше као шафран жуте, велике и расцветале главе сунцокрета. Његове сузе лако се могу разумети...

Матош, који је толико обожавао свој Загреб, мистицизам његовог Каптола, древност старог Грича, хладан и раскошан Мирогој, последњи и вечни одмор свих Загрепчана, ведру и веселу Загребачку Гору, питома Загорје иза ње, Матош који је лаки и весели Париз описао у безброј дописа, фељтона и „догодовштина”, коме је радост и туга Париза постала толико блиска као да је у њему и рођен, тај исти Матош је плакао полазећи из Београда. Јер Париз има једно, Загреб друго. У Паризу се човек осећао добро и заволи га свом душом после неколико недеља, Загреб занесе тек пошто му се упозна прошлост, тек кад му се уђе дубоко у душу. Ако је Матош знао зашто је плакао полазећи из Београда, онда је на првом месту морао бити свестан да је плакао за атмосфером, за пулсом Београда.

На Матоша многи гледају као на негативисту у литерарном смислу. Пребацују му несталност, несталоженост, помањкање одређеног правца у критици. А да ли је он заиста то био? Ја не бих рекао! Боем на првом месту, дакле човек чији живот не тече увек баш онако како би требало, није увек баш све ружичасто око њега. Немиран и осетљив, мрзео је Матош надувени и често празан тон којим је говорила већина тадањих познатих критичара, махом професора. Тај тон му је увек давао импресију неискрености и лажи. Ценио је таленат више свега, зато се око њега окупљала готово сва талентована омладина оног времена, а и он се у таквом друштву најбоље осећао. Београд

*) Предавање одржано у оквиру Националног часа на Радио Београду 17 септембра 1940 год.

лона са шпанском етикецијом, без укрућености и без лажи, — дошао као миран и срећан сан после ружне јаве. Пуним плућима удишао је Матош атмосферу праве демократске слободе, она га је опијала, чинила га млађим и давала му више елана. Из тог времена проистичу можда најуравнотеженији и самозадовољни дописи, фељтони и критике Матошеве.

Београд, његово друштво, његова лежерност, ведрина и слобода, утицали су веома јако на нервозу, боемску и песничку природу Антуна Густава Матоша, и ја верујем да је тај утицај био веома позитиван, бар што се тиче његовог литерарног стварања.

А у том великом луталици, у Матошу, има доста донкихотства, само у правом значењу тог и код нас рђаво схваћеног и на рђав начин популарисаног појма. Јер је Сервантес замислио свог витеза као трагичну фигуру, као човека који је кренуо у свет да помогне несрећнима, да спасе робијаше од њихових чу-

вара, да доноси срећу; једном речју, замислио га је као строга моралисту, идеалисту који уздише за имагинарном Дулчинејом, а разочарава се тек делимично кад први пут види свој идеал, дотада невиђен, као прљаву и просту сељанку, и тада он још замишља да су је зли духови преобразили.

И Матош је био луталица, тражио правду и слободу за свој угњетени народ, вапио за том слободом, ударао такође копљем о крила ветрењача, уместо да удари на дива. А да удари на дива, попут Франа Супила, за то је био он и сувише слаб.

Као што је Београд, и дани проведени у њему, остао заувек Матошу у лепој и ведрој успомени, мада је можда било и хладних, невеселих дана, тако је сигурно и А. Г. Матош остао у најлепшој успомени код многих, још и и данас живи, тадашњих Матошевих пријатеља.

Велимир Љубић

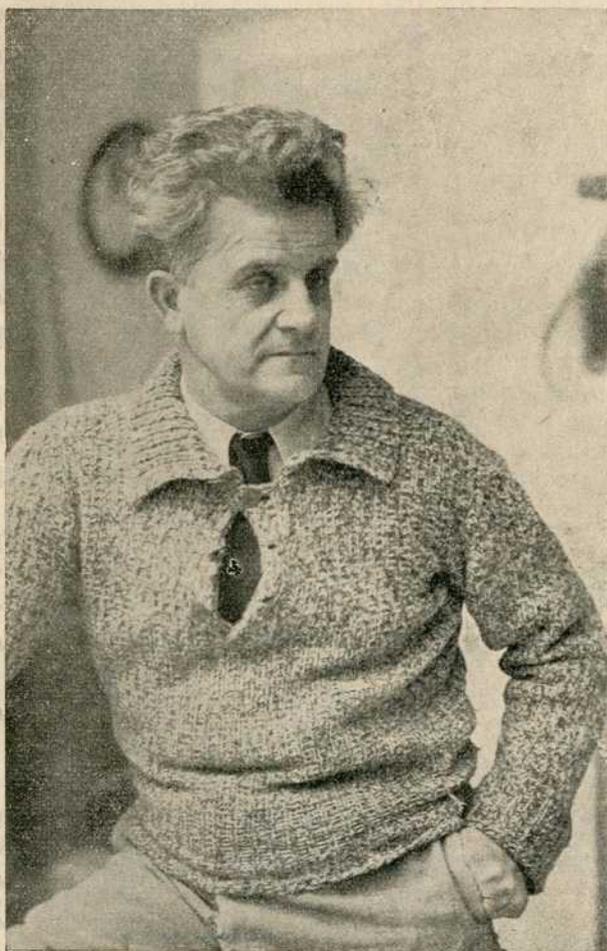
Из Градског музеја:
Једна београђанка у старом грађанском оделу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

XIV

Вајар Петар Палавичини

Петар Палавичини

У овом времену када у нашем јавном животу нема таквих ауторитета, као што је на пр. пре рата у српској књижевности био Скерлић, који би водили бригу о разним културним појавама и постављали их на њихова права места, — није чудо што име Петра Палавичинија нашој широј јавности није онолико познато, и онолико цењено, као што би то заслуживало. Повучен од осталог света, тих и

смирен у свом атељеу, као што је и његова уметност смирена и тиха, он не одржава присне везе с новинарима, и не хвата критичаре за капут, — и ради тога не суделује у јавним дискусијама, не позивају га на анкете, не бирају га у службене жирије, његове слике не излазе у новинама и око њега се не купе сателити који би живели од сјаја који његов таленат расипа око себе. Бројни мањи таленти нашој широј јавности, познатији су од њега.

Он ради и ствара дела, која наилазе на искрено признање и неизвештачено одушевљење правих познавалаца уметности.

Не би одговарало реалном стању ствари и значило би потцењивање позитивних квалитета наше културне средине, када би се рекло да је Палавичинијев таленат више познат на страни него код нас. Истина је, да је немачки лист „Франкфуртер Цајтунг“ још 1922 године, у једној уметничкој критици, тврдио, да је Палавичини „надмашио Ивана Мештровића“¹⁾; да је чешки „Месечник за књижевност и уметност — Елан“²⁾ десет година доцније тврдио, да Палавичинија „познаје цела културна Европа, као једног од највећих југословенских вајара“; да је чувени француски књижевник Жорж Диамел, пишући о својој посети Југославији написао: „Југословени се могу пред очима целог света похвалити скулпторима, од којих су једни, као Палавичини, изврсни, а неки, опет, снажни и реномирани, као Мештровић и Росандић“.³⁾ — али је исто тако истина да су и неки наши јавни радници, којима се не може одрећи свака компетенција, осетили и написали углавном то исто.

Милан Кашанин, на пр., у „Времену“ од 20-V-1931 г., написао је: „Веома вероватно да је то најфинији и најнежнији скулптор којег данас имамо. Његове изванредне бронзане фигурине одувек (?) су биле међу главним и најлепшим предметима на нашим уметничким изложбама. То је сигурно један од петорице наших најбољих вајара данашњице.“ — Који би били остала четворица, то господин Кашанин у том чланку није рекао.

И Павле Лагарић је, углавном, истог мишљења. Он је у „Политици“, јуна месеца 1921 године, написао: „Ниједан од српских вајара није Палавичинија надвисио нежнијим и искрењим осећајима, ниједан није знао у онај тврди мрамор улити толико нежног живота

¹⁾ Види „Обзор“, Загреб, 30 септембра 1922 г.

²⁾ Праг, децембра 1932.

³⁾ Le Figaro, Paris, 5-III-1940.

и толико душе, као Палавичини у своје „Две главе” и у групу „Пиета”. Док д-р Бранко Поповић („Српски књижевни гласник”, Београд 16 окт. 1923) тврди, да је Палавичини: „модернизовани, освежени и мало готиком дохваћени Флорентинац”, — песник Рака Драинац изражава се веома јасно и отсечно: „Палавичини је велики уметник.” („Самоуправа”, Београд, 20-Х-1923 г.). Растко Петровић („Раскрсница” — Књига I, бр. 1, Београд 1 априла 1923 г.) је мало и претерано: „Чак да у Петра Палавичини и нема онолико сјајних вајарских особина каквих у њега у истину има много, ми би се ипак сматрали срећнима да изразимо колико је то најдивнији скулптор кога смо икад (?!) познавали и видели.”

Моментано ми је при руци још извештај број и страних и наших критика о Палавичинију, и могао бих још много цитирати, али то би било сувишно. Од интереса ће бити само још једно, а то је мишљење познатог бугарског критичара Стефана Митова, уредника „Тједника за литературу, уметност, науку и друштвени живот — Књижевни глас”. Он је у једном веома опширном чланку о изложби југословенског ликовно-уметничког удружења „Облик”, у којој је подвргао веома оштрој критици све остале излагаче, о Палавичинију написао следеће: „Све што је до сада речено о овој изложби, као о претенциозном позерству и епигонству, скоро се компензира блиставим даром вајара Пере Палавичинија, који поседује велико искуство у своме раду. Један истински класик, који ходи дубоко усеченим путевима, са једном чистом страшћу, с несравњеним разумевањем форме и могућностима конструкције, то је Палавичини, који се с једнаким савршенством служи са свим материјалима: мермером, бронзом и дрветом. Његова бронзана статуета „Мириш” моделирана је пластично, с разумевањем конструкције и обима. Његов „Портрет поч. К” (карарски мермер), постигао је, у одређеном стилу, савршено мајсторство у финоћи третирања материјала. У две фигуре голих женских тела (далматински камен) „Девојка која седи” и „Девојка”, постигнут је јединствени израз велике топлоте и пластична спољашност женске пути. Палавичини је показао своје чудно, истинско продуховљено мајсторство стила у дрвеној скулптури „Готска статуа”, која је стил једног искуства, којему није потребно да буде варварски безобразан што је случај код других. Кроз тај заиста значајни стил, уметничко друштво „Облик”, постиже заиста истински уметнички облик.”

Ако прелистамо малу збирку мајсторових репродукција, која је изишла у Загребу 1920 године, са кратким предговором Косте Страјнића, — под насловом: „Пера Палавичини”, видећемо да је Палавичини у почетку свог самосталног деловања био под јаким утицајем свог учитеља, чувеног чешког вајара Јозефа

Мислбека, а још више под утицајем његовог асистента Стурце. Најпотпуније се то види по репродукцијама његове „Студије за надгробни споменик” и „Чежње за осветом”, — које су како у композицији тако и у третману схваћене кроз стурцовски. Али у тој збирки ми налазимо и неколико портрета, у којима је тај утицај сведен већ на минимум, и који одају уметника са снажним инстинктом за карактеризацију типова и запажање психолошких особина. Портрет „Југословенски револуционар Љуба Леонтић”, на пр., компонован је веома солидно, у широком површинама, с много карактера и психолошког продубљења. Тај, као и остали портрети из те збирке, даје већ наслућивати будућег мајстора који ће свој највиши израз наћи у унутрашњем миру ствари, а не у помпезној патетици широких и захукталих замаха и позерству, што је редовна карактеристика младеначких и почетничких дела.

Али, изгледа да је патетика у вајарству исто оно што је у књижевности периода „Штурм унд Дранга” — кроз коју мора да прође сваки млади таленат на путу тражења свог властитог израза. Палавичинијева „Студија за споменик Доситеју Обрадовићу”, у композицији и сувише смела — Обрадовића замишља у пози сејача — „потсећа на патос

П. Палавичини: Девојка с јабуком. — Код аутора. — Бронза. — Рад из 1930 г.

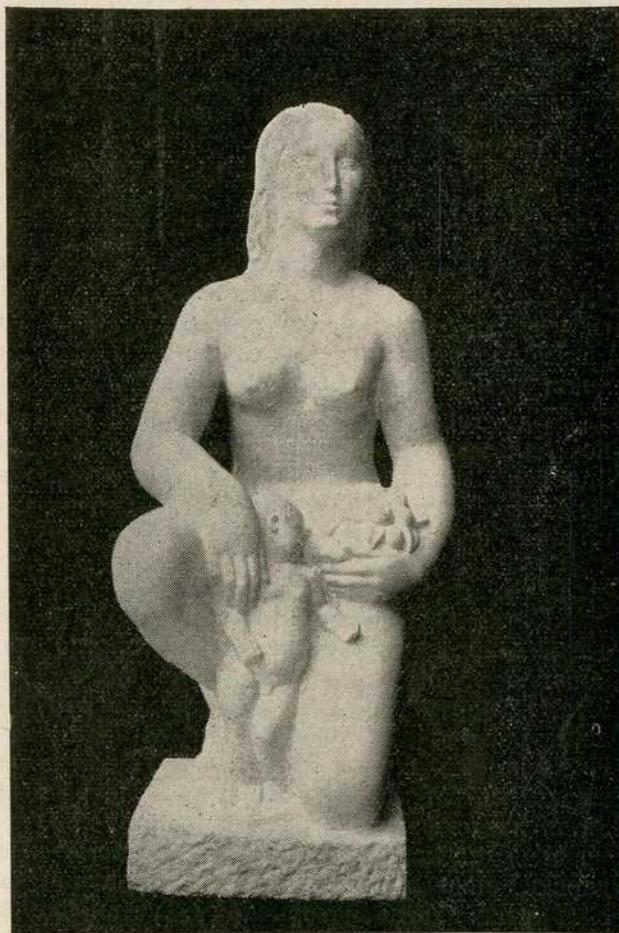
великих барокних скулптора” (К. Страјнић), и доказује да је и Палавичини имао свој период патетике, период „Штурм унд Дранга”, истина, веома кратак и пролазан.

Ослобођавајући се постепено академског класицизма и утицаја својих професора Мислбека и Стурце, Палавичини, као и сви млади уметници из првих послератних година, потпада под утицај разних новотарских експеримената, пре свега конструктивног немачког експресионизма и упрошћеног кубизма, који је проповедао да се све ствари и све појаве у природи формирају из једноставних геометријских тела — кубуса, пирамиде, цилиндра, стошца и кугле. — Али, — то треба нарочито нагласити, јер је то једна од битних карактеристика целог Палавичинијевог дела, — и као млад човек он је био далеко од површног схватања захукталих модерних експериментисања. Он никада није некритички летео за моментаним помодним ефектима, шта више он није много ни лутао, тапкао и тражио. Свој рад је сматрао, углавном, не као чисти артизам, експериментисање и „тражење нових несуђених могућности изражаја”, него више као највишу форму једног одређеног заната, који се у његовом завичају негује већ вековима. Отуда на његовим делима не налазимо на случајне ефекте, који су се практично показали као свесно изобличавање материје, духа и облика.

Његова монументална композиција „Ловћен” технички је углавном решена кубистички, али и тај кубизам је синтетизиран у једном изразитом реализму, који доминира тим делом и који доводи до снажног израза елементарне, нарративне снаге наше расе, оне титанске снаге које је тако снажно изразио Иван Мештровић у својим косовским јунацима, — оне титанске снаге коју је пет векова пре њега изразио и Микеланђело у свом „Мојсију”.

И Палавичинијев „Дон Кихот” стилизован је веома слободно у кубистичким решењима, али је и снажно моделован са изразитим носталгичним погледом Војновићевих дубровачких госпара, који онако тужно, један за другим, одлазе у неповрат.

Ослободивши се временом утицаја својих професора, и експресионизма и кубизма, — други уметнички покрети у његовој уметности нису оставили значајнијег трага, — Палавичини је полако изграђивао своју уметничку личност, и сигурним и неујурбаним корацима ступао све ближе и ближе свом властитом изразу, који је исто тако далеко од свих модерних експеримената, као што је далеко и од занатског копирања класичких узора. Он је нашао себе у богатим уметничким традицијама свог родног тла и сада наставља онде где су стали бројни далматински ренесансни мајстори кипари, међу њима и наш Далматинац Задранин Франциско де Лаурана (1424—1502 г.), савременик Леонарда да Вин-

П. Палавичини: Лето — Далматински камен. — Код аутора. — Рад из 1926 г.

чија и Микеланђела, кога историја уметности броји међу највеће вајаре италијанске Ренесансе и чија се дела данас чувају у бројним европским музејима међу највреднијим уметницима оног доба.

Црпили снаге и инспирације из столетних традиција своје родне груде, из антејских сокова њенога тла, у уметности је увек било корисно и плодно. Идући тим увек сретним путем, и наш Палавичини је успео да свој занат доведе до чисте уметности којој више није потребна ни литерарна садржина, ни патетички покрети, ни грандиозне конструкције, — до уметности која делује само чисто вајарским квалитетима, чистом пластиком, — контрастима конвексних и конкавних форми.

Као профињени неокласик — то би била још једина школа у коју бисмо га могли уврстити — он је пре свега јасан, сажет и конструктиван. Код њега форме не негирају једна другу, не сукобљавају се, не ломе и не руше; — хармонија форми, линија, маса, сенки и садржаја, постигнута је у његовим зрелим делима до максимума; у њима све трепери од нежне и уздрхтале атмосфере и неке смирене чулности.

Треба обратити пажњу на његове фино

вајане фигурине девојака, са изванредно складним ритмом форми младих еластичних тела, које потсећају на драж оних прекрасних натуралистичких Танагра-фигурина старогрчке жанр-пластике, То су у пуном смислу речи спиритуализоване материје, природне, само-никле и непосредне, пуне тоpline и чистог лиризма, који би се могао поредити с мистицизмом речи у стиховима најбољих песника.

Али изнад свега тога у Палавичинијевој уметности влада онај недокучиви унутарњи мир ствари, који су још стари Египћани сматрали као најтежи вајарски проблем, као највиши домет скулпторског изражаја.

Као такав, Палавичини у нашој савременој ликовној уметности заузима своје сасвим одређено место, које ће — у то се више не може сумњати — и у историји заузети међу првима из ове епохе.

—о—

Петар Палавичини (Pallavicini) потиче из веома старе племениташке породице, која своје порекло води, — како то и име одаје, — из Италије, прецизније из венецијанске републике. Палавичинија данас има и у Француској, Немачкој, па чак и у Мађарској. Према истраживањима хрватског историчара Петра Карлића, из те фамилије потиче и први хрватски преводилац (на чакавски) Светог писма и задарски инквизитор Фра Лука Брачанин из XVI века. Исти историчар је установио да је Петар Зрински пригодном једне посете Перасту био гост фамилије Палавичини, — а у уметничко-историски познатој црквици „Госпа од Шкрпјела“, на истоименом оточићу крај Пераста, постојало је једно звоно из XVII века, које је било дар породице Палавичини. То звоно, иако историски интересантан објекат, претопљено је за време рата у аустро-угарске топове.

Падом венецијанске републике, под коју је спадала и Корчула, за време Наполеона, обитељ Палавичини почела је нагло да сиромаши. Док је деда нашег уметника још живео од прихода које су доносиле обитељске непокретности, и од продаје истих, — његов син, а отац Петра Палавичинија, био је већ занатлија: обућар.

Рођен 15-VI-1887 г. од оца Андрије и матере Фране, рођ. Брчић, — Петар Палавичини је цело своје детињство и своје прве младеначке дане провео у свом родном месту, старом и историски веома интересантном градићу Корчули на истоименом острву. Његов отац је ту имао обућарску радионицу, која је доносила доста сређене приходе, све док се није догодила једна велика породична несрећа.

1893 год. у јужним деловима Европе је владала епидемија шарлаха и дифтерије огромних димензија. Том приликом је, како се тога још и данас сећају стари Корчуланци, у самој

Корчули помрло око две стотине деце. Вероватно да би међу том децом био и данашњи наш уметник — шестогодишњи Пјеро — да није било једне мале, сасвим безначајне, ситнице, која му је ипак спасила живот. Да није био имењак свог деде, који га је баш због тога нарочито мазио и позивао к себи у госте у одвојено корчуланско предграде Светог Николе, — и да се баш у почетку те епидемије није затекао у једној таквој посети, можемо узети као скоро сигурно да би и он отишао под земљу заједно са осталом шесторицом браће, које је та епидемија покосила у року од четрдесет дана. И кад се мали Петар вратио кући, затекао је све празно и пусто. Пре те епидемије умрла су му већ два брата. Доцније је Петар добио још једну сестрицу, али је и она убрзо умрла. Тако је наш данашњи уметник, иако један од десеторо деце, одрастао стварно као јединац.

Та породична трагедија је на Палавичинијеве родитеље деловала веома потресно. Због туге и бола као и због бојазни од даље заразе они су спалили сав старински породични, барокни, намештај и веома богату обитељску библиотеку. Неким случајем ту судбину нису доживеле две књиге сабраних дела италијанског класика Метастазија, које су штампане у Венецији 1752 год. У првој књизи налази се гравура портрета једне патрицијке и ова, за нас, интересантна, барокна, посвета:

Alla Nobilissima Ed Ornatissima Dama

La Signora

Donna Clelia

Duglas Scotti

Contessa Di S. Giorgio

Nata Marchesa Pallavicini Di Scipione

То су, уједно, једине породичне успомене које су се сачувале до данас и које наш уметник чува, с много пијетета, у посебној витрини.

У породици Палавичини, као и у свима осталима племениташким породицама, све је одисало столетним традицијама некадашњег сјаја и богатства. А таква је и сама Корчула. на њеним столетним зидинама, на руинама њених венецијанских палата, у њеним узаним карактеристичним улицама, на чувеној катедрали Светог Марка, на преко шест стотина година старој цркви Братовштине Свих Светих, — свугде се ухватила столетна патина, свугде се налази на бројне слике и дивну пластику. Све се то стапа у дивну хармонију са дивљом јужњачком вегетацијом ловора, еукалиптуса, алоја, кактуса, наранчи, лимуна и смокава. А изнад свега, у позадини, бескрајно плаветнило неба и мора, њихови бесконачни хоризонти, — богатство боја и раскошје светла — неки пут мирни и кристално чисти, а другипут пуни елементарне снаге, беснила буре левантана и тремунтана.

П. Палавичини: Лево: Дечак — Бронза — у Музеју Кн. Павла у Београду — Рад из 1939 г. Десно: Девојка с голубом — Далматински камен. — Својина д-р Лесића. — Рад из 1938 г.

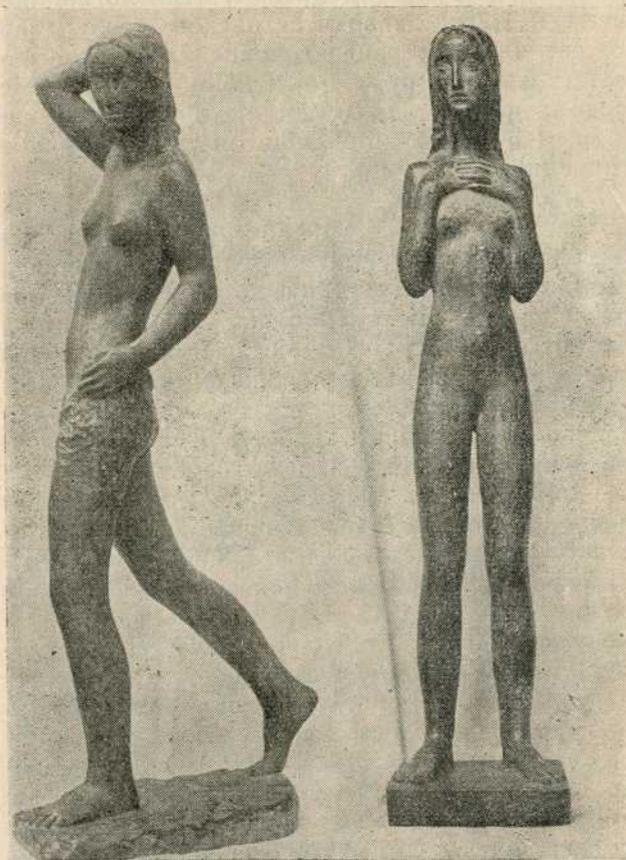
Све је то остављало дубоке утиске у малом Петру Палавичинију, и он се још и данас сећа како је одлазио на торањ катедрале Светога Марка и сатима посматрао даљине бескрајне морске пучине. Бесне зимске буре, које су дрмале темељима његове родитељске куће, у његовом сећању су оставиле такође снажне импресије.

Унутар тог спољашњег декора, у детињству Петра Палавичинија веома важну улогу игра реална свакидашњица мале обућарске радионице његовог оца. После поменуте породичне несреће, којој се још придружила и мајчина болест, што је све веома депремирало старог Андрију Палавичинија и добрим делом срушило његове радне способности, — радионица је почела рапидно опадати; калфе, који су дотада у њој радили, отпуштени су, — и Пјеров отац је остао у њој сам да крпи подеране ципеле својих сумештана. У кући се живело веома оскудно. За време хладних зимских дана и летних непогода, мали Петар се играо у очевој радионици. И како год то нама данас чудно звучало, ипак је факат да је он ту сазнао за уметност и да је већ тада осетио дубоко, управо побожно поштовање према њој.

Док је његов отац на светлу мале петролејке обављао свој веома прозаичан занат, код њега су долазили остале месне занатлије, који моментано нису имали посла, или су имали подерану обућу, па су чекали да им је стари

Палавичини брзо оправи. У таквим приликама, између тих, наоко прозаичних грађана, редовно се распредао разговор о уметности и мали Петар је тада често слушао имена Микеланђела, Тицијана, Леонарда да Винчија, Рафаела, Брамантеа и других. Његову дејчу радозналост, наравно, нису могла толико привлачити та имена сама по себи; оно што је он непогрешивим дејчим инстинктом запазио, то је била свечана интонација у којој су ти разговори вођени и поштовање којим су та имена изговарана. Треба овде, — ан пасан, — споменути, да тај култ према уметности није био само развијен код старог Палавичинија, или само код корчуланских мајстора оног доба, него мање или више код свих старих занатлија, који су и сами у свом деловању, — особито каменоресци, зидари, бродоградитељи, столари и ковачи, — тежили за што савршенијим формама; који су и сами, према томе, били донекле уметници. Под утицајем Италије, тај култ се најдуже задржао у Далмацији, где се још и данас може наићи на његове трагове.

1894 г. Петар Палавичини пошао је у основну, а 1898 г. у грађанску школу у свом родном месту. И једну и другу свршава савсим нормално, као просечан ђак, — исти-

П. Палавичини: Лево: Чешљање. — Бронза у Музеју Кн. Павла — Рад из 1933 г. — Десно: Готска статуа — Бронза — Код аутора — Рад из 1923 г.

чући се међу својим друговима једино као цртач. Формирајући се у дечака, он у то доба показује, мање-више, интерес за књижевност и многе друге гране уметности.

Највише је желео да постане морнар и да плови по далеким морима, до далеких екзотичних земаља, — о којима се толико причало у његовој породици и на целој Корчули. Али његов отац је, поред свог обућарског банка, маштао о лепшој будућности свога сина. Он му је наменио будућност клесарског мајстора. Због тога је утицао свим расположивим средствима на свог сина да што више учи и да се што озбиљније спрема за живот.

Али већ у то доба Петрову пажњу привлачи рад ванредно даровитог корчуланског дрворезбара Марина Радице, који је, уз ванредну орнаментуку, радио и фигуралне композиције. Пред Радичином радњом Палавичини је често стајао по неколико часова посматрајући окретне и сигурне покрете мајстора, испод чијег су се длета развијале жељене форме.

По завршетку грађанске школе Петар Палавичини се уписује у каменорезачки течај који је тада постојао у тој школи, а који је водио веома заслужни и познати хрватски археолог Франо Радић. Поред практичних радова у школској радионици, у тој се школи учило конструктивно цртање, технологија камена и наука о архитектонском стилу; али то све није прелазило границе клесарског заната. Доцније су у тој школи стекли своје прво занатско знање још неки хрватски вајари, међу њима и брилијантни таленат Франо Кршинић.

По завршетку тог течаја Палавичини, препоруком неких мештана, ступа као клесарски помоћник у радионицу мајстора Гуштинчића, поталијанченог Словенца из Трста, који је после смрти мајстора Радице, преузео читаву његову радионицу. Тај мајстор је правио разне свеце за поједине далматинске цркве, и Палавичини се надао да ће ту наћи природно задовољење својих, тада већ доста јасних уметничких нагона.

Пишући још 1920 г. један пригодни чланак за каталог Палавичинијеве изложбе, Коста Страјнић је тај веома важни период мајсторског живота описао овако: „Али, колико разочарања! Мјесто да је учио правити у камену фигуре, он је годину дана морао клесати големе квадере. Иако је кроз дан радио најтеже физичке послове, он је ноћу сањао о моделовању фигура какве је посматрао у радионици свог мајстора. Од тог времена, почео се интензивно бавити цртањем. Са великим је одушевљењем цртао портрете својих рођака по старим фотографијама, и правио цртеже по репродукцијама скулптора Ивана Рендића.”

Та наклоност седамнаестогодишњег младића, а још више његови цртежи, побуђују

пажњу тадањег секретара корчуланске општине, и данас још живог г. Јозе Јеричевића. Он се енергично заузме за талентованог младића и помоћу својих веза испослује му код „Далматинског земаљског одбора”¹⁾ у Задру, сталну стипендију за студиј вајарства на страни. Упише се у „Стручну каменарско-вајарску школу” у Хоржицама у Чешкој, која је била позната као најбоља школа тог ранга у целој Аустро-Угарској Монархији.

У тој школи остаје четири године и завршава је с врло добрим успехом. Ту се први пут упознаје с глином и почињем моделовати. Ту је научио да ради у свима врстама камена. и убрзо је усисао дух познате чешке методичности и радиности, што му је доцније у животу много користило.

Завршивши ту школу, 1909 год. прелази у Праг и уписује се на Академију, у виши течај, тз. „специјалку” чувеног чешког вајара Јозефа В. Мислбека. Ту ради, сасвим природно, „под упливом овог великог чешког мајстора и постаје један од најбољих његових ђака” (Коста Страјнић).

У Прагу, — једном од најлепших и најкултурнијих градова Средње Европе, пуном дивних сведока старе чешке славе и уметничке културе — млади студент Пера Палавичини имао је доста прилике да се упозна са безбројним уметничким делима прошлости у разним музејима, црквама и осталим местима. У тој високо-културној средини његову пажњу не окупира само ликовна уметност, него и музика, а још више литература, коју веома вредно прати још од свог доласка у Чешку. Чешки је језик свладао веома брзо.

У то доба настаје велико превирање у ликовној уметности. У Француској се већ јавља кубизам, у Италији футуризам, а у Немачкој експресионизам, — што све налази великог одјека и у Прагу, особито код млађих генерација. Довољно је да овде као илустрацију споменем да су тадањи паришки уметници екстремисти на челу са Пикасом 1910 г. приредили у Прагу своју изложбу, која је необично сугестивно деловала на све млађе уметничке генерације.

Палавичини, жедао знања и уметничких доживљаја, прати све то с напрегнутом пажњом. Још 1906 год., он долази сам из Хоржица у Праг специјално ради колективне изложбе Огиста Родена. За време Палавичинијевог школовања, у Прагу се, заслугом чувеног чешког ликовно-уметничког удружења „Манес”, приређују још неке веома знамените изложбе (Изложба руске елитне групе „Мир — искуство”, француских импресиониста (Мане, Моне, Реноар), познатог норвешког сликара Мунха, и колективна изложба чувеног француског генија вајара Бурдела).

1) Нека врста аутономне миниатурне далматинске владе.

Али Палавичини се не задовољава само www.лонимс шта је могао да види у Прагу. Он искоришћава погодне прилике и с времена на време одлази на изложбе и у музеје у Беч и Дрезден. Једних ферија одлази чак у Италију. Та екскурзија на њега оставља најдубљи утисак, и од тог доба он одлази у Италију кад год му се пружи прилика.

Заједно с Палавичинијем у то доба у Прагу студира и неколико даровитих српских младића: Бранко Јефтић и Шаца Лазаревић, који су обадвојица херојски погинули на Солунском фронту; дивна уметничка душа и сјајан таленат Бранко Радуловић, који је за време прошлог рата умро у Француској; млади Црногорац Влада Новосел, Милош Голубовић, Стаменко Ђурђевић... и још неки. Са свима њима Палавичини је везало топло другарство, — везано још јаче снажним замахом, југословенског, ослободилачког покрета. Тим својим младеначким идеалима Пера Палавичини је и данас остао веран.

За сво време школовања он живи углавном од потпоре „Далматинско-земаљског одбора”, којој се доцније придружила и потпора коју му је давала сама Академија. Али већ у то доба он почиње да самостално зарађује, дајући кондиције из италијанског и српско-хрватског језика.

1912 год. с одличним успехом завршава прашку ликовно уметничку академију, и сања о одласку у Париз; али у томе не успева. Остаје у Прагу и, заузимањем нашег великог сликара Влаха Буковца, који је од 1903 год. до своје смрти 1920 г. живео у Прагу као наставник на Академији, — добија поруџбину за израду споменика Балтазару Богишићу. Тај споменик, који претставља седећу фигуру у надприродној величини, уметник је сам исклесав у једном тврдом далматинском камену. Управо када је тај споменик био завршен и постављен, неколико дана пре његовог свечаног открића, избио је светски рат.

Као и сви остали југословенски оријентсани омладинци, и Палавичин је имао разних непријатности с аустроугарским властима, али га је из свега тога сретно извукао Влахо Буковац. Потом се склонио у Праг у намери да почне самостално да ради, али га већ после два месеца позивају у војску. Уврштен је у „Осми домобрански пук”, који је своје седиште имао у Прагу, а који је за време рата био прекомандован у Салцбург у Аустрији. Али већ после краћег времена, заслугом чувене саботаже чешких лекара, он је ослобођен војне дужности као „привремено неспособан”. Међутим, опет после неколико месеци, војне власти га поново позивају и оспособљују. Али заслугом чувеног чешког књижевника и директора „Народног дивалда” Јарослава Квацила, једног од вођа чешког револуционарног удружења „Мафија”, — Палавичини је додељен „Војно грађевинском одељењу”, које је

рестаурирало једну војну цркву у Прагу, а које је стварно било вешто исконструисана заветрина за многе чешке уметнике.

За Палавичинија је та заветрина значила управо решење једног тешког животног питања; — опскрбе фамилије, коју је још 1913 г. основао с младом Чехињом. Паре које је добио за споменик Балтазару Богишићу биле су већ потрошене. Радећи у тој цркви он је имао доста времена да ради разне портрете, плакете итд., чиме је понешто и зарађивао, али се спремао да учествује на изложби „Чешких ликовних уметника”, која је приређена 1917 год.

Кроз сво време рата Палавичини живи у живом контакту са бројним југословенским омладинцима у Прагу, који најтешње сарађују са пољским и чешким револуционарима. Та сарадња долази и до јавне манифестације 10 маја 1918 год., — када су те три народносне групе на једном јавном збору у сали прашке „Мјешћанске беседе” изразиле протест против Брест-Литовског мира, или тачније против графа Чернина, министра вањских послова Аустро-Угарске Монархије. Уз д-р Остојића, на том је збору у име југословенске омладине говорио и Петар Палавичини. Ради тога га полицијске и војне — јер је био војник — власти позивају, али он се тим позивима не

П. Палавичини: Споменик Краљу Петру I Ослободиоцу у Панчеву — Рад из 1932 г.

одазива, и крије се, са фалсификованим исправама, код чешких родољуба. У таквом стању дочекује крај рата, радећи за сво то време веома вредно и спремајући се за изложбу.

После рата, већ 1919 год. он приређује своју прву колективну изложбу у Прагу; већ идуће — 1920 г. — другу у Загребу, а годину дана потом — 1921 г. — трећу у Београду. Све те три изложбе имале су веома лепог и моралног и материјалног успеха.

1921 год. Палавичини напушта Праг и отада стално живи у Београду; у прво време као наставник на „Другој мушкој реалној гимназији”. 1922 год., Палавичини учествује на великој репрезентативној изложби, која је, приликом венчања Краља Александра I, приређена у свим собама велике зграде „Друге мушке реалне гимназије”. На тој изложби постиже леп успех, који је одјекнуо и ван граница наше земље. Међутим, уместо признања и награде, он, заслугом, својих извесних „пријатеља”, колега по струци, — бива премештен за наставника у Горњи Милановац. Сматрајући тај премештај за шиканаџију, он напушта државну службу. Кратко време по том живи као слободни уметник и спрема своју четврту колективну изложбу, коју приређује већ идуће 1923 године.

На тој изложби постиже веома леп успех; бројни критичари пишу тим поводом о Палавичинију само најпохвалније. Али највећи Палавичинијев успех на тој изложби јесте посета г. Де Ланжеа, саветника француског посланства у Београду. Овај искрени пријатељ уметности и уметнички гурман одушевљава се Палавичинијевим радовима, један окупљује, а код француске владе израђује Палавичинију сталну годишњу стипендију за студије у Паризу. И тако Палавичини, са деветогодишњим закашњењем, одлази у Париз, 1923 год. Он у Паризу мање ради, а више обилази бројне и богате париске галерије, музеје, цркве итд. Као стари љубитељ готике, искоришћава прилику и путује у француску провинцију, где студира бројне катедрале и остале грађевине: Шартр, Амиенс, Руан, Ремс, Стразбург. У Паризу се још боље упознаје с модерном француском уметношћу. Крајем 1924 г. поново се враћа у Београд. Поново је примљен у државну службу, као хонорарни наставник на Средњој техничкој школи. Већ идуће године, почетком 1925, постаје наставник за вајарство на Уметничкој школи у Београду, где остаје све до њеног ликвидирања, крајем 1939 год. Чекајући на регулисање пензије, отада живи и ради као слободни уметник.

Ако апстрахујемо ђачке изложбе на прашкој академији, — иако је већ на њима био запажен од дневне критике, — Палавичини је први пут излагао 1914 на изложби апсолвентата аустроугарских академија у Бечу, и то бисту д-р Љубе Леонтића, која је том приликом добила награду Министарства просвете

у висини од 500 круна. За време рата излагао је у „Обецком дому” у Прагу.

Поред пет својих колективних изложба, Палавичини је излагао скоро на свима изложбама београдског удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић”, као и скоро на свима југословенским репрезентативним изложбама на страни; 1925 и 1937 год. излагао је у Паризу, где је за своју „Девојку с острва” добио „Гран-при” медаљу; 1929 год. излагао је у Барцелони; 1930 год. у „Тет-галери” у Лондону, и у још неким великим местима Енглеске; 1937 године је излагао и у Риму. Као члан-оснивач ликовно уметничког удружења „Облик”, он је суделовао на свим друштвеним изложбама у Београду и у другим местима наше државе: осим тога суделовао је на друштвеним изложбама у Прагу (1934 г.), Софији (1933 г.) и Солуну (1935 г.).

Највећи број Палавичинијевих радова, наравно, налази се у нашој држави. Од јавно постављених радова, поред већ споменутог споменика Балтазару Богишићу, овде треба споменути споменик Јовану Ненаду у Суботици, монументални споменик Краљу Петру I Ослободиоцу у Панчеву, споменик Вожду Карађорђу у Тополи и шест надгробних споменика на београдском гробљу, међу којима се истиче заједнички споменик књижевнику Матији Бану и сликару Стеви Тодоровићу.

У Музеју Кнеза Павла налазе се четири Палавичинијева дела: „Девојка са зделом” (камен); „Девојка” (бронза), „За плавом птицом” (бронза) и „Пролеће” (бронза). У Краљевом Двору се налази једна Палавичинијева фигура „Дечак” у бронзи, а у Народној скупштини две мермерне фигуре у надприродној величини: алегорије „Занатство” и „Поморство”. У Београдском општинском музеју такође се налази једна Палавичинијева фигура у камену.

Од његових радова који се налазе по разним приватним колекцијама овде ћу споменути: „Девојку са голубом”, и композицију „Пулена”, који се налазе у вили д-р Лешића; „Жедни фаун” и „Зрело жито”, код д-р Грамбергера; — и „Мирис цвећа”, који се налази код проф. унив. д-р Богдана Поповића.

На Цетињу, пред улазом у филијалу Државне хипотекарне банке, постављена је веома импозантна Палавичинијева фигура „Црногорка”.

У Загребачкој Штросмајеровој галерији налазе се два Палавичинијева рада, једна биста и једна теракота. Осим тога у Загребу се налазе још три његова рада: један код трговца Гривичића, а два код индустријалца Прпића.

У Дубровнику код бродовласника Банца налази се Палавичинијева „Девојка с острва”.

Од грађевинских радова који се налазе у Београду, највише се истичу: седам рељефа у мермеру на унутрашњој фасади француског посланства; пет алегоричних фигура на па-

П. Палавичини: Поморство — Мермер — У згради Народне скупштине у Београду — Рад из 1937 г.

лати министарстава у Милоша Вел. улици. За Народну скупштину израдио је још 1927 год. у гипсу модел за тимпанон и две декоративне групе за спољашњу фасаду, али ти радови још нису изведени у камену ни постављени.

Од доста великог броја Палавичинијевих радова који се налазе у иностранству, овде ћу споменути: „Дијану“ — женску фигуру у бронзи, коју је наша држава поклонила б. председнику француске републике г. Лебрену; „Девојку која седи“ — такође дар наше државе председнику Турске републике г. Исмету Иненију; „Светог Ђорђа“; фигуру у дрвету, коју је наша држава поклонила италијанском министру спољних послова г. Ђану. Осим ових радова наша држава је као службене поклоне страним личностима дала ове Палавичинијеве радове: бившем председнику Републике Чехословачке г. д-р Бенешу две фигуре; г.г. Титулеску и кнезу Гихи, румунским министрима сп. послова, по једну; г. Ивону Делбосу, б. француском мин. сп. послова, једну; г. Сараџоглу, турском мин. сп. послова, једну и г. Беку, пољском министру спољних послова.

Тачно преко пута куће великог српског научника д-р Јована Цвијића, у једној малој палилулској улици — Теодосијевој, број 6 — налази се скромна архитектонски доста интересантна и веома лепо уређена вила познатог престоничког вајара Петра Палавичинија. У тој кући, која је изнутра уређена веома укусно али једноставно, без много декорација, — као што су биле куће средњевековних патриција, — осећа се дах једне смирене и стаљене уметничке активности.

У лепом и пространом атељеу, међу својим многобројним радовима, мајстро проводи своје дане у интензивном раду. Кад год сам га посетио увек сам га затекао у раду; у плавим радничким панталонама, у неком старом карираном капуту препуном глине, гипса и прашине од камена. Руке су му увек биле умрљане; или је тесао из камена своју „Мајку с дететом“, или је довршавао своју гипсану фигуру „Дар слободе“, или је голим рукама моделовао у глини једну фигуру за надгробни споменик.

П. Палавичини: Фигура за надгробни споменик поч. Едита инж. Предрага Николића — Гипс — У послу.

ласи следе једна другу и изазивају једна другу, изразим писмено или усмено. Уосталом, моје изражајно средство је глина, а нажалост: „*Age long — vita brevis.*“ Много би хтео још да вајам, а ако једном будем дошао до закључка да су моје мисли толико занимљиве да их је вредно забележити, ја ћу то и учинити. У форми дневника или писама, као што су то учинили Делакроа, Енгр и други...

.....

— Хм! Шта је највише деловало на развитак моје уметничке личности? Ни на то питање вам не бих могао ништа одређено да одговорим. То је ишло постепено. Некако само од себе. Најпре моја родна Корчула, после Праг, где сам провео најлепше године живота и где сам душевно и уметнички највише стекао. Париз и модерна француска скулптура су такође на мене много деловале и од њих сам много научио, али највише су ме импресионирале готика и рана ренесанса. Ту се налази највише оног правог, чисто уметничког. Нема позе, помпезности, ни оне, рекао бих, ћуранске нечовечне надувености, којом се одликују многи доцнији, понекад и одлични скулпторски радови. Верујем да уметност мора пре свега да буде дубоко хумана.

.....

— Данашњим друштвом доминирају просреднички елементи, — агенти, трговци, берзијанци и слични, — а на рачун продуктивних стваралачких снага; стога то друштво и губи своју равнотежу. Наравно да ради тога ни положај уметника у једном таквом друштву не може бити идеалан. Специјална криза уметности, по мом мишљењу, не постоји. Криза је, као што свако види, општа. Шта ће се из тога развити нека Бог свети зна, али је сигурно да ће и ликовна уметност после ове катаклизме имати много тога да каже.

Звонимир Кулеуџић

П. Палавичини: Један од седам рељефа на згради Француског посланства у Београду — Мермер — Рад из 1932 г.

П. Палавичини: Портре поч. г-ђе Коњовић — Приватна својина — Мермер — Рад из 1923 г.

Доста мален и слаб, а коштуњав и плећат, седе куждраве косе — „на ларму“, и носталгичних очију, — он се никад није могао концентрисати на посао који смо радили. За време док ми је давао податке о свом животу, стално је био у покрету; час је тесао камен, час месио глину, а час довршавао гипсану статуету. И тај посао, његове скулптуре, далеко га је више интересовао него моја питања. Он се на моменте толико задубљивао у свој посао, да је заборављао да се ја налазим у његовом атељеу и да по где који пут није ни чуо моје питање. То ме је све доста нервирало, и ја сам га директно замолио да се концентрише на посао који радимо. Он је то покушавао, али већ после десетак-петнаест минута поново се враћао својим скулптурама.

Не говори много, а кад сам хтео с њим да разговарам о нашој савременој ликовној уметности, изјавио је да мисли да не би био довољно објективан, будући и сам у њој судује. А кад сам га упитао за његов уметнички „кредо“, он се мало замислио, а по том одговорио:

— „Кредо“ је крупна ријеч. Ту би требало да се одговори јасним и сажетим реченицама, у којима би била синтеза мисли и умјетничког искуства. Ја још нисам покушао да то формулишем. Одвише сам заузет практичким умјетничким делањем и нисам стигао да своје мисли које се јављају као облаци или које као та-

Први буџет у Карађорђевој Србији

(Културно-историска слика из историје Србије и Београда)

Има посебног интереса, ако данас, у доба доношења државног буџета од неких 14 милијарди динара, бацимо поглед на време, прилике и људе пре 140 година и погледамо како се стварао и извршавао први буџет ослобођене Србије. Другим речима, ако погледамо, какви су у Карађорђево време били земаљски приходи а какви расходи, и какве су онда биле плате чиновника и војника.

То спомињање прошлости изазива у нама осећање љубави и дивљења за ондашње људе, који су стварали државу скоро из ничега а били неписмени сељаци, и кад видимо како су стварали нешто ново, здраво и снажно.

Из школских уџбеника наши људи стичу појам о томе како је извршен прелаз из потчињености у независност и слободу, најпре војничким а после и политичким путем. Али се мало зна и о томе како је у ослобођеној Србији извршен прелаз из финансиске и новчане потчињености султану у самостално новчано газдовање и финансирање у својој тек створеној држави. А овај прелаз може да интересује не само историчара него и наше претставнике новчане привреде, па затим и љубитеље наше историје!

Да би нам слика у том погледу била што јаснија и разумљивија, ми ћемо овде укратко, на основу изворних казивања, приказати најпре какве су обавезе и какво је стање у том погледу било пре устанка, а потом ћемо изнети како се стање створило код Срба.

I. Стање под турцима

Све до 1804 год. Срби су, као турски поданици, морали плаћати и давати и у новцу и у природи, тј. у производима, и ове су обавезе имали како према султану тако и према спахијама и другим властима турским.

Најпре ћемо поређати давања султану, као врховном господару земље и народа, па онда и другима.

1) Султану се давало:

а) *арач*; то је био данак узиман од сваке мушке главе, која је навршила 7 година па све до навршене 60 године, а износио је на главу по 3 гроша и 2 паре.

б) *ћорез*, који је плаћала свака ожењена глава.

в) *чибук* (*намет на дуван*), који је узиман од оних који су гајили и производили дуван.

Сем ових сталних прихода, султанови приходи су у Србији били и ови:

г) *мукаде*, царска султанова или државна добра, за рачун његове цивилисте и његове породице и приходи за њих.

д) *државна нејокретна добра* (*имања*), као дућани и друге грађевине издавани под кирију.

ђ) *ћумруци* (*царине*) и приходи са њим.

е) *скеле* на Дунаву, Сави, Морави, Ибру, Дрини и Колубари.

ж) *риболов* у свима рекама.

2. Цамијама се давало:

Сем тога и цамије су имале своја непокретна добра, која су се звала вакупи, и са њих су прикупљали приходе и у новцу и у природи.

3. Спахијама се давало:

а) *главница*, и то од сваке куће по два гроша.

б) *женидба*, и то по 2 гроша за давање тескере (дозволе) за ступање у брак.

в) *котарина*, по 2 гроша од сваког грла оне стоке коју би дотерали из другог села да се исхрани и угоји у торовима спахијина села.

г) *воденично*, тј. грош на главу на име мељаве жита.

д) *казанско*, давало се на име печења ракије.

ђ) *жировина*, тј. за исхрану свиња у ратовим шумама спахијиним, и то по 6–10 пара од комада.

е) *десетак*, тј. давање у природи од усева и то: кукуруза, пшенице, овса, јечма, ситне проје, кошница, вина и баштованских усева.

Ове обавезе имали су према спахијама сви Срби, само су калуђери од тога били изузети, јер су манастири плаћали спахијама на име свега тога отсеком (паушално). Мирски свештеници били су такође дужни давати у новцу и у природи (чарапе, пешкире и томе слично).

4. Читлук-сахибијама се давало:

Сем редовних давања спахијама приходе су узимали и читлук-сахибије. Читлуком се звало оно село, које је, осим спахије, имало

још једног господара, читлук сахибију, који се сматрао за правог господара села, а узимао је девето, и сељаци су му радили бесплатно имање.

5. Ванредна давања:

а) Сем редовних давања у новцу и у напути, Србима је нарочито тешко било *илаћање глобе*, коју су на име новчане казне узимали и прикупљали турски чиновници (кадије, муселими и други). Ове су казне наплаћиване за рачун било самог султана, било државе, било спахије, било за саме чиновнике извршиоце. У овоме је било нарочито много злоупотреба.

б) Нарочито тешка обавеза била је кулук, принудни *бесилатан физички рад*, који се сматрао као робија, јер су Срби о свом руху и круху радили, без плате и без икакве накнаде, било за државу, било за султана, било за везира, било за спахију, било за читлук-сахибију, било за друге чиновнике Турке.

Због толиких силних и разноврсних дажбина, као и разних пљачки од стране јаничара, народ је потпуно осиромашео. И због тога народни певач, гуслар, овако описује прилике у Србији у песми „Почетак буне на дахије“:

Тад оголе сиротиња раја,
Опаса се ликом и опутом,
А Турци се рахат учинише,
Обукоше свилу и кадиву,
Оковаше у сребро и злато,
Појахаше дебеле хатове
Под седлима и под рахтовима.
Србска земља, а турска судија,
Турчин тужи, а Турчин ти суди:
Правду тражиш, а неправду нађеш....
Од глоба се откупит' не можеш,
Нит' зајазит' ненасите Турке...”

II. Стање по ослобођењу

С војничким успесима и победама и с променом политичких односа између поданика и господара настала је промена и у погледу финансиских и привредних односа. Са увођењем домаћих власти у ослобођеној земљи мењао се постепено и дотадањи ред у финансиским и привредним односима. Али се мора рећи да та промена у прво време није била онако нагла како је то било у погледу чисто војничког, физичког, разрачунавања, где је однос зависности био наједанпут и нагло измењен у корист Срба. Са сваком победом ослобођавао се један за другим крај земље и улазио у састав нове државе. Чак се примећује и то да су Срби у финансиском погледу за прве две године свога устанка скупљали и давали султану арач, јер су и у том погледу хтели, у прво време, да покажу да су се они побунили само против дахија и јаничара, султанових одметника, а не и против самог сул-

тана. Па онда, док се не би израдио какав бољи систем, требало је наставити са старим, јер побуњени Срби у погледу новчаних и финансиских операција нису имали ни знања ни искуства, а нису хтели падати у анархију и неред. Они су радили добро, по инстинкту добрих државотвораца.

1. ПРИХОДИ

Кад су, дакле, Срби, завладали својом земљом место Турака, онда су као народни приходи задржани и даље ови редовни приходи:

а) *арач*, који је дотле скупљан за султана, скупљан је и даље у истом износу и за 1804 и 1805 год., па је био и предат Турцима.

б) *џорез*, који је за време Карађорђевог устанка узиман четири пута, скупљан је од стране војвода и предаван окружним судовима, магистратима, а износио је, према имовном стању појединаца, од 4 до 10 гроша на главу. Зна се, на пример, да је ваљевска нахија годишње давала 80.000 а пожаревачка 100.000 гроша.

в) *десетак* од хране и од винограда; овај приход скупљале су војводе и односиле у шанчеве на границу, или како би се рекло данашњим језиком на фронт, ради исхране војника, а нешто од тога ношено је и у господарев конак. Сем тога, за вишак неутрошене хране, нарочито жита, били су саграђени по селима амбари и кошеви у којима је та храна била сипана и чувана за случај потребе, кад омане летина или се због ратовања не стигне да произведе нова храна. Наши устаници су инстинктивно осећали потребу да и у том погледу за успешно ратовање осигурају резерве. То би, дакле, говорено данашњим језиком, били први наши силоси за људску храну.

џ) *двадесетак*, то је приход од оваца, свиња и говеда, а узимало се на 20 грла по једно грло.

д) *џирез*, ова врста прихода убирана је на тај начин што је био разрезиван на поједина села за подмирење ванредних потреба, као за дочек чиновника, за дочек руских официра и војника, или за какве сличне прилике.

ђ) *жировина*, по 4 паре од сваког свињчета за исхрану жиром у државним шумама; и овај приход су прикупљале војводе, сваки у свом крају, и предавали га народној каси.

е) *џриход од новчаних казни*, наплаћиван је од криваца по пресудама судова.

ж) *џумруци (џарине) на џраницама*, који су давати под закуп, а наплаћивало се по три гроша од 100 гроша од вредности.

з) *скеле*, давате су такође под закуп појединцима.

и) *риболов*, дават је исто тако под закуп.

ј) *џриход од џродаје турских џриватних добара*. Овај приход није био мали, нарочито

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

по већим варошима, а уношен је као и сви други приходи у народну касу. Неке од ових прихода приграбиле су и по неке старешине.

к) Приход од копања руде у планини Руднику. Из ове планине се копала руда и од ње ковали новци под турским жигом.

л) најзад, као важан извор прихода била је и руска помоћ у новцу.

2. РАСХОДИ

Народни расходи за време Карађорђевог устанка могу се, у главном, груписати у ове три врсте:

А) Расходи за наоружање и друге ратне потребе.

Ово је била прва и најпреча потреба. У том погледу трошило се и то на:

а) издржавање бећара, баруција, тополивнице у Београду и њених радника.

Бећари су били плаћени војници, махом дошљаци изван Београдског пашалука, а сем њих и момци код појединих старешина, нека врста жандарма, телохранитеља. Бећарима је месечна плата износила 15 гроша, тополивцима-мајсторима по 5 гроша на дан, а осталим радницима по 1—2 гроша на дан.

б) набавку војних потреба: барута, олова, пушака, топова, ђулади, ножева и других сличних ствари.

в) набавку хране и других животних намирница за српску а нарочито за руску војску, у случајевима неродних година, или кад су ратници заузети ратовањем, па нису стизали да обделају и своја поља.

Б) Други материјални расходи.

Ови расходи су трошени на све друге потребе и то на:

а) мезулане (поште), које су одржаване прирезом разрезиваним на поједине нахије.

б) јавне, државне, грађевине, које су рађене на тај начин што је народ кулуком довлачио грађу, а само су мајстори плаћани из народне касе.

в) путове и мостове, који су слабо одржавани и на које се онда слабо трошило.

В) Лични расходи

а) Плате чиновника.

Очевидно је да су извесни људи, који су вршили јавне послове, примали као награду плату у новцу. Неко би можда помислио да су и Карађорђе и чланови управног савета примали извесну новчану награду за своју службу народу. Међутим, све до 1811 године ни Карађорђе ни саветници нису имали неку сталну плату из народне касе, него им се давао тајин (дејугат), и то по 80—100 гроша месечно за исплату њихове послуге и момака. Али, кад је на војводској скупштини 1811 године Карађорђе био одређен за врховног и наследног

вожда, онда му је била одређена као плата 24.000.— гроша (или 2.000 дуката) на годину. Аустриски дукат вредео је 10 гроша. Међутим, зна се, да Карађорђе ни ову плату није подигао из народне касе, тј. државне благајне, јер је ова била стално у оскудици, у дефициту, и тако је своју службу народу вршио може се рећи без новчане плате, већ више из пожртовања, љубави, амбиције и почасти. То је редак пример несобичне службе народној ствари и заједници.

Кад о платама ових усташких првака говоримо, ваља имати на уму и ову чињеницу. Вођи устанка нису били првенствено из реда кнезова неко из реда имућних људи или газда, тј. људи који су могли о свом трошку водити један број момака и учествовати у бојевима. Често, пак, место њих то су били трговци или попови, кметови или други имућни људи. Уз ове газде као вођи устанка истичу се још и хајдуци и буљубаше. Ове буљубаше су за време Хаџи-Мустафа паше били командири чета народне војске. Карађорђе је раније и хајдуковао, под Хаџи-Мустафом био је и буљубаша, а узгред се бавио и трговином свињама, те је и он био помало газда. Кнежински старешина пре устанка, какав је на пр. био кнез Алекса, Карађорђе није био никад. (Слободан Јовановић „Карађорђе и његове војводе“, Београд 1938, стр. 10).

То су, углавном, били материјални и лични расходи обновљене Србије.*)

*) (Цео овај приказ прихода и расхода састављен је на основу грађе коју је Јован Гавриловић, некадањи финансијски чиновник и потоњи намесник кнеза Милана, прикупио и објавио под називом: „Какви су у време Карађорђево били приходи земаљски, какви расходи и какве су биле онда плате чиновника и служитеља,“ а објављене у „Гласнику Српског ученог друштва“, књ. 3., стр. 176—185. — у Београду 1851. г.). —

Годишњи завршни рачун прихода и расхода израђивао је најпре у свом делокругу Правителствујушчи совјет, а доцније Попечителство, и најпре га подносио на преглед самоме Карађорђу, а после, овај га износио пред војводску скупштину, која је онда била центар политичког живота, али у којој је Карађорђе имао највише угледа и утицаја. Карађорђе је био најјачи и најспособнији војнички и политички старешина. Он је био шеф побуњеног народа најпре у Шумадији, а потом и у целој Србији.

Ове војводске скупштине одржаване су сваке године 1 јануара. На њима су војводе, сваки за себе, полагање рачуна и о свом војевању и о свом управљању и о свом финансирању. На тај начин је бивао ликвидирали стари а одобравали нови буџет.

Тако се, ето, у новоослобођеној Србији зачео самосталан финансијски живот. Тако је постао и први буџет!

За илустрацију овога рада на изради и доношењу првога буџета у тек ослобођеној Србији врло је занимљиво приказати овде рад скупштине у селу Пећанима близу Београда, на дан 17 априла 1805 године. На ову скупштину Карађорђе је био сазвао све народне старешине и наредио им да са собом донесу сав прикупљени харач и све новчане прилоге са рачунима и квитама. На тој скупштини је учињен овакав распоред: да се исплате све ратне подужице, које су износиле близу милион гроша; да се исплате 50.000 гроша по други пут позајмљених од земунских трговаца и датих Гушанцу за откуп Бећир паше; да се у довољној количини набави муниције. Но кад се видело да новаца нема довољно, онда је скупштина одлучила, да се на народ удари ратни прирез у суми од 500.000.— гроша, рачунајући на свако мушко лице по 3 гроша, а да се укине дотадање скупљање царског, султановог харача.

На тој скупштини о Ђурђевдану, 23 априла, изведен је обрачун о свима издатцима учињеним од почетка устанка па све до тада. Сума издатака износила је преко 2 милиона гроша, што би данас износило 2 и $\frac{1}{2}$ милиона динара. Овај завршни рачун потписали су сви кнезови, војводе и свештеници, који су били присутни на скупштини. Овај завршни рачун помиње се у оновременим изворима под називом „спецификација прихода и расхода”.

Ето, то би био први буџет и први државни зајам у Карађорђевој Србији!

За извршивање свију ових послова морао се одредити нарочити човек и установити државна благајна. По нацрту првог уставописца у Србији из 1805, Божидара Грујевића, секретара савета, један од саветника има дужност „да носи бригу за хазну вилаетску (народну), и зваће се попечитељ хазне или ти касе вилаетске. Овога ће дужности бити касу вилаетску чувати, новце народне од кнезова на рачун примати и трошак куд треба давати. И за то целому вилаету одговарати мора. Овај

да мотри на скеле, на арач, порез и све приходе и расходе.” (Мемоари Проте Матеје Ненадовића, I издање, Београд 1867 год., страна 292.). —

Овај пројект о одређивању једног посебног лица остварен је тек на скупштини 11 јануара 1811 године, на којој је изабран први пут у новој Србији „попечитељ народне касе”, речено данашњим језиком, министар финансија; „Господар кнез Сима Марковић, попечитељ касе народне, от њега наставленије (упутство) тражите, будући да ће се сви приходи обрнути у народну касу, и оданде ће се искати потребна за тобције плата и прочаја са садржање.” (Вук Караџић, Правитељствујушчи Совјет Србски, Беч 1860 г., држ., изд. Београд, 1898, год. стр. 104).

Тако је постала и државна благајна и први министар финансија у Карађорђевој Србији. На тај начин је, поред војничког и политичког васкрса српске државе, настао и васкрс финансиске слободе и економске независности нове државе. Карађорђе је једну по једну обавезу Срба према Турцима рушио и стварао нову државу, нову Србију, претечу данашње Краљевине Југославије. Вредно је споменути ове догађаје, да би се боље разумела садашњица. И ја не могу завршити ово излагање, а да на крају не поновим лепе и мудре речи нашег великог историчара и научника пок. Стојана Новаковића, који је о Стогодишњици Првог српског устанка рекао:

„Ретко бивају догађаји који отварају и затварају епохе, који завршују низ неповољних а почињу низ повољних година, који крај и племе једно истичу на висину дотле невиђеног претставништва свеколике лозе народне, који први заигравају коло новог времена, пуног последица, а дају пример на који се угледају, у читавом једном крају света, и родни и туђини!”....

(Стојан Новаковић, „Васкрс државе српске”, Београд, 1904., стр. 1.). —

Проф. Милован Ристић.

Драгомир Глишић: Улаз у манастир „Свето Преображење“ у Овчарској клисури.

Патриотизам београдске чаршије

Још од првих дана Карађорђевог и Милошевог ослобођења Србије на Београд су, у нашој политичкој историји, увек били управљени погледи свих Срба из целокупног тадашњег неослобођеног Српства, и од Београда су са тврдом вером као у Бога очекивали своје ослобођење и уједињење.

Па, и доцније, у низу многих година, веровало се широм Српства: да је све добро што из Београда долази, јер су у њему ницали сви национални покрети као и концентрисао се сав национални живот... У Београд се долазило као на хаџилук и одржавале су се све везе патриотске са Београдом и људима у њему...

И, заиста, свим овим патриотским делањима дични наш Београд био је горд и поносит. Националан, свестан свога великог задатка, гостољубив и у пуном смислу родољубив. Ка њему се тежило са свију страна широкога Српства и то свим жаром великога српскога срца, као доброј мајци својој. А Београд је умео увек, својим животом и радом за своју неослобођену браћу, трудити се да оствари свету националну идеју васколиког Српства...

Београдска чаршија је одувек била патриотска, и на ту сврху давала је обилато, и то по оној нашој народној изреци: „Што даје десница да не зна левица“. Ако је требало помоћи четничку акцију у Јужној Србији, или дати какав већи прилог за подизање цркве или школе, купити звоно или ма шта друго — београдска чаршија давала је увек и јубилато... Све је ово вршено тихо, полако, тајно — у четири ока — а никако се тиме ко из београдске чаршије није хтео рекламирати и износити на добош свој патриотизам и своју дарежљивост... Заиста једна лепа, племенита и знатна одлика. И, каква је била некада, таква је и данас, јер је свима познато: колико и како даје наша београдска чаршија на патриотске и хумане циљеве...

Када је деведесетих година изгорела српска гимназија у Скопљу, београдска чаршија дала је толико помоћи да се гимназија у Скопљу одмах обновила, и то тако: да је нова гимназија била много већа, солиднија и лепша, него ли што је то раније била... Наш лепо и дично Београд одувек је био расположен да помогне сваку националну акцију на нашем класичном Југу, и никакве жртве у томе погледу нису биле скупе за њега... А и Јужна Србија, а нарочито док је још у ропству била, погледала је стално жудним погледима на сво-

ју будућу престоницу, на срце своје будуће слободне Отаџбине — на Београд, — и Београд је тада, доцније а и увек, сматран за најбољу и највернију узданицу своју, што се заиста у најскоријој будућности и показало...

Када је који наш првак из Јужне Србије морао пребећи због гоњења Турака у Србију — Београд га је дочекивао као што мајка своје мило и добро чедо дочекује, и показивао му је све нежности и пажње које уме и може само патриотски Београд да покаже. За ову пажњу београдске чаршије према Јужној Србији има много и много примера, о којима се говорило и писало по нашим дневним листовима, а о којима се још и данас прича доле на нашем лепом, класичном али и крвавом Југу...

Згодно ми је да овде наведем и један пример из скоро давне прошлости: о једном онда чувеном Београђанину, кога су ваљда до сада готово сви Београђани и заборавили. То је Милош Скерлић, шеширџија у Београду, чији дућан беше на ћошку Југовића и Добрачине улице (у Лековој кући), отац нашег великог и човека и Србина и књижевника Јована Скерлића...

У његову шеширџиску радњу, једнога дана, уђе Таса Канарчић, учитељ из Јужне Србије, који беше пребегао у Србију пошто му је живот био у опасности, јер су га Турци јако окривили за учешће у организовању четника. У оваквим случајевима наши су људи разним каналима, а у пратњи наших поверљивих и храбрих људи, били пребаћивани у Србију, те су тако и учитељ Тасу пребаћили преко Јавор-Планине у Србију. Кад је дошао у Београд учитељ Таса беше у дугачком црвеном фесу и њиме је скретао пажњу на себе београдске чаршије, која га је чудно погледала... Учитељ Таса је желео да фес што пре замени шеширом и случајно уђе у радњу чика Милоша Скерлића.

— Шта жели господин? — упита чика Милош.

— Један црни шешир...

— Дедер, дијете, покажи господину шешире, па нека изабере који му је по вољи!...

Дечак у радњи чика Милошевој ређаше шешире по тезги...

— Господин је из Турске? — упита чика Милош.

— Јок, Бога ми, већ из наше лепе али кржаве Старе Србије...

— А, фес?!...

www.unilib.rs Па, то морамо тамо да носимо... Тако Турци желе и хоће, а ми царска раја морамо слушати...

— Па ти, овај, као да ниси Турчин?!...

— Не да лепи Бог!..... Србин сам прави и српски учитељ...

Скочи чика Милош, загрли учитеља Тасу и поче га љубити као свога најрођенијега. Сузе, братске сузе, сузе радоснице биле су у очима обојице.

— Ох, Бог ми те поживео!.. Рече чика Милош па му затим понуди столицу да седне и отпоче га потанко о свему распитивати: шта се све доле у Јужној Србији ради, а учитељ Таса му и лепо и од срца срцу све исприча како је и шта је. Кад свршише разговор рећи ће му чика Милош:

— Ићићемо сад на по једно пиво код „Империјала“, па ћемо после код мене на ручак, да поделимо шта је Бог дао, а док год си у Београду немој ме заборавити, тако ти самога Бога, већ дођи у моју кућу као у своју!... А тај шешир што си изабрао нека ти је једна мала успомена од чика Милоша Скерлића... Док си овде обиђи ме чешће да те упознам и са другим нашим добрим и чаршијлијама, људима и Србима!...

И одоше загрљени као рођена браћа да се почасте и погосте што оно веле како ваља и требује...

Такви су вам били ти наши стари Београђани, а и њихови потомци, данашња београдска чаршија, иде верно и сигурно стопама својих предака...

Милош Ст. Недељковић

Јосиф Мајзнер: Танаско Рајић на топу
(Са Изложбе југословенских уметника у павиљону
»Цвијете Зузорић«)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Из београдске прошлости

ЈЕДАН ПОДАТАК О ГРАЂЕЊУ СТАРИХ ЧЕСАМА У БЕОГРАДУ

У „Општинским новинама”, св. 7—12 за 1937 г., опширно је писано о старим чесмама и уопште о водоводу у Београду. За многе од тих чесама не зна се ни приближно време кад су саграђене. Толико се само зна да су старе.

У Државној архиви, срећом, постоји један докуменат који на ово питање баца мало јаснију светлост. Дима чесмеџија пише кнезу Милошу 16 октобра 1823:

„Будући да сам ја с прочим мајсторима чесмеџијама правио чесме у Београду и поправљао по заповести честитог везира које дело није сасвим било довршено за живота његова. Дакле случи се и умре везир а нама чесмеџијама не плати ајлук за чесме. Так дође садањи везир Абдурахман паша у Београд на место Али паше и даде мене с прочим мајсторима призвати и каза нам да ми слободно доправимо чесме а он ће нам поштено све до паре исплатити, старо и ново. И тако ми дело окончамо и чесме направимо, што нас је 1600 гроша коштало, јер је нас 7 душа радило скоро годину дана.

Ми саставимо рачун и двапут смо га представљали ч. везиру, али бадава, кад он неће да зна него предложена прошенија подере а нас без сваког изговора одпусти од себе...”

Дима завршује претставку молбом да кнез подејствује те да се њему и друговима рачун исплати.

Из Диминог писма види се да су неке чесме поправљене а неке и нове саграђене у току 1822 и 1823 г. Како тачно не знамо које је чесме Дима поправљао и градио, ипак, према времену, када је то било, у обзир могу доћи само ове чесме: 1) Пред Саборном црквом; 2) Делиска; 3) Чукур чесма; 4) Мала чесма (у Душановој бр. 41); 5) Теразијска; 6) Скадар чесма 7) у Граду; 8) у Душановој улици; 8) На Зеленом венцу; 9) На Сави код великих степеница; 10) Сака чесма.

Од поменутих чесама, Теразиска је срушена 1859 а нова, која се сада налази у Томчидеру, довршена 1860 г.

Пошто су Турци првенствено водили рачуна о својим потребама то су првенствено поправљане и грађене чесме у крајевима где су они живели. Кад су неке чесме у току 1822 и 1823 поправљене, то значи да су оне већ и тада постојале. У ред тих чесама могу доћи ове у обзир: 1) у граду; 2) Делиска; 3) Чукур чесма; 4) у ул. Душановој код Св. Савског дома и данашњег купатила; 5) На Сави; 6) Сака чесма.

Цео рад на чесмама стајао је 1600 гр. или 123 дуката у оно време. То није баш мала сума. Новац је тада био врло скуп: дукат је вредео 12—13 гроша.

ЗГРАДА СТАРЕ УПРАВЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Испод Универзитетског парка, односно некадање Велике пијаце, а на углу ул. Вишњићеве и Југовићеве, још постоји зграда Управе града Београда, у којој се данас налази само кривично одељење исте Управе.

Многи и врло крупни догађаји одиграли су се у тој згради и око ње. Многобројни управници смењивали су се у њој, и да је сваки оставио белешке о свом раду и догађајима у којима је учествовао, то би данас била врло занимљива и драгоцену грађа за политичку историју Београда. Нажалост, само су тројица и то мало, оставили: Младен Жујевић, Никола Христић и Божа Маршићанин.

Зграда је стара и нико не зна када је подигнута. Тип је турски и претставља кућу неког турског великаша.

У тој згради Управа се налази од 1853 год. Те године, 10 априла, држава је исту за 2000 дуката купила од браће Мијаила и Илије Гарашанина. У решењу ВН. 363 од поменутог дана стоји:

„Да се плац Гарашана на пијаци, до Управитељства вар. Београда са свима налазећим се бинама и зградама откупи за 2000 дуката.”

Са куповином те зграде ишло је врло брзо. Министарство унутрашњих дела поднело је предлог Државном савету 9 априла 1853, Савет је истог дана донео решење а кнез Александар сутрадан је то решење одобрио.

Предлог Министарства гласи:

„Зданије оно правителствено на пијаци у коме ово варошко управитељство постоји и обитава, тако је тескобно и за обиталиште једног правителственог надлежатељства неудобно и тако је порушенију због дуже времена старости склоно да при овим досадањим репарацијама неће моћи дуго за обиталиште реченог надлежатељства служити. Плац на коме зданије постоји, доста је тесан и несразмеран те се на њему не би могло друго зданије постројити. Но, како се до самог зданија и плаца налази кућа с плацем браће Мијаила и Илије Гарашанина, они су пристали да то продаду за 2000 дуката...”

Пре куповине ове зграде, управа се је налазила одмах до ње, на углу Капетан Мишине и Југовићеве а на коме простору данас се налази Антропрометриско одељење. То је била зграда на спрат, а како је изгледала, види се из следећег акта који је Магистрат упутио Државном савету 16 јула 1838:

„Зграда у којој се Магистрат са полицијом налази, склона је паду и све се љуља кад ветар дува. Смрад је велики. На горњем боју су канцеларије а

доле пандурске собе и апсане. Од смрада се не може по канцеларијама радити..."¹⁾

Кнез Милош је 24 јула исте године одобрио да се потражи и узме под кирију погодна зграда. Међутим, друга зграда се није могла наћи. У октобру 1843 Управа се је опет жалила на неудобност зграде и тражила одобрење да може узети још једну кућу за своје потребе и то бега Новљанина, прекопута Тасе Башкаларевића и то: две собе, сарачану и кујну.

Тај предлог је одобрен указом ВН. 1078 од 18 септембра 1843.

Не зна се да ли је до закупа дошло. Кућа тог бега била је на углу Јакшићеве и Топличиног венца, и то с десне стране кад се иде из ул. кнеза Михаила.

Држава је у оно доба имала доста својих плацева, па ипак ни на једном од њих није подигла зграду за полицију. Не треба се томе чудити. И данас је исти случај.

ДВЕ СТАРЕ ЗГРАДЕ НА САВСКОМ ПРИСТАНИШТУ

Толики бурни догађаји, одиграни за последњих сто година, нису успели да униште две старе грађевине на Сави; **Ћумрукану**, коју је кнез Милош подигао 1834, и зграде Црвеног крста, до саме Ћумрукане, које су подигли кнез Милош и кнез Михаило.

О тим зградама имамо нешто мало података у Државној архиви. У писму, упућеном Државном савету 4 априла 1842, кнез Милош пише из Беча:

1) На Сави су били базрђан-башлук једног Христијанина из Ниша, и Фочићеве бине које сам ја купио са правцама свију каика за моје приватно добро. Својим временом порушио сам све оне бине и наградио конзулат и **Ћумрук**."

Жалећи се како му је све имање одузето, Милош завршава овако :

„Ако је свакому другом Србину његово притежаније одузето, то нека би се одузело и од мене, ако ме за Србина рачуна."

У приземљу Ћумрукане била је царинарница и она се ту непрекидно од 1834 налази. На спрату су становали страни консули.

Оно друго имање под именом „Конзулат” обухватало је онда само први део садањих зграда и у њему се је до пре две године налазио хотел „Крагујевац". Тај део носи број 15 и 17 Карађорђевог улице. Зграду под бр. 19 кнез Михаило је доцније сазидао.

У првом делу, где је био хотел, налазило се је 1841 „Попечитељство просвешченија и правосудија". О томе постоји Височајше решење од 16 септембра 1841 бр. 1246 по коме је та зграда издата Министарству под кирију за 350 талира годишње а за време од Ђурђевдана 1841 до Ђурђевдана 1842 год.

Све то имање, под бр. 15, 17 и 19 продала је краљица Наталија Црвеном крсту по тапији бр. 22.962 од 26 маја 1911 год. за суму од 786.170 дин.

Површина тог имања, које се протеже горе до Косанчићевог венца, износи 7.943 кв. мет. Од тога је

¹⁾ Оригинали цитираних аката налазе се у Државној архиви.

одузела финансијска дирекција око 200 кв. мет. приликом подизања своје зграде, али Црвени крст ни до данас није добио накнаду за одузето му земљиште.

МАЛА АБАЦИСКА ЧАРШИЈА

Као што је познато, Абациска чаршија је данашња улица краљице Наталије. Пре њеног стварања то је била државна ливада, коју је 1842 држава поклонила абаџијама да се ту населе и направе куће и дућане. Број тих абаџија износио је 42.

Онда, кад се та чаршија стварала, она је узимала простор од Зеленог венца до ул. Балканске. Дућани су били на горњој страни. На самом Зеленом венцу, сада бр. 5, прекопута пијаце, постојала је до пре 50 г., по казивању г. Драгољуба Милошевића, абаџије, велика радња „Абациске компаније", која је имала 150 момака и радила искључиво за Босну.

У оно доба, тај крај је био „далеко" од вароши. Неки од абаџија покајали су се што су ту дошли, јер, како су наводили, пазар је био слаб, приступ чаршији у зимско доба врло тежак, пошто улица није била калдрмисана. Молбе абаџија да се отуда иселе држава није уважила. Напротив, уверавала је абаџије да ће се сви недостаци уклонити и да је то крај од будућности. И уместо да одобри абаџијама да се отуда иселе у „варош" држава је ту чаршију проширила. По решењу Државног савета, које је и кнез Александар одобрио 2 јуна 1853, ВН. 534¹⁾, чаршија је проширена.

1) Од ул. Балканске до ул. Милоша Великог. То је, дакле, цела данашња улица краљице Наталије,

2) Од ул. краљице Наталије па наниже до Немањине, с тим да се тај део назива **Мала абациска чаршија**.

У тој проширеној чаршији свакоме од абаџија било је слободно населити се. Држава је тиме вршила врло паметну колонизаторску политику, јер, док су у „вароши" били и Срби и Турци, овде су били само Срби.

У ул. краљице Наталије данас постоји само једна абациска радња: г. Драгољуба Милошевића, (фирма Ђорђе Арсенијевић). Налази се, кад се озго иде, на доњем десном углу ул. краљице Наталије и Балканске. Та радња још одржава традицију старе „Абациске чаршије".

У „Малој абациској чаршији", т.ј. у ул. Балканској бр. 49, односно у згради некадање Кнежеве пиваре, постоје сада ове абациске радње: Драгомира Лазића, Ђертића и Ђурића, Милисав Марковића, Радојице Ранковића и Станојла Митрашиновића.

Времена се променила. Сада се све ове радње налазе у центру вароши.

ИЗРАДА КАЛДРМЕ У УЛИЦИ КОСМАЈСКОЈ ПРЕ 103 ГОДИНЕ

Један интересантан детаљ из Државне архиве казује нам на који је начин израђена калдрма у ул. Космајској 1837 г.

¹⁾ Оригинал у Државној архиви.

Лазар Ивановић, старешина ср. космајског и члан Исправничества округа београдског, пише кнезу Милошу 25 августа 1837:

„Желећи Вашој Светлости угодност а и народу удобно путовање учинити, настао сам да се, осим калдрмисања сокака савамалског, калдрма постави и у сокаку који са Варош капије ка Теразијама води и који је доста проваљен, особито у зимње доба. Но будући да су у њему живећи и куће имајући људи понајвише дунђери и прочи сиромашније класе људи који нису у стању сви сад камен набавити да се сав сокак патосати узможе, то сам се нашао побуђен Вашу светлост за милостиво настављеније молити.”

Кнез је актом од 27 августа 1837, бр. 3501 дао овакав одговор:

„...и само вам приметити имамо да ту калдрму нису ни дужни начинити само житељи оног сокака за које наводите да су сиромаси и да немају откуд камен набавити, јер тај сокак неће служити само за њих но за целу варош. Зато вам препоручујемо да у договору са Исправничеством наредбу учините да се узме новац под интерес и та калдрма начини, па после нека се цела варош поревени и тај трошак исплати.”

Кнежево схватање било је мудро и модерно и за данашње време. Али, осим тога, треба истаћи и брзину, којом су онда послови у држави обављани.

ИЗ ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДСКИХ РИБАРА

Убрзо, по обнародовању Еснафске уредбе, 14 августа 1847, рибари у Београду сматрали су да имају права на оснивање Еснафа, па су га и основали. Поводом тога у Државној архиви (Министарство унутрашњих дела) налази се ова преписка:

Управа вар. Београда Министарству унутрашњих дела 16 јануара 1857, бр. 7926/1856:

„У овдашњој вароши постоји једно рибарско друштво које уколико се дознаје, само од себе пре неке године заведено под именом „Еснаф” и оно, присвајајући сва права једног правог по уредби постојати имајућег еснафа, од сваког лица, које би радњу своју овде у вароши упражњавати желело, улоге у своју кутију досад наплаћивало је, па тако и капитал један у 5370 гроша чаршиских направио.

Управитељство вароши Београда представљајући ово пред хваљеном Попечитељству, уједно му и мненије по овом предмету усуђује се доставити да еснаф рибарски по височајшој уредби од 14 августа 1847 год. не може постојати, нити је то радња за коју је еснаф потребан и да би зато требало да се овај еснаф као непостојећи сматра а капитал његов да се овдашњој општини на какова полезна дела преда.”

Министарство унутрашњих дела није уважило ралоге управе чији је управник тада био Никола Христић, и актом од 24 јануара 1857 овако је одговорило:

„Попечитељство не може предложене Управитељства уважити и одобрити, нарочито и због тога што постојање оваквог друштва доста олакшава извршивање полицијских наредба и доста приноси ползе благостању општине по томе што оно има и неке своје дужности

према члановима, нарочито сиромашним, и према њиховим породицама, ради чега га каси и постоји.

По овоме, дакле, нека управитељство то друштво као еснаф и не сматра, али нека га и не растројава, нити што у касу његову дира, но само ако би оно какове препоне у разитку радње своје макојим начином чинило, нека му управитељство то не допусти.

Уосталом, колико је Попечитељству познато, оно нити шегрте држи, нити кога који радњу рибарску жели упражњавати, испиту подвргава.”

У актима се не налазе правила тога еснафа, али из ове преписке довољно јасно се види да су имала солидну социјалну основу.

О риболову је држава увек водила рачуна, јер јој је и приходе доносио. Најранији податак имамо у акту Исправничества (Начелства окружног) у Београду од 22 јуна 1836 бр. 1875. Те године је први пут, на основу Височајшег решења од 19 јуна 1836, бр. 1445 наређено издавање риболова под аренду. Право ловљења у Сави и Дунаву, од Орешца до ушћа Колубаре дато је на лицитацији Кости Пупчету за 1175.33 гр. чарш. полугодишње.

ЈОШ ЈЕДАН ДЕТАЉ О КАФАНИ „?”

Кафана под знаком питања, позната од самог почетка под именом „Томина кафана”, мењала је трипут своје име. Као „Томина” називала се је до 1878 год. Тадањи закупац Богосав Марјановић, родом из Ужица, дао јој је име „Код пастира.”

Садањи сопственик зграде г. Иван Павловић дао јој је 1892 име „Код Саборне цркве” и поставио фирму. Међутим, под тим именом фирма је стајала свега неколико часова. Ондашњем проти Новици Лазаревићу учини се то име неприлично и као поруга за цркву. Зато се актом обрати полицији и затражи да се фирма скине.

У полицији је г. Павловић имао пријатеља и један од њих — практикант — извести га да је тужба због његове фирме поднета и да ће је сутрадан ујутру полицијски органи скинути. То је било увече и г. Павловић нађе једног мајстора и стави му у дужност да избрише речи „Код Саборне цркве” и стави „?” (знак питања). Мајстор то учини и сутра зором осване фирма под новим именом, управо безимена.

Ујутру око 8 сати прота Новица је, као и обично, пошао у цркву у друштву са ђаконом. Кад баци поглед на кафану примети да је стари назив избрисан.

— Ене, а каква је оно кука на фирми? — упита ђакона.

Ђакон, који је у ту ствар био посвећен, објасни му да то није кука него знак питања.

Прота одмах о томе извести полицију да не би узалуд долазила.

На садањој кафани прозори су велики, а патос у њој од дасака. И једно и друго наместио је г. Павловић кад је зграду купио 1885 г. Дотле су прозори били мали и уски, по турском обичају, а патос је био од цигаља. То је потребно рећи због тога што кафана пре 120 није могла имати садањи изглед.

Д. Ј. Р.

Уговор о југословенско-мађарском пријатељству

Односи између Мађарске и Југославије развијају се већ дужи низ година у правцу све дубљег и срдачнијег пријатељства. Крупан датум у историји ових односа јесте познати говор регента Хортија, изречен приликом прославе 400-годишњице битке код Мохача, 1926 год., у коме је јасно подвучена потреба зближења и сарадње између наше две земље. „Добар пријатељ са наше јужне границе, — рекао је тада г. Хорти, с којим смо били тако дуго повезани животним интересима заједничке одбране, одељен је нажалост од нас дубоким размирицама које доцније искрсоше. Али ја верујем и надам се да се ту може поново да васпостави старо пријатељство и поверење”.

Овај говор је био увек полазна тачка и база за сваку акцију на успостављању што бољих суседних и пријатељских веза између Мађара и Југословена.

Политичари и јавни радници, нарочито привредни кругови, и с једне и с друге стране, трудили су се да створе што сигурније предуслове за трајан споразум.

Писањем мађарске и југословенске штампе, говорима политичара и других јавних радника, међусобним посетама многобројних делегација и туристичких група припремљено је и мађарско и југословенско јавно мишљење на један конкретан и трајни споразум.

Цела ова акција крунисана је децембра месеца т. г. успехом.

Мађарски Министар иностраних послова гроф Стеван Чаки боравио је у Београду 11 и 12 децембра. То је први мађарски министар иностраних послова који је учинио службену посету југословенској влади. И ова прва посета дала је тако лепе резултате. Значи да је она санкционисала само оно што је већ постојало у стварности, што су догађаји наметали.

Гроф Чаки је био у ауденцији код Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника и конферисао са нашим претседником владе г. Драг. Цветковићем, потпретседником г. д-р В. Мачком и Министром иностраних дела г. А. Цинцар-Марковића.

12 децембра у 18 часова потписали су гроф Чаки и г. А. Цинцар-Марковић у свечаној дворани Протокола Министарства иностраних дела уговор о пријатељству између Краљевине Југославије и Краљевине Мађарске:

Уговор се састоји из уводног дела и три члана.

У уводном делу истакнути су односи доброг суседства, искреног поштовања и узајамног поверења који тако срећно постоје између мађарског и југословенског народа. Подвучена је жеља да се озим њиховим односима да чврста и трајна основа; изражено је убеђење да ће консолидовање и учвршћење међусобних веза на политичком, привредном и културном пољу послужити интересима двеју суседних земаља као и миру и благостању Подунавља.

Члан 1 Уговора гласи: Постојаће стални мир и вечно пријатељство између Краљевине Мађарске и Краљевине Југославије.

Члан 2 гласи: Високе стране уговорнице сагласне су да се договарају о свима питањима која би, по њиховом мишљењу, могла додиривати њихове међусобне односе.

Члан 3 предвиђа да ће Уговор ступити на снагу на дан размене инструмената ратификације, која ће се извршити у Будимпешти што је могуће пре.

Најбољи коментар Уговору дао је сам гроф Чаки у својој изјави одмах после свечаног потписа уговора, када је рекао:

„Мир је највеће благо човечанства и сви наши напори, нарочито у овим тешким временима, треба да буду упућени да га у овом простору централне и југоисточне Европе, где је провиђење посадило наша два народа, одрже.

Мађари исто као и Југословени довољно су у прошлости пропатили; кржаве и вековне борбе обележиле су пут који су они требали прећи у историји. Сада, кад оба народа заузимају једно стално место у овом крају Европе, они се могу посветити делу националне консолидације, како би са своје стране најбоље допринели напорима сила чији је циљ да бар у овом делу Европе буде уштеђена катастрофа и да буду сачуване вредности које доцније, кад крвава борба која сада носи свет буде завршена, могу корисно послужити препорођеном свету. Узајамно поверење и пријатељство, које тако срећно сједињују наша два народа и чији је речити израз уговор који је сада потписан, претставља поуздану гаранцију да наша два народа могу успешно превалити заједнички пут који су мудро изабрали”.

*

* * *

Приликом свог боравка у Београду гроф Чаки је обишао 12 децембра по подне и Калемегдан и београдску тврђаву. Ту су га дочекали г. д-р Јован Радонић, академик и градски већник, и г. инж. Александар Крстић, шеф Отсека за паркове и показали му лепоте и знаменитости овог краја.

Г. д-р Јован Радонић је упознао грофа Чакија са интересантном и бурном историјом Београда и београдске тврђаве. Осветлио је, у кратким потезима, везе између Мађара и Срба у прошлости. Напоменуо је да је учени Ђорђе Бранковић сарађивао у другој половини XVII века са Владиславом Чакијем, претком министра грофа Чакија. Бранковић је довео у везу В. Чакија са влашким двором, а гроф Чаки се одужио Бранковићу тиме што му је израдио баронску титулу од цара Леополда I.

Гроф Чаки је са живим интересовањем пратио ова обавештења г. д-р Радонића.

Свечана прослава Материца у Двору

— Мали матуранти из целе земље — најбољи ђаци — провели су и ове године недељу дана у Београду као гости Краљевског Дома —

И ове године је група одличних ђака малих матураната из целе земље провела у Београду недељу дана као гости Краљевског дома о прослави Материца — од 24 до 30 децембра. 24 децембра увече стигло је у Београд 45 малих матураната — из сваке бановине по 5, само из Хрватске по 10. Није прispела на време предвиђена група ученика са Цетиња, јер су снегови прекинули саобраћај на многим местима у Црној Гори.

За дочек и смештај Краљевих гостију у Београду био је образован нарочити одбор. Г. Анта Анђелковић, секретар Српског аутоклуба, водио је бригу о овим ученицима у име одбора за дочек.

Групи ђака из унутрашњости придружена је и група од 30 београдских малих матураната — 10 си-

београдски другови и домаћини посетили Оплепац и Аранђеловац, где су били врло срдечно дочекани

ДОЧЕК У ГРАДСКОМ ДОМУ КУЛТУРЕ

Идућег дана, 26 децембра, посетили су Дом Црвеног крста и Градски дом културе, где их је у подне примио Претседник Општине г. Јеврем Томић.

Пријему је присуствовао, у име Културног одбора, г. Б. Швабић. Били су присутни и шефови: Кабинета, Градске Библиотеке и Музеја, Културног отсека, Отсека за штампу и туризам, секретар Аутоклуба г. Анђелковић и професори пратиоци ђака.

Претседник г. Томић је предао свима малим матурантима, гостима Њ. В. Краља, лепо повезан Албум

Претседник г. Томић поздравља госте Краљевског дома

ромашних и 20 првих у рангу из београдских гимназија — који су учествовали на свим приредбама и излетима као Краљеви гости.

На железничкој станици подељени су свима сиромашним ученицима, и онима из унутрашњости и онима из Београда, топли зимски капутићи и рукавице као дар Њ. В. Краља.

Гости из унутрашњости били су распоређени на становање код својих другова малих матураната у Београду, односно код њихових родитеља.

Сутрадан су гости Краљевског дома и њихови

града Београда и књигу Николе Христића „Записи старог Београђанина“. На сваком примерку албума и књиге исписана је посвета „За успомену на Београд и на посету Градском дому Културе“, са именом сваког ђака, коју је својеручно потписао г. Томић.

Претседник г. Томић је поздравио младе госте речима:

— Господо и драга деца, заиста је указана велика част вама који сте дошли у наш престони град као гости Његовог Величанства нашег младог и љубљеног Краља Петра. Ја верујем да ће ваше бављење овде

у Београду остати кроз цео ваш живот у трајној успомени, у најлепшем младићском и дечачком сећању. Оно што сте видели јуче на Опленцу треба да вас испуни вером и надом да смо ми грађани Југославије у нашој прошлости заиста били на високом нивоу, да смо имали и у културном погледу више него многи народи на западу; да смо имали и своју уметност и своју духовну и материјалну културу онда када су други стајали далеко иза нас и да смо, ценећи изнад свега своју народну слободу и волећи изнад свега своју народну Династију, учинили много више него други народи за своју народну слободу и народну династију.

На Опленцу Краљевска задужбина могла је да вам покаже да смо ми и на материјалном пољу способни и вредни да изградимо дело којим се и велики запад може да поноси. Исто тако нам је показала колико је наш народ поднео жртава, напора и труда, одакле је почела прва искра народне слободе и борбе за народно ослобођење.

Ви сте јуче на Опленцу и у Тополи видели стари конак, стару касарну у Тополи, одакле су ишли први устанци ка Београду, носећи народну слободу. Ви сте се јуче могли уверити шта је наш народ поднео за ово што ми данас имамо.

Ово сам вам, драги гости, рекао стога да бисте могли правилно ценити, волети и поштовати ово што данас имамо и да са још већом љубављу и са већим напорима чувате оно што су наши старији стекли и што су и нама и вама у аманет оставили.

Ми старији, који одлазимо, треба да будемо уверени да сте ви млађи, који долазите, спремни са још више пожртвовања и љубави да чувате и браните све ово што је са толико напора стечено, толико жељену нашу заједничку Отаџбину Краљевину Југославију, као и нашу народну Династију и нашег љубљеног Краља Петра. Ја верујем да ћете ви то учинити па вас поздрављам са „Добро нам дошли“! Живео Њ. В. Краљ! Живео Њ. Кр. Вис. Кнез Намесник! Живела народна Династија Карађорђевића!

Крај говора претседника г. Томића гости Кра-

љевског Дома поздравили су бурним поклицима Њ. В. Краљу и Краљевском Дому.

У име гостију Краљевског дома претседнику г. Томићу захвалио се дужим и топлим говором г. Анта Анђелковић, члан организационог комитета за дочек и боравак гостију Краљевског Дома.

Ученици су затим пажљиво разгледали градску библиотеку и музеј и галерију слика у Градском дому културе.

Народно позориште је приредило три претставе у част гостију Краљевског дома — драму „Каплар Милоје“, балет „Лабудово језеро“ и оперу „Продану Невесту.“

Претстави „Продане невесте“ присуствовао је и Њ. В. Краљ Петар II, кога су ученици и остала публика бурно поздравили.

Гости Краљевског дома разгледали су неколико дана Београд и околину. У свима београдским установама, где су навраћали, срдечно су дочекивани.

За цело време боравака у Београду имали су на расположењу специјалне аутобусе Београдске општине.

СВЕЧАНОСТ У СТАРОМ ДВОРУ

У недељу 29 децембра приређена је врло лепа прослава Материца у великој дворани Старог Двора, којој су присуствовала сиромашна београдска деца из основних школа, деца службеника Двора и гости Краљевског дома — мали матуранти из целе земље.

Сиромашним ученицима основних школа подељена су топла зимска одећа — дар Њ. В. Краљице Марије. И осталој деци подељени су поклони.

Ову свечаност су увеличали Својим присуством: Њ. В. Краљ Петар II, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга, Кнежевићи Александар и Никола и Принцеза Јелисавета, у пратњи високих дворских функционера.

Присутна деца су поздравила френетичним аплаузима Њ. В. Краља и чланове Краљевског Дома.

Изведен је врло занимљив уметнички програм, који су деца са задовољством пратили.

Важнији Београдски догађаји

Г. Ј. ТОМИЋ, ПРЕТСЕДНИК БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ, ОДЛИКОВАН БЕЛИМ ОРЛОМ III РЕДА

У име Њ. В. Краља указом Краљевских Намесника на предлог Претседника Краљевске владе и Министра унутрашњих послова одликован је орденом Белог орла трећег реда Претседник Општине београдске г. Јеврем Томић.

ПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ Г. ТОМИЋ КУМОВАО ЈЕ ДЕВЕТОМ, А Г-ЋА М. ТОМИЋ ДВАНАЕСТОМ ДЕТЕТУ РАДНИКА Д. Т. О.

И у Београду, као готово свуда, сиротиња има више деце него богаташи. Више деце имају предграђа, са полукадрмисаним или некадрмисаним улицама, нехигијенским утерицама, —

него ли уређен центар са удобним палатама и крајеви са луксузним вилама.

И то је један од разлога што државне и општинске власти треба да обрате нарочиту пажњу на градску сиротињу и на сиромашна предграђа. Социјалне мере за заштиту деце помажу у првом реду сиротињу.

Београдска општина је учинила досад врло много у том правцу. И садашња општинска управа посвећује томе питању необично велику пажњу.

Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и његова симпатична супруга госпођа Миланка Томић показали су ту своју пажњу према деци сиромашних родитеља и на један занимљив, могло би се рећи симболичан начин.

ДВАДЕСЕТПЕТОГОДИШЊИ ПОМЕН ВОЈВОДИ ВОЈИ ТАНКОСИЋУ

2 новембра т. г. навршило се 25 година од јуначке смрти Воје Танкосића, легендарног четничког војводе и пешадијског мајора. Тога дана одржан је

Војвода Воја Танкосић

помен на гробу овог великог хероја и националног борца на београдском Новом гробљу. Помену је присуствовала сестра покојног Танкосића, претставници војске

Са помена војводи В. Танкосићу (лево: Претседник Општине г. Томић).

и разних националних и ратних установа и удружења. Београдску општину је на помену заступао Претседник Општине г. Јеврем Томић и градски већници.

Неколико говорника је на гробу освежило успомене на овог храброг ратника, идеалног националног организатора и пропагатора, који ће служити као светао пример будућим покољењима, како се одважно и несебично бори за свој народ.

Помен је завршен песмом „Срем’те се, срем’те четници!“

МУСЛИМАНСКО ПЕВАЧКО ДРУШТВО „БОСНА“ ИЗ ТУЗЛЕ ГОСТОВАЛО ЈЕ У БЕОГРАДУ

Муслиманско певачко друштво „Босна“ из Тузле приредило је у Београду 2 новембра врло леп и занимљив концерт у дворани Коларчевог народног универзитета. Програм је био састављен тако да илуструје шаролик и дубоко осећајан живот босанских муслимана.

Београђани су испунили целу дворану и пратили су извођење програма са необичном пажњом, поздрављајући извођаче са бурним аплаузом.

Већ сам дочек на београдској железничкој станици значио је спонтану манифестацију братства између босанских Срба муслимана, које певачко друштво „Босна“ претставља на уметничком пољу, и Срба из Београда и остале Србије. У Београду је био образован нарочити Акциони одбор за дочек овог певачког друштва. Претседник овог одбора генерал у пензији г. Стаја Стајић поздравио је госте срдачном добродошлицом. У име Претседника и Градског већа Београдске општине поздравио их је топлим речима градски већник г. Буда Швабић, у име певачког друштва „Станковић“ г. д-р П. Мијовић, и у име певачке жупе г. Петровић.

После завршеног концерта приредио је Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић у част гостију свечану вечеру у дворани Ратничког дома. Том приликом је г. Томић поздравио босанске госте бираним речима, којима је подвукао значај братске солидарности и сарадње између Београда и Босне, нарочито босанских муслимана.

На челу ове уметничке екскурзије налазио се је претседник „Босне“ г. Адем Бисе, познати национални радник и борац из најтежих дана под Аустроугарском.

ГОСТОВАЊЕ СКОПСКОГ ПЕВАЧКОГ ДРУШТВА „МОКРАЊАЦ“ У БЕОГРАДУ

Певачко друштво „Мокрањац“ из Скопља посетило је Београд 19 новембра т. г. и приредило тога дана увече врло успео концерт у дворани Коларчевог народног универзитета.

Члановима „Мокрањаца“ приређен је врло срдачан дочек у Београду. У 11,30 сати примио их је у свом кабинету Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, у присуству потпретседника г. инж. Лазе Костића.

Претседник „Мокрањаца“ г. д-р Радовановић по-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Публика на концерту певачког друштва „Босна“ (у средини: Претседник г. Томић).

здравио је том приликом господина Претседника срдчним говором, у коме је изразио радост што се певачи из Јужне Србије налазе у престоници, где су свуда срдечно дочекани.

— Нарочито смо срећни — рекао је г. д-р Радовановић — што смо дошли у овај значајни дом и што нас је примио гостољубиви домаћин Претседник Престониичке општине. Овај дом сматрамо ми у исти мах за свој и радујемо се што су његова врата за нас увек отворена. Радујемо се што смо овамо довели певаче у живописној народној ношњи Јужне Србије.

На поздрав г. д-р Радовановића Претседник г. Томић одговорио је:

— И као човек и као Претседник Општине искрено сам дирнут што сте ме посетили Ви певачи с Југа, који је колевка наше народне културе. Кад Вас гледам у тој Вашој лепој народној ношњи, ја се дубоко дивим. Нека сте нам добро дошли.

Чланови „Мокрањца“ задржали су се затим краће време у разговору са Претседником г. Томићем и Потпретседником г. Костићем.

*
* *
*

Концерт, одржан увече у Коларчевом народном универзитету, био је врло добро посећен. Присуствовао је и Претседник Београдске општине са Потпретседницима и са већим бројем градских већника.

Појаву јужносрбијанских певача на позорници публика је бурно поздравила.

Претседник г. Томић поздравио их је срдчним говором, у коме је рекао:

— Ова топлина и ово одушевљење с којим Вас Београд поздравља показује колику он љубав гаји према древном и класичном југу. Та љубав створена је у нама још у нашој најранијој младости, од детињства, од колевке.

Мајке су нас успављивале и будиле песмом југа. И природно је било да тако буде, јер је све наше велико и национално потекло с Вардара. Сви смо ми одоздо потекли. У свима нама живи дух Јужне Србије, који смо наследили од предака. Зато сте Ви наши, а ми смо Ваши, једно смо. Зато није ни мало чудо што смо тако осетљиви кад се ради о Јужној Србији. Јужна Србија за нас је највећа светиња. Она је претставник свега етички великог код нас. Она је наша слава, наша колевка.

Са банкета који је Београдска општина приредила у част скопског певачког друштва „Стеван Мокрањац“. (У средини претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић, до њега лево претседник Београдске општине г. Јеврем Томић).

На поздрав претседника г. Томића одговорио је претседник Скопске општине г. Јосиф Михајловић, који је између осталог рекао:

Чланови скопског певачког друштва „Стеван Мокрањац“ код председника општине Г. Јеврема Томића

Београд је одувек имао топлу љубав за све оно што се односи на Југ и долази са Југа. И ја Вас могу уверити да нас та стална пажња дубоко дира и међусобно повезује из дана у дан све јаче и чвршће, јер наш народ у јужној Србији није ни на шта толико осетљив колико на указано поверење.

Г. Михајловић је затим изнео мали преглед народног уметничког стварања Јужне Србије.

О животу и делу Стевана Мокрањаца одржао је краће предавање професор г. Ст. Мил. Шијачки, ученик и следбеник Стевана Мокрањаца, носилац прве награде града Скопља за музику Јужне Србије од ослобођења до 1940 године.

ОТВОРЕН ЈЕ ИНСТИТУТ ТЕЛЕСНЕ КУЛТУРЕ У БЕОГРАДУ

6 новембра т.г. отворен је, једном свечаношћу, Институт телесне културе — „ИТЕК“ у Београду. Зграда Института налази се у мирном крају западног Врачара Зринској бр. 37. Тако су осигурани први услови за успешно телесно васпитање: тишина и свеж ваздух. Институт има лепе и удобне просторије са свим савременим конфором: две дворане за рад, пространу гардеробу, читаоницу, топле тушеве и др.

Директор Института је г. Мирослав Милин, дипломирани наставник телесног васпитања Карловог универзитета у Прагу, шеф женске наставе је г-ђа Милица Шепа, дипломирана наставница модерног балета Лабанове школе у Берлину. И остали наставници су студирали на високим школама телесног васпитања у великим европским центрима.

Институт је заснован на научним принципима. Настава и информације даваће се, поред српског, и на

страним језицима (за странце): немачком, енглеском, француском, пољском и мађарском.

У Институту ће се давати часови из општег телесног образовања, Лабанове гимнастике — технике (ритмике), плеса (изражајне пантомине, етиде), и групне ланчке игре. Сем тога систем Јоосов, који је један од првих и најталентованијих ученика Лабанове школе, истакнути играч, кореограф и педагог.

У Институту биће организовани и течајеви медицинске телевежбе, нарочито за оне који имају разне дефекте — последице обољења и повреда. Постојаће курсеви ортопедске телевежбе, колективне телевежбе и психофизичке телевежбе. Тако ће на овим курсевима моћи да учествују и они који имају какве поремећаје кичме: лордозе, кифозе, сколиозу, поремећаје на доњим удовима: дузтабан (равно стопало), икс-ноге, о-ноге, последице прелома костију и повреде зглобова итд. Сем тога организоваће се специјални курсеви за слабу и анемичну заосталу децу. Лекар ће свакоме прописати које вежбе и који курс треба да похађа. Вежбање ће бити стално под лекарском контролом. Велика пажња биће посвећена масажи. Све врсте масаже: спортска, естетско-косметичка, медицинска, ортопедска итд., биће стручно примењивана у Институту. Нарочиту грану програма рада у Институту сачињаваће спортске вештине као: циу-цицу, бокс, мачевање и клизање. Све спортске вештине биће предаване по групама пола и старости.

Институт ће давати инструкције преко својих наставника и тренера за сваки степен наставе: основну, почетну, фигуративно-техничку, композиционо-уметничку и такмичарски тренинг.

Специјална телевежба у Институту садржи: 1) телевежбу најмлађих; 2) телевежбу за мајке и децу;

3) смучарску гимнастику 4) кондициону гимнастику за разне спортове, 5) стрељање луком за даме, господу и подмладак. Сем тога даваће стручни наставници инструкције за смучање, клизање, пливање, тенис, лаку атлетику, веслање, кајак, хокеј на леду и на трави, јахтинг, голф и друго.

ОСНОВАНО ЈЕ УДРУЖЕЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ХЕМИЧАРА

29 децембра т. г. основано је у Београду Удружење југословенских хемичара (дипломираних студента хемије на филозофском факултету).

Главни задатак овог Удружења је да води бригу о заједничким интересима дипломираних хемичара, као и да ради на унапређењу хемије као науке. Један од актуелних задатака је да се поради на измени Закона о овлашћеним инжењерима у правцу да се изједначе хемичари филозофског факултета са хемичарима техничког факултета.

Изабрана је управа новооснованог Удружења. За претседника је изабран г. Јован Валдман, шеф Хемиске лабораторије Београдске општине.

Слава београдских друштава и установа

Општа државна болница прославила је своју славу Св. Враче 14 новембра т. г. уз присуство изасланика Њ. В. Краља пуковника г. Ц. Данде, Министра социјалне политике г. С. Будисављевића, изасланика Београдске општине г. К. Саватијевића и већег броја лекара. Домаћин славе је био г. д-р Велимир Михаиловић, управник болнице. Чиновејствовао је епископ г. Арсеније са свештеницима.

*

* *

Главна војна болница прославила је такође на свечан начин своју славу Св. Враче, уз присуство изасланика Њ. В. Краља пуковника г. В. Петровића, Њ. Св. Патријарха г. д-р Гаврила и епископа нишког г. Јована, Министра иностраних послова г. Цинцар-Марковића, Министра социјалне политике и народног здравља г. Будисављевића, команданта Београда арм. генерала г. М. Петровића, заступника Министра војске и морнарице генерала г. Ј. Лукића, изасланика Претседника Београдске општине градског већника г. К. Саватијевића и већег броја генерала, виших официра и лекара, као и преставника вероисповести.

Колач је пресекао Њ. Св. Патријарх са управником војне болнице генералом г. д-р Поповићем.

*

* *

Академско певачко друштво „Обилић” прославило је своју славу Св. Архангела Михаила 21 новембра.

Свечаности су присуствовали: изасланик Њ. В. Краља ваздухопловни пуковник г. М. Томић, изасланик Њ. Св. Патријарха епископ г. Нектарије, заступници Претседника владе, Министра војске и морнарице, команданта Београда, Министра просвете, Министра иностраних послова, Претседника Београдске општине (градски већник г. Пера Станковић), претставници универзитета, певачких друштава и многи други.

После верског обреда, „Обилић” је приредио врло леп концерт.

На крају свечаности, претседник „Обилића” г. д-р А. Лeko саопштио је да су за почасне чланове „Обилића” изабрани: Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, диригент г. Пордес и диригент г. Пашћан.

*
* *

Друштво „Кнегиња Љубица” прославило је своју славу св. Архангела Михаила уз присуство изасланице Њ. В. Краљице Марије дворске даме г-ђе К. Сршкић, изасланице Њ. Кр. Вис. Кнегиње Олге дворске даме г-ђе С. Лозанић, изасланика Њ. Св. Патријарха епископа г. д-р Јована и претставника многобројних културних и хуманих друштава.

*

* *

Српски Ауто-клуб прославио је своју славу св. Архангела Михаила. Присуствовали су: Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Керекловић, изасланик Њ. Св. Патријарха г. Милановић, претставници свих министарстава и многих других друштава и установа.

Претседника Београдске општине заступао је градски већник г. К. Саватијевић.

*

* *

Њ. Св. Патријарх г. д-р Гаврило и Саборна црква прославили су свечано своју славу св. Архангела Михаила, уз присуство претставника свих војних и цивилних власти и многобројног грађанства.

У име Њ. В. Краља Петра II присуствовао је слави Саборне цркве пуковник г. В. Петровић, а слави Њ. Св. Патријарха у Патријаршији генерал г. Петар Петровић.

Претседника Београдске општине заступао је градски већник г. К. Саватијевић.

*

* *

Радио Београд прославио је први пут своју славу св. Јована Златоустог 26 новембра т. г. уз присуство претставника власти и већег броја културних установа. Чиновејствовао је епископ г. Арсеније. Домаћин славе је био Претседник Управног одбора Радио Београд г. д-р Војислав Јанић.

*

18 пешадијски пук „Сувоборски“ прославио је своју славу 3 децембра као успомену на дан када је пре 26 година однео победу на Сувобору.

Слава је прослављена уз присуство изасланика Њ. В. Краља пуковника г. М. Керековића, претставника војних и цивилних власти и извесног броја грађанства.

Претседника Београдске општине је заступао градски већник г. Илија Јевремовић.

*

Материнско удружење прославило је своју славу 4 децембра (св. Ваведeње). Слави су присуствовали: Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга у пратњи дворске даме г-ђе О. Лозанић; почасна претседница удружења г-ђа Вјера Перовић; изасланик Њ. Св. Патријарха епископ г. Рајић; претставници Београдске општине потпретседник г. Божидар Недић и градски већник г. д-р Јаношевић и многи други.

*

Дом студенткиња прославио је своју славу св. Ваведeње 4 децембра уз присуство изасланика Њ. Св. Патријарха, претставника универзитета и многих установа и друштава. Краљевски Намесник г. д-р Р. Станковић честитао је славу телеграмом.

Београдску општину је заступао на слави градски већник г. Ђура Бајаловић.

Претседница Удружења студенткиња г-ђица Славка Марић у свом говору је изнела тешкоће са којима се Дом бори. Дом је мали. Студенткиња има у Београду 2.500, а Дом може да прими свега стотину.

*

Ђачка трпеза Њ. В. Краљице Марије прославила је св. Андреју Првозваног 14 децембра уз присуство изасланика Њ. В. Краљице Марије дворских дама г-ђа Сршкић и Грујић, претставника Министарства социјалне политике и народног здравља, београдских школа и многих хуманих установа.

Комитет госпођа, који управља овом трпезом, оденуо је на дан славе 200 ученица из нижих разреда средњих школа.

*

Удружење носилаца Карађорђевог звезде с мачевима прославило је врло свечано своју славу-рођендан

Краља Александра Ујединитеља 17 децембра. Славу су увеличали Својим присуством Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник и Њ. Св. Патријарх. Били су присутни многобројни претставници војних и цивилних власти, свих ратничких и националних удружења, велики број носилаца Карађорђевог звезде с мачевима и грађанства.

Београдску општину заступао је г. инж. Павле Алексић.

Претседник надзорног одбора Удружења генерал у пензији г. Драгољуб Благојевић поздравио је госте и у свом говору изнео занимљиву статистику одликованих орденом Карађорђевог звезде с мачевима. Овим орденом је одликовано 3.948 јунака. Међу њима има највише земљорадника (59%). У животу се налази још 1.701 ратник, одликован овим орденом.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник је са неколико топлих речи честитао славу, изражавајући чврсто убеђење да ће херојска дела одликованих Карађорђевог звездом с мачевима послужити као потстрек млађим нараштајима за нова и славна дела у служби Краљу и Отаџбини.

*

Београдска филхармонија прославила је први пут своју славу 18 децембра и св. Јована Дамаскина, црквеног догматичара и чувеног скупљача црквених мелодија. Домаћин славе је био, у име Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника, маршал Двора г. Бошко Чолак-Антић. Присуствовао је велик број угледних гостију.

*

Дом Краља Александра I прославио је своју славу рођендан Краља Александра I 17 децембра уз присуство изасланика Њ. В. Краља пуковника г. М. Томића, изасланика Њ. Св. Патријарха епископа г. Арсенија и претставника министара и многих просветних установа.

Београдску општину је заступао на слави градски већник г. Стева Милутиновић.

*

Југословенска речна пловидба и Српско бродарско друштво прославили су свечано св. Николу 19 децембра. Присуствовали су: изасланик Њ. В. Краља поручник бојног брода г. Шоштарић, изасланик Њ. Св. Патријарха епископ г. Јоаникије, претставници Краљевске владе министри г.г. Бешлић, Андрес и Вуловић, претседник Београдске општине г. Јеврем Томић, многобројни претставници осталих војних и цивилних власти.

Конференција београдског градског већа са Претседником владе г. Драгишом Цветковићем

Значајан говор г. Цветковића о нашој међународној и унутрашњој ситуацији и о социјалним дужностима београдске општине

6 децембра увече одржана је у већничкој дворани конференција градских већника Београдске општине којој је присуствовао и Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић.

Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић говори на конференцији градских већника

Отварајући ову конференцију, Претседник Општине г. Јеврем Томић поздравио је г. Цветковића и рекао да је овај састанак важан за престоничку комуналну политику стога што је овде присутан Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић, који је комуналне послове обављао са великим успехом, па ће моћи својим огромним и богатим искуством корисно послужити и дати упутства и за рад у престоничкој општини.

Бурно поздрављен од градских већника, г. Цветковић је одржао врло значајан говор. Прво се је захвалио г. Томићу на искреној добродошлицы. Изразио је радост што је могао да дође на овај састанак. Напоменуо је да је први његов политички рад и један од највиднијих његових послова рад преко општина, на комуналним питањима. Као политички човек почео је — каже — да се изграђује још пре 20 година, врло млад, као општински одборник, затим као претседник општине у Нишу.

У оваквој међународној ситуацији, — наставио је г. Цветковић — када око нас бесни рат, сви постав-

љају питање: какав је положај наше земље, какав је положај Југославије?

Господо, не улазећи у детаље, могу вам рећи: благодарећи једној паметној, одређеној, јасној и смишљеној политици, која се не води од јуче ни од данас, политика која је већ више година са Највишег места обележена, ми, господо, можемо рећи да је наша међународна ситуација добра.

Пролазили смо кроз многе тешкоће, поремећаје, још их све нисмо пребродили, али смо уверени да ћемо, држећи се ових принципа, којих смо се до данас држали, пребродити све кризе, све неприлике које око нас владају, да ћемо све то пребродити у миру и да ћемо бити од свих недаћа у потпуности поштеђени.

Господо, да смо могли такву политику да водимо и да нарочито у овим моментима можемо такву политику водити имамо у првом реду да захвалимо нашим унутрашњим приликама, које се из дана у дан све више сређују и које показују јасно и одлучно да смо у питањима, која су од општег значаја за све нас и када су у питању највиши интереси земље, потпуно сагласни и Срби и Хрвати и Словенци.

Благодарећи тој унутрашњој политичкој консолидацији прилика, политици народног споразума од 26 августа прошле године, ми можемо констатовати да на све догађаје и данас и сутра можемо спокојно гледати.

Ето, видите, господо, од коликог је значаја политика народног споразума. Када се доцније тај важан политички акт буде проценивао, тек онда ће се његов значај одмерити правом мером, онда ће се тек видети колико је паметно и мудро учињено, и поред све критике која је постојала, што су у овим тешким међународним приликама затворена сва наша унутрашња питања.

У свима доменима и свима међународним односима може бити доготора и разговора. Суделоваћемо и ми у стварању новог поретка Европе; о свим тим односима можемо разговарати и можемо се договарати, али будите уверени, да тиме неће ни у колико бити доведена у питање наша безбедност и наша слобода.

У овим приликама, када су нерви напети, када су велике пертурбације у свима економским, привредним, финансијским проблемима, једном речју у целокупном животу народа, у таквим приликама несумњиво је рад наших комуналних установа, па следствено томе и рад Београдске општине, јако отежан, врло деликатан. У оваквим временима рад Београдске општине мора се свести у првом реду на отаљавање и свршавање текућих послова, са мањим програмима, без

великих зајмова и са више радова. Ако ви успете да редовне послове отпразљате са пуно такта, да личне потребе, које комунална установа треба да пружи грађанима, поведете у пуној хармонији са економским и материјалним приликама које владају и у којима се грађани налазе, да у погледу снабдевања пружите грађанству онолико колико је најмање потребно по цени сношљивој, онда сте ви испунили један велики део делатности ове важне комуналне установе.

Долазећи вечерас на овај састанак, ја имам циљ да баш о тим проблемима разговарамо. Потребно је да видимо на који начин можемо помоћи грађане града Београда, да омогућимо једну хармоничну сарадњу тако да ничији интереси не буду запостављени. Општина је установа која треба у првом реду да послужи онима који су економски најслабији. То је основно правило које важи и за нормалне прилике. У толико пре ово треба да важи за ненормалне прилике. Општина је ту да пружи задовољење жеља и потреба економски најслабијих. Ако општина подеси своју политику тако да те потребе најслабијих грађана задовољи, обезбеђујући сношљиво цене, онда је општина, као комунална установа извршила свој високи задатак. Зато ја мислим да сав ваш рад, сва ваша настојања, све ваше жеље треба да буду упућени у том правцу. У тој сарадњи мора се показати много разумевања и много такта и много воље и много одлучности.

Г. Цветковић се затим осврнуо на став општине према радничким питањима, истичући да у сарадњи капитала и радне снаге треба тражити просперитет наше националне привреде.

„Општина је баш она јединица, — нагласио је г. Цветковић, — која у првом реду као једна пар екселанс социјална установа ту хармоничну сарадњу треба да изведе. Ако ту седе људи са оваквим схва-

тањима онда је до те сарадње најлакше доћи овде у општини.

Господо, радећи скоро 20 година у комуналној установи у Нишу, базирајући тај свој рад на сарадњи радничког и послодавачког света, ја сам успео тамо да створим и добре социјалне прилике и да, задовољавајући те прилике, у потпуности одговорим интересима тога слабог, ситног света. Али нам то ништа није сметало да град подигнемо у комуналном погледу, тако да се може слободно рећи да је Ниш за последњих десетак година дошао у ред најнапреднијих градова наше земље. Оно што смо тамо могли урадити, ја верујем да можемо урадити и овде, утолико пре када имамо једну општинску управу где седе људи са истим схватањима.

Ето, господо, то би од прилике, био циљ овог вечерашњег нашег састанка. Учинимо да грађани града Београда буду задовољни својом општином, а када то буде онда ћете ви одговорити и општим интересима земље, јер је данас потребно пре свега да народ буде задовољан, јер само задовољан народ може бити снажан, јак и отпорац и у великим и одлучним моментима.

Господо, хвала вам на овом лепом пријему. Ја бих вас молио да у том правцу продужимо разговоре о свима питањима која су на дневном реду.”

Градски већници су пажљиво саслушали говор г. Цветковића, прекидајући га често живим одобравањем.

Отворена је затим дискусија о актуелним проблемима који се налазе пред општинском управом. Говорило је више градских већника,

На крају је г. Цветковић поново узео реч и осврнуо се подужим говором на дискусију.

Конференција је трајала пуна три сата. Закључујући ову важну конференцију, претседник г. Томић је захвалио Претседнику владе г. Цветковићу на живом интересовању за актуелне проблеме Београдског општине.

Посета Њеног Краљевског Височанства Кнегиње Олге Градском културном дому

Претседник општине, г. Јеврем Томић, као и цело Градско веће заједно с нашим Културним одбором учинили су једно велико дело кад су омогућили да градским културним институцијама, које су се постепено развиле у току последњих дванаест година, коначно буде уступљен Дом у Кнегиње Љубице улици бр. 1; не мања је заслуга г. Претседника и целог Градског већа и Културног одбора, што су одобравањем потребних кредита омогућили да се у Дому изврше оне адаптације које је захтевао правилнији смештај ових и оваквих институција.

Уз стално консултовање с архитектама, уз договор са стручним особљем установа, приступило се раду, који је захтевао максималну пажњу и старање, како ништа не би било пропуштено, што је у границама одобреног кредита било могуће извести; што је морало до-

принети да се посетиоци ових установа у њима што боље осећају, да се у њима осећају као у свом Дому, ког се увек и свагде радо сећамо; да свака институција, према расположивим могућностима, дође до што потпунијег изражаја.

Радови на адаптацији и преуређењу Дома започели су крајем августа, приведени су крају углавном почетком децембра. Али је још много тога било незавршено, кад је Њено Височанство Кнегиње Олга благоизволела изјавити жељу да прегледа градске културне институције. Темпо радова убрзан је колико је год било могуће; исто се тако предузело све да се поједине културне институције у ново рестаурисаним просторијама чим пре поново среде.

Ова висока посета имала је своје дубоко симболично значење. Институције, које су по-

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга у читаоници Градске библиотеке (лево: претседник г. Ј. Томић и градски већник академик г. д-р Ј. Радонић).

зване да на врло присан начин претставе духовна стремљења Београдске општине, којима је циљ да прикупљају документе његове славне, динамичне и изванредно занимљиве прошлости, чији је задатак и научни и културно-просветни, и у исто време дубоко социјалан, — нису могле остати ван круга интереса Њеног Краљевског Височанства.

Посета Њеног Краљевског Височанства била је утврђена за 21 децембар 1940, дан пре свечане академије, којом је 22-XII-1940, Дом отворен. Још пре дванаест часова, а према утврђеном програму, у холу свечано окићеног Дома, очекивали су Високу Гошћу: Претседник г. Томић, управник града Београда г. Драг. Дринчић, помоћник Маршала Двора г. д-р Иво Бабић-Ђалски, градски већник и претседник Културног одбора г. д-р Јован Радонић, градски већник г. Будимир Швабић, шеф Отсека Градске библиотеке и Градског музеја г-ђа д-р Марија Илић-Агапов, кустос Музеја г-ђа Јелена Бурмазовић и шеф Културног отсека г. Сима Пандуровић, књижевник.

Нешто после дванаест часова зауставио се пред Домом ауто у ком се довезла Њено Кр. Височанство Кнегиња у пратњи г-ђе Бабић-Ђалски. С пуно отмене пријазности Кнегиња се руковала најпре са г. Претседником, а затим са осталим члановима дочека. Поздрављајући Њено Краљевско Височанство, г. Претседник је нагласио колико га радује ова висока пажња, коју Њ. Кр. Височанство указује Градском културном дому.

На ову поздравну реч, Њено Краљевско

Височанство Кнегиња изволела је изјавити да је ову посету давно желела учинити!

Пошто је од г-ђе Бурмазовић примила букет црвених ружа, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга, у пратњи г. претседника и свих присутних, започела је с прегледом Дома.

Најпре се зауставила у великој читаоници Градске библиотеке, да прегледа галерију портрета претседника Општине града Београда, а затим је прешла у научну читаоницу Библиотеке, где је била приређена Изложба старије и новије литературе о Београду. С дубоким интересом, који се јасно оцртавао на Њеном лицу, Њено Краљевско Височанство је нарочито прегледало литературу која расветљује улогу и положај Београда у XVII и XVIII веку, кад су се нова имена уплела у његову историју: курфирста Максимилијана Баварског, Евгенија Савојског, генерала Лаудона, кад је Београду било суђено да за време од два века поново прође кроз толике патње и страдања; из литературе о Земуну нарочито су пажњу Њеног Краљевског Височанства привукле изложене новине марљивог земунског редактора Игњаца Сопрона: Semliner Wochenblatt, Der Grenz Vote, као и новине на нашем језику: Српски одјек, Народност, Српска мисао, које су редиговали д-р Мил. Бабић, Т. Бекић и д-р Свет. Поповић; из остале литературе историска дела. Пошто су Њеном Краљевском Височанству дате информације о читаоцима који посећују Градску библиотеку и о раду ове градске културне установе уопште, благоизволело је прећи у Градски музеј.

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга интересује се за рад Дечје библиотеке

Прелазећи из једног музејског одељења у друго, Њено Краљевско Височанство Кнегиња постављала је питања. Ниједан предмет није остао незапажен. Почињући од археолошких налаза који јасно и непобитно доказују сву велику старину нашег драгог града, све перипетије кроз које је у својој историји пролазио, све разне културне епохе његове прошлости и све разне културне упливе који су се у њему укрштали: из старе Еладе, као из Рима, Византије и тако шареног и многостраног средњег века, — у све то, што тако привлачи и занима истински културне духове, — Њено Краљевско Височанство Кнегиња улазила је с изванредном финоћом и племенитом једноставношћу. У одељењу које приказује развој београдског друштва у прошлом веку, нарочиту пажњу Њеног Краљевског Височанства привукла је збирка документарних акварела који су рађени према колекцији старих фотографија и цртежа племените Београђанке, књижевнице г-ђе Катарине Јовановић. Богата керамичка збирка Музеја, изложени рукописи наших књижевника, песника и уметника, поједини документи из доба легендарне борбе за ослобођење Београда 1806, све је то било предмет Њене високе пажње. Очито узбуђена застала је у одељењу одбране Београда пред тужним налазима извађеним на дунавском кеју из заједничке гробнице храбрих Бранилаца Београда 1915 год., као и пред низом документарних фотографија и уметничких радова, који сваком оку и сваком срцу јасно, убедљиво доказују везу између потомака и предака, исту љубав према Београду, која иде до самоодрицања, до приношења највећих жртава на олтар отаџбине и слободе Белог града. У одељењу које приказује развој града Земуна, Њено

Краљевско Височанство прегледало је са живим интересом и приређену изложбу документарна старе Земунске архиве, као и старе планове и слике, старе земунске печате и стари грб града Земуна.

Излазећи из Градског музеја, Њено Краљевско Височанство Кнегиња изволела је нагласити своје задовољство са организацијом Музеја, са естетским смислом с којим је уређен, и своје лично задовољство што се са свим тим упознала. Говорећи о утицају Музеја града Београда на племенито изграђивање духа наше омладине, — као увек нежна Мајка, Њено Краљевско Височанство је благоизволело изјавити жељу да и Њ. К. В. Кнежевићи прегледају Градски дом културе.

Прелазећи одмах за тим у Дечју и Омладинску читаоницу, Њено Краљевско Височанство је и овде показало пун интерес за организацију установе, за њен успех и методе рада, као и за приређену изложбу дечјих и омладинских књига.

Говорила је и постављала питања, како говори онај ком сви ови задаци леже присно на срцу, ко је сам с њима упознат. Било је то задовољство више врсте, задовољство што га дух осећа у додиру с духом културним и осећајним, заинтересованим свим што је племенито, што служи широкој друштвеној заједници. Једноставно и природно, Њ. Кр. Вис. Кнегиња ушла је и у магацин дечјих и омладинских књига. Дотичући сама својом руком поједина дела, по Њеном фином и изражајном лицу прелазиле су сенке драге и миле сваком оку које Ју је у том часу могло видети. У редакцији Дечјих и омладинских Зидних новина, Кнегиња је с великим интересом саслушала све што се односи на рад ове секције, нарочито у вези с књижевним дебатама чланова малог редакционог одбора...

Незаморена, налазећи увек речи које су на најбољи начин изражавале Њену унутрашњу духовну везу с оним што је гледала, Њено Краљевско Височанство Кнегиња је, — још задовољнија, — ушла у Градску галерију слика. Пошто је прегледала слике са мотивима Београда, слике групе „Лада“, наших модерних и страних сликара, Њ. Кр. Вис. Кнегиња се с очитим задовољством обратила г. председнику Томићу. У разговору с господином председником, праћена од свих присутних, остављајући на све неизгладиви утисак Високе даме и високе и племените интелигенције и ерудиције, Њено Краљевско Височанство Кнегиња напустила је Градски културни дом у ком је, у разгледању, провела преко једног сата!

*
* *

Поздрављајући се у сваком одељењу са присутним библиотекарима и кустосима, Њено Краљевско Височанство Кнегиња ишла је из

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга при разгледању Градског музеја

једне институције Градског културног дома у другу показујући све већи и већи интерес за оно што је гледала, интересујући се све дубље и све потпуније за рад и организацију установа, за тешкоће преко којих се морало прећи док установе нису добиле свој Дом, интересујући се за сва лица, која су допринела стварању овог Дома, чија се потреба већ тако дуго осећала.

И по времену кад је учинила своју посету Градском културном дому, и по начину и племенитој заинтересованости коју је показала, посета Њеног Краљевског Височанства Кнегиње Олге остаће као велика и светла успомена у историји овог Дома.

Д-р М. И. А.

Свечано отварање Дома културе Београдске општине

Београдска општина добила је свој Дом културе. На њега се чекало прилично дуго. Читава деценија интензивног рада и учешћа општине преко својих културних институција у свим манифестацијама духовног живота престонице довели су до озбиљног и лепог резултата. Створен је сопствени Дом културе који ће и даље али са још више успеха вршити утицај на формирање духовног живота у Београду. Београдска општина, која има иницијативу у свим великим подухватима када се ради о подизању и унапређењу Београда, мора узети интензивног учешћа и у стварању духовне културе југословенске престонице.

Њени успеси на свим пољима рада били су до сада завидни. Београд је постао многољудан и европски град који пружа свим својим грађанима повољне услове за живот. У томе лежи његова снага и ако и у будуће води рачуна о тим животним условима Београд ће напредовати и стално се развијати да би једног дана и то у догледном времену постао у истини репрезентативан

и велики, онакав како то одговара међународном угледу и стварној вредности наше нације. Да то постигне највише зависи од Београдске општине која сама сноси све жртве око подизања и изграђивања југословенске престонице.

И сам Дом културе спада у тај програм подизања југословенске престонице. И он је подигнут и створен благодарећи великим жртвама Београдске општине. Али и ако све ове жртве у данашње време тешко падају и општини и њеним грађанима, она их не жали када се ради о материјалној и духовној култури наше престонице.

Да би у своме раду и у својој историји подвукла један такав догађај као што је отварање сопственог Дома културе, Београдска општина је приредила једну лепу свечаност 22 децембра 1940 г. стављајући тог дана београдском грађанству на расположење све своје културне институције смештене под једним кровом у Кнегиње Љубице ул. бр. 1. На дан отварања приређена

Председник Г. Томић говори при отварању
Градског дома Културе

је стварао академија коју је отворио г. Томић, председник Општине. Затим је професор универзитета, секретар Српске Краљевске академије Наука и градски већник г. др. Радонић одржао занимљиво научно предавање упоређујући у њему живот Београда и Земуну у историјском раздобљу од 1718 до краја Првог устанка. Г-ђа Марија Илић-Агапов дала је у својој речи кратак историјски преглед развоја културних институција. У исто време она је одала и признање свим личностима које су својим радом допринеле да се општинске културне установе развију до садашњег степена. Међу њима нарочито је подвукла рад и заслуге садашњег председника г. Томића, затим његовог претходника г. Ђуричића, и творца културног одбора у Београдској општини г. Душана Николајевића. На његов предлог основан је културни одбор, коме је он председавао пуне три године. У исто време г. Николајевић је организовао низ академија у Општинској библиотеци држећи предавања из области науке и књижевности, чиме је заинтересовао Београђане за културни рад Београдске општине.

После предавања приређен је уметнички концерт у коме су узели учешћа прваци наше опере.

Све академије које су досад приређиване у градским културним институцијама имале су велики број посетилаца; Академија којом је 22-XII-1940 отворен Градски културни дом била је на сасвим посебној висини.

Од стране дипломатског кора били су присутни: грчки посланик г. Бибика Розети, турски посланик г. Коперлер, белгиски посланик г. Обер де Тиези француски посланик г. Роже Могра. Пољски посланик г. Дембицки честитао је писмено, жалећи што због болести не може и лично присуствовати. Немачки научни институт заступали су г.г. Д-р Герхард Геземан и д-р Шмаус. Њ. Св. Патријарха заступао је референт г. Хран. Ђорић. Од наше госпде министара били су присутни: министар за физичко васпитање г. Душан Пантић, бив. министар г. д-р Воја Јанић са госпођом. Г. Министра војске заступао је управник

Војног музеја генерал г. Вуковић; министра правде заступао је начелник г. Н. Миљковић, министра просвете заступао је инспектор г. Д. Илић. Од стране нашег највишег научног тела, Универзитета, били су присутни г.г. декани: проф. инж. Милан Нешић и проф. Милош Тривунац, од стране Музеја Кнеза Павла директор Музеја г. д-р М. Кашанин. Између других многобројних угледних гостију били су присутни: шеф централног пресбиороа, г. Предраг Милојевић, генерал г. Бошковић са ћерком, б. народни посланик г. Главинић, индустријалац г. Ика Панић, б. мин. В. Савић, адвокат г. Д. Стојадиновић, господин и госпођа Алберт, госпођа Боса Кирхнер, г-ђа Лазаренко и г-ђа Вера Иванова. Од наших уметника били су присутни: г. Урош Предић и г. Мика Петровић. У име Општине града Београда били су присутни, поред председника и његове госпође, потпредседник г. Недић, са госпођом, г.г. већници: Будимир Швабић са госпођом, Кока Саватијевић, г. Ђура Бајаловић, Живан Ранковић, д-р Велимир Михаиловић и други. Од виших општинских чиновника били су присутни г.г. директори Милош Вукићевић, Божа Павловић, Швабић, затим помоћник директора Управног одељења г. д-р Ђура Ђуровић, помоћник директора трамваја и осветљења г. инж. Дојчиновић, шеф Персоналног отсека г. Леовац, шеф Културног отсека г. Сима Пандуровић, књижевник, шеф отсека за штампу и туризам г. Ђуро Бањац.

После завршеног програма већи део присутних гостију упутио се у поједине институције да их прегледа, као и да прегледа приређене занимљиве изложбе.

Било је већ сасвим касно, кад су последњи посетиоци још увек стајали нагнути над појединим књигама, рукописима и појединим привлачним предметима у Градском музеју.

За све присутне госте Академија је претстављала пријатан доживљај; за раднике градских културних институција она у исто време значи почетак нових још већих и одговорнијих дужности.

Председник Културног одбора, академик и градски већник г. д-р Јован Радонић, говори

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Гости на свечаном отварању Градског дома културе

Страни претставници на отварању Градског дома културе

www.ОСВЕЋЕНИ СУ ТЕМЕЉИ ВЕЛИКЕ ОПШТИНСКЕ
АУТОБУСКЕ ГАРАЖЕ НА ПИОНИРУ

У недељу 8 децембра освећени су темељи нове велике општинске гараже за аутобусе која се израђује на општинском имању Пионир. Овој свечаности присуствовали су и претставници Краљевске владе: Министар грађевина г. Данило Вуловић са помоћником министра грађевина г. Антоном Целегином и Министар саобраћаја г. Никола Бешлић. Били су присутни затим: Претседник Београдске општине г. Јеврем Томић и потпретседник г. Лазар Костић са градским већницима; бивши претседници Општине г. Милан Нешић и Влада Илић; командант Београда арм. генерал г. Ми-

Претседник г. Јеврем Томић говори. (У средини министар грађевина г. Д. Вуловић и министар саобраћаја г. Н. Бешлић).

лорад Петровић, ректор универзитета г. Петар Мицић, изасланик Њ. Св. Патријарха прота г. Магазиновић, већи број виших општинских чиновника и других угледних личности.

Присуствовали су и чланови Добровољне ватрогасне дружине Београд I, са својим претседником г. Константином Саватијевићем на челу. Блех музика ове дружине свирала је за време свечаности.

После обављеног верског обреда, Претседник Општине г. Томић и пројектант гараже г. инж. Стојков ставили су повељу у темеље гараже.

Претседник г. Томић одржао је затим говор, у коме је, између осталог, рекао:

„Темељи ове велике грађевине, које данас освећујемо, треба да све обрадују. Због овог значајног посла не треба да буде задовољна само општинска управа већ и цела престоница треба да се радује што се најзад решава једно њено крупно комунално питање. Али ово што овде видимо, почетак грађења и материјал за настављање посла, не показује само нашу вољу да подижемо и да градимо, да обезбеђујемо бољу будућност престоничког саобраћаја. Има ту и нешто друго што овим радовима желимо да постигнемо.

У жељи да допринесе племенитој иницијативи Њ. Кр. Вис. Кнегиње Олге да се помогну економски сла-

Градски већници на освећењу

бији, Општина града Београда предузима ово грађење на самом почетку зиме. Јер Општина не треба да се претвара у неко хумано предузеће, већ мора да се стара да њени житељи добију могућност да сами, часно и поштено, без ичијег милосрђа, добију оно што им припада, хлеб који су сами зарадили. Општина жели да у ово најтеже зимско време, кад су потребе радног света највеће, пружи радним људима могућност рада и пристојне зараде, како би одржали себе и своју породицу.

Потреба ове грађевине одавно се намеће. Данас имамо толико аутобуса да они за месец дана пређу дужину коју су раније општински аутобуси прелазили за пет година. Овај један податак довољан је да се увиди како је општински аутобуски саобраћај напредовао и како ће сигурно и убудуће напредовати. Подизањем огромне гараже омогућиће се добар смештај за аутобусе, који би без ње пропадали на киши и снегу.”

Нови општински аутобуси

Отварање XIII Јесење изложбе београдских Уметника

Тринаеста јесења изложба београдских уметника, која се одржавала под покровитељством Претседника Београдске општине г. Јеврема Томића, отворена је 10 новембра у 11 часова у павиљону „Цвијете Зузорић“ и трајала је до 28 новембра т.г.

Свечаном отварању изложбе присуствовали су: изасланик Њ. В. Краља ађутант г. Драгутин Жерјал, изасланик Њ. Св. Патријарха г. Алагић, претставник Министарства иностраних послова помоћник министра г. д-р М. Смиљанић, претставник Министарства просвете помоћник министра г. Бошко Богдановић, претставници Београдске општине градски већници г. д-р Јован Радонић и инж. Бранко Недељковић, претставници разних посланстава, београдских културних установа, велики број познатих књижевника, уметника и културних радника.

ГОВОР Г. Д-Р ЈОВАНА РАДОНИЋА

У име Претседника Београдске општине, изложбу је отворио академик г. д-р Јован Радонић, градски већник и претседник Културног одбора, овим говором:

— На данашњој изложби учествује 91 уметник са 222 рада. Заиста импозантна делатност с великим бројем производа. Радила се, дакле, и стварало у овим тешким временима опште несигурности и пометености у свету, када се, као ретко када у историји човечанства хоће старо из основа да поруши и нови поредак у свету да заведе. Али без обзира на спољне тешкоће и у нас и на страни, наши уметници, прожети топлим осећањем за уметност, стварају и раде, не водећи рачуна о невољама и патњама, на које nailазе.

Док је раније, пре рата, била у Србији само једна уметничко-занатска школа са наставницима од гласа, данас имамо неколико уметничких академија. Приватном иницијативом формира се пре 20 година друштво пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“ које, помогнуто Општином, ствара свој павиљон.

Послератно доба, немирно и нестално, прелазно време за покушаје стварања новог поретка, одразило се и на нашој уметности, као и у осталом свету. Далеко смо првих деценија озога века од оног мирног и сталоженог доба, када је уметност, задахнута високим идеалима, стварала велика дела на свима пољима лепих вештина. У послератно доба живимо и сувише брзо и нервозно, скоро од данас до сутра. Све то морало је, наравно, оставити видна трага и на сликарству, вајарству, музици, књижевности, па донехле и на науци. У уметности траже се нагло, испрекидано и немирно нови путеви. Преко старог и старијег, које се скоро

ниподаштава, прелази се брзо и скоро без поштеде. Стварају се појмови о старој и новој модернистичкој уметности. По нашем скромном мишљењу, не може се говорити ни о старој, ни о новој него само о доброј правој уметности, од које се тражи отменост схватања, искреност осећања, тачност запажања и верност приказивања природе у слици, нарочито човека и његове душе.

Пада у очи да се млада генерација у великом броју с пуно жара посвећује уметности. Али, на жаност, прилике у којима данас већина наших уметника живи, тешке су. На изложбама, пролећним и јесењим, излажу се у великом броју уметнички производи. Наша публика, истина, интересује се за дела наших уметника, али на жалост та публика већим делом није у могућности да их откупује. После рата наша држава чини више него раније. Али могло би се још далеко више. Пре свега даровитим и способним требало би обезбедити пристојне стипендије да би могли у већем броју студирати на страни.

Истакнути се мора марљиво и пуно разумевања настојање Њ. Кр. В. Кнеза-Намесника за подизање наше уметности. Његовим старањем одржане су у нас недавно изложбе старих италијанских мајстора и француског сликарства у XIX веку. Тим изложбама дала се могућност нашој публици да утанча свој укус, а нашим уметницима да се поуче и усаврше на посматрању и проучавању великих страних мајстора.

Општина града Београда води рачуна о тешкоћама с којима се наши уметници боре у Београду. На седници Културног одбора наш претседник г. Јеврем Томић, с члановима Одбора, кренуо је питање како да се изиђе на сусрет нашим уметницима у престоници. Ја вам, господо уметници, могу рећи да је Културни одбор на добром путу да помогне нашу уметност и наше уметнике. С обзиром на добру вољу и искрену жељу престонице да пригради нашу уметност и уметнике, колико јој то више буде могуће, мени је част у име претседника Општине, г. Јеврема Томића, отворити XIII јесењу изложбу с најлепшим жељама за њен потпуни успех.

Б.

КРИТИЧКИ ОСВРТ НА XIII ЈЕСЕЊУ ИЗЛОЖБУ БЕОГРАДСКИХ УМЕТНИКА

Пролетње и јесење изложбе наших уметника претстављају најзахвалнији материјал за ликовног критичара. На њима редовно учествује око 100 уметника са 200—300 радова, — (на овој је учествовао 91 са 222 рада) — који се углавном могу разделити у две групе: Прву групу би чинила дела старих рутинера — Бора Стевановић, Драгомир Глишић, Миодраг Петро-

вић, Пера Палавичини, Тома Росандић и др. — и да њу се не може рећи ништа више, но да они продубљују свој већ давно нађени израз и да иду својим јасно маркираним стазама. Другу групу чине скоро сви остали млађи и најмлађи уметници, који лутају, лутају, и лутају. Наравно, да и између те две групе има извештај, али мален, број уметника који би по својим годинама спадали у ову другу групу а који су већ доста сигурно нашли свој израз. Међу ове спадају А. Балаж, Сташа Беложански, Јефта Перић Младен Јосић, Васа Поморишац, Живорад Настасијевић и још понеки. Пробијати се кроз сва она невероватна лутања наших ликовних уметника и имати увек у виду све појединачне етапе тих лутања — то заиста прелази интелектуалне способности и најнадаренијих појединца, а, искрено речено, тај труд не би ни био реципрочан даним вредностима. Ради тога, критике наших јесењих и пролетњих изложба јесу тако досадне; оне, углавном, већ годинама личе једна на другу, јер се свде на пуко набрајање: Овај и Овај продубљује свој израз; Онај је дао један импресионистички пејсаж; Онај сезановску мртву природу; Онај вангоовски портрет... итд. И тако се те наше изложбе отварају и затварају по неком већ устаљеном, скоро бирократизираним, реду — без освежења, без оног што би требало да буде циљ и смисао нашег ликовног живота, — без воље и покушаја да се нађе

наш властити ликовни израз. И колико год је то свима, који се за ствар интересују, познато, потребно је рећи и подвући, да су сва та „сезановска“, „вангоовска“, „сислејевска“, „манеовска“, „поантилистичка“, „реноарска“ — и каква год хоћете још — тзв. „остварења“, само задоцнели импорт робе која на месту производње губи своје потрошаче и тражи наивне паланчане, којима се натура као последња реч великоварошке моде. Као најеклатантнији пример ничим немотивисаног лутања овде би се могао навести млади Стојан Трумић, кога смо пре годину дана упознали као екстремно распеваног поантилисту, да га на овој изложби сусретнемо као екстремно суморног, рецимо, — реалисту. Као најпозитивнији прилог ове изложбе треба истаћи велику, одличну социјалну композицију Андријевић-Куна — „Чекање“, — која сва лежи под тежином адекватне атмосфере. Као пандан овој слици стајала је одлична композиција Моше Пијаде „Ђорђе Кун у свом атељеу“, озбиљно рађена, солидно простудирана, углавном истих квалитета као и „чекање“. Петровић Миодраг, који ради дивне свежје пејсаже наше питоме Шумадије, својим „Аутопортретом“ доказао је још једанпут да нема осећања за портретску психологију. — И то је углавном све што би се могло рећи о овој изложби а да се не понавља оно што је толико пута речено.

Звонимир Кулунџић

Новембарске и децембарске уметничке изложбе

ИЗЛОЖБА ЗОРАНА МУШИЋА И ФРАНА ШИМУНОВИЋА

(Уметнички павиљон — Велика сала 27:Х:6:Х1.)

Зоран Мушић — љубљански сликар који је и прошле године излагао у Београду — показао је на овој изложби пре свега много осећаја за тонске и колористичке финесе. Његова платна (безмало сва одреда) претстављају веома пријатне тонске композиције, које ће наћи своје купце и штоваоце у ширим, уметнички мање образованим, круговима. Не оспоравајући позитивне уметничке квалитете његових дела, мени изгледа да он иде у ред оних уметника који не збуњују своју околину „тражењем нових путова“ и „нових изражајних могућности“, него у ред оних чија дела налазе леп оквир у модерно уређеним становима наших богатијих људи, који поред амбиције да поседују уметничко дело, желе да им то дело буде и украс. Његова најпријатнија тонска композиција је „Јесен у Максимиру“, дана сва у плавичасто-жуто-зеленкастим нежним тоновима и изразитим колористичним финесама. Насупрот овој слици треба ставити његово „Жито“, које по жарком црвено-жутом колориту, као и по тастозној техници, потсећа на читав низ исто таквих „жита“ од разних уметника, — и по томе делује досадно и депласирано. Чисто уметничких квалитета највише се налази у његовим сликама „Ста-

ница“ и „Станица у Марибору“, — у којима је заиста на изванредно импресиван начин дан ритам живота железничких станица читавог света. Мушићева слика „Млини“ — нејасна и декомпонована, — уопште није ни требала бити изложена. Сумарно узето: Зоран Мушић је сав у тзв. „модернистичким“ и то француским водама и у његовим сликама се нигде не осећа воља за тражењем нашег, — па према томе и његовог, — аутохтоног сликарског израза. Најилустративније у том погледу су његове слике „У врту“ и „Башта“ — дане стопостотно „реноаровски“.

Франо Шимуновић, — коме је ово трећа изложба у Београду, — има много живљу и богатију палету од свог колеге Мушића. Он ради углавном у вангоовском маниру без много интересовања за специфично наше сликарске особине. „Узорано поље“, „Млади воћњак“, „Пољане“, „Загребачко предграђе“ — све су то слике које би по својој техници пре шест-седам деценија у Паризу изазивале живе дискусије, огорчене протесте и одушевљена одобравања, — али које нас данас остављају сасвим хладнима, ради тога што тачно знамо да су то све већ углавном ликвидирани и у музејима сахрањени екстремистичко теоретски покушаји. Шимуновић као сликар много филозофира, њега интересују безбројни сликарски проблеми и технике и услед тога он је дао неколико слика пред којима би човек могао

дуго стајати и мање упућенима од себе држати читава предавања о модернистичким струјама у савременој ликовној уметности, а то свакако није и не може бити циљ уметности.

ИЗЛОЖБА РАЈКА ЛЕВИЈА

(Уметнички павиљон — Мала сала 27:Х:6:ХI)

Рајко Леви није „академски сликар”, он није прошао кроз официјалне и неофицијалне уметничке школе, а, судећи по његовим радовима, рекао бих да се он није много бавио ни ликовно-уметничким теоријама. Сликарењу је пришао, као што је то сам рекао у једној изјави за дневну штампу, ради тога што је осетио потребу за то. Гледајући на ствари незамућеним погледом просечног интелектуалца, он их углавном види онако као и сви ми остали просечни људи. Не сматрајући сликарство занатом од којег се живи (он је апотекар), и ради чега се мора водити бриге о моментаним узансама тржишта (инклузиве и дневна критика) — он слика из чисто личног задовољства и амбиције и тако је у могућности да ради заиста искрено. Ако му се ишта може порећи, искреност не може. Своје мотиве Леви брижно бира, ради веома солидно, местимично их и „пегла”, док год не добије оно што по његовом сватању највише одговара даном објекту. Цртеж му је солидан, боју и материју осећа, али нема много осећаја „за природу ствари”, а у портретима — за психолошке вредности. Палета му је доста богата, светла и изразита. У својим сликама Леви је још сувише неизразит, сувише мало личан, а његове узоре би било доста тешко одредити. Од страних највише изгледа да је на њега утицао Коро, а од наших заслужни и скромни Драгомир Глишић. Ако Леви настави солидно и неуморно, као што је започео, он би могао у општој стабилизацији прилика која, у сваком случају, претстоји, а која ће довести и до стабилизације прилика у ликовној уметности, доћи и до солидније афирмације.

ИЗЛОЖБА МИЛАНА БОЖОВИЋА

(Инжињерски дом — 3:14-ХI).

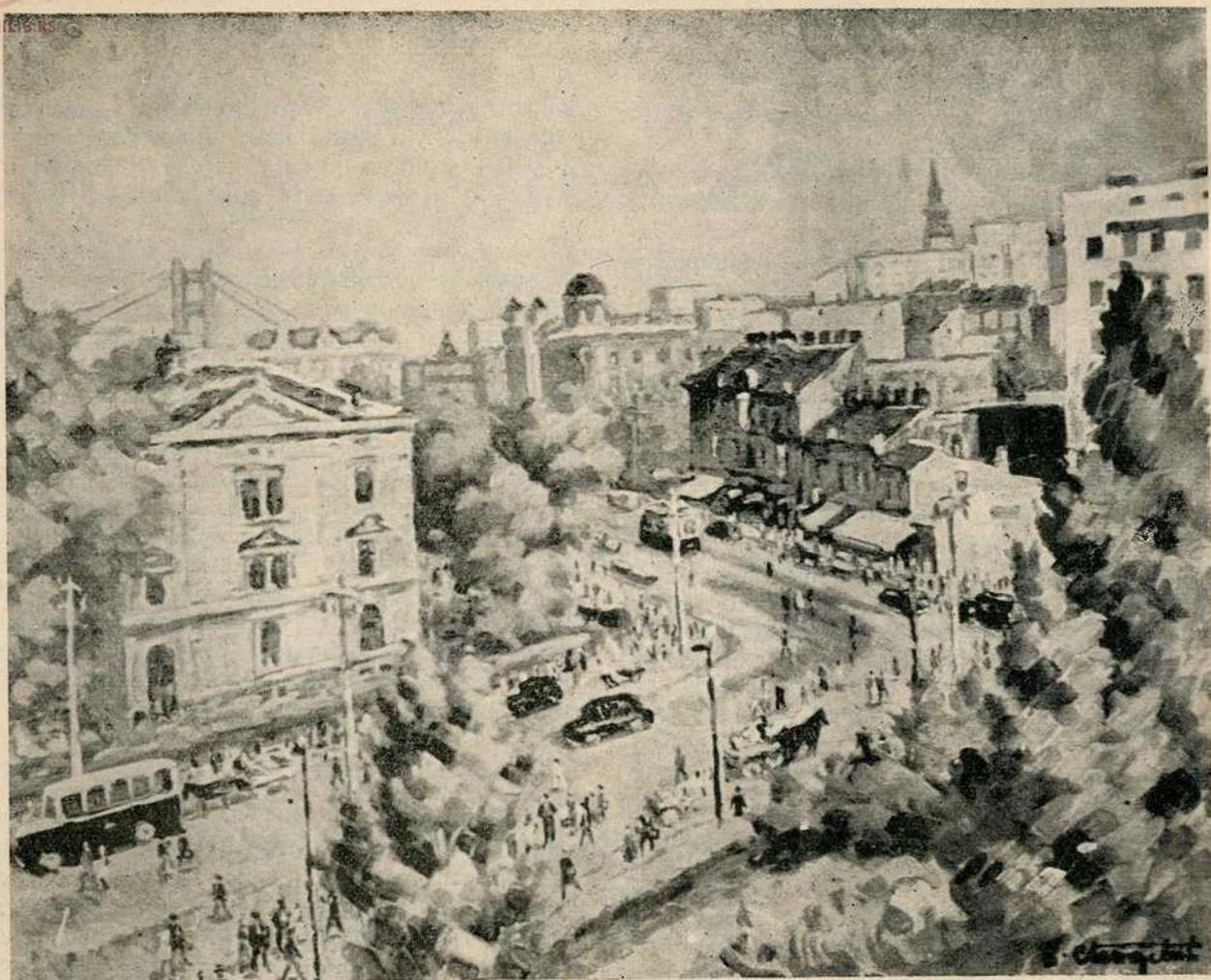
Друга колективна изложба овог младог црногорског сликара који се пре две-три год-тио из Париза где је дуже време студирао сликарство, обележава веома интересантан развојни пут једног младог талента. Свладавши у Паризу доста солидно свој занат, Божовић је марљиво студирао модерно француско сликарство, по пребогатим париским музејима, и као сваки млад човек веома лако прихватао сваку новину на коју је наилазио. Тако смо на његовој првој (прошлогодишњој) колективној изложби могли лепо посматрати утицаје

који су на њега извршили многи француски модернисти. Док му је једна слика била схваћена сислејовски, друга је била монсеовски, трећа писароовски, четврта утриловски, пета вангоговски, шеста сезановски, седма сињак-овски... итд. Шта више, било је на тој изложби и слика које су у појединим, јасно омеђеним, партијама биле под утицајем једног, а у појединим под утицајем неког другог и трећег француског модернисте. У целости та је изложба остављена и сувише електичан, неиндивидуалан и неискусан став. Али већ кроз те бројне техничке реминисценције, које и није било лако контролисати, осећала се плодносна инспирација антејских снага роднога тла. Његови црногорски мотиви носили су тада местимично доста изразите акценте аутохтоног израза специфично црногорског. Тада се могло очекивати да ће овај млади сликар наставити у том смеру, што је обећавало богате и корисне резултате. Али овом својом изложбом Божовић је увелико демантовао те наде. Напустивши лутања по француским модернизма, он је у техничком погледу направио доста леп напредак и дошао до једног солидног реалистичког третмана. Али паралелно с тиме он је напустио и богате изворе инспирација родне груде. На тај начин он се на овој изложби репрезентовао као солидан пејзажиста кога привлачи мистика воде, дивљина и питомина брда, као мајстор мирних штимунга летних предвечерја, као сликар који осећа значај светла и ваздуха, — али који у својим сликарским реализацијама не даје доказа тежње за проналажењем личног израза аутохтоне груде.

ИЗЛОЖБА „УДРУЖЕЊА РАТНИКА СЛИКАРА И ВАЈАРА“ (Обе сале Уметничког павиљона од 1—26 децембра)

Свакако је интересантно да су се наши ратници сликари и вајари сетили тек после више од две деценије да оснују своје уметничко удружење. Основано, под претседништвом Миодрага Петровића, пре неку годину дана, оно је ипак успело да приреди своју прву изложбу и да скрену пажњу и шире јавности на себе. Али јавност, која је тако симпатично дочекала ово Удружење доживела је једно разочарење. Сви ми који смо пошли на ту изложбу, очекивали смо да ћемо ту наћи дела која ће претстављати аутентичне ликовно-уметничке документе ратних грозота и збивања, како су се они одразили у душама наших уметника. Међутим, наишли смо на читав низ дела која с ратом немају савршено никакве везе: на читав низ „Мртвих природа”, „Портрета”, „Цвећа”, „Ентерјера”, итд. Тек ту и тамо је било понеко дело инспирисано ратом.

Желим да нагласим да на овој изложби није узео учешћа већи број чланова Удружења, од којих ћу овде споменути само претседника Миодрага Петровића, Живорада Настасијевића и две ратне болничарке и заслужне сликарке г-ђе Бету Вукановић и Милицу Чађевић. Исто тако би се могао навести читав низ солидних имена покојних уметника-ратника, који су безусловно морали бити заступљени на овој изложби,

Вељко Станојевић, сликар: Станични трг

а нису били. Зато се о овој изложби и не може говорити као о ратничкој, него као о свакој другој, рецимо „Пролећној” или „Јесењој”.

Највећи догађај ове изложбе, — а вероватно и целе ове уметничке сезоне, — јесте излазак пред јавност, након десетогодишњег апстинирања, уз Ђорђа Кристића вероватно најбољег сликара што га је до данас дала српска грудa. То је часна и у сваком погледу веома заслужна старина Милан Миловановић. Он је изложио тринаест слика међу којима су се нарочито истицале „Катедрала” и „Тераса”, које би могле достојно да презентују српску уметност и у највећим светским музејима. Толико осећања за боје, за сенке и полусенке, за ваздух и природу сликаног објекта, толиког префињеног укуса и коначно толико рафинираног знања, — не могу се сетити да сам икада видео на нашим бројним изложбама. Сви који се имало разумеју у сликарство стајали су дуго пред тим радовима задивљени.

И стари професор Илија Шобајић, — који је извео на пут толике наше сликаре, а који се исто тако повукао са наших изложба већ дужи низ година, — изложио је десетак веома солидно и зналачки рађених графика, међу којима су се нарочито истицали црногорски пејзажи, који, уз дела Љубе Ивановића тог

жанра, иду међу најбоља која су код нас створена на том пољу.

Никола Џанга, иако већ у годинама (рођ. 1892), на овој изложби излази први пут пред јавност. Упркос томе он је код купаца имао веома лепог успеха. Он је изложио девет графика рађених тушем у стилу старих бакореза, у које је унео невероватно много рада и стрпљења. Његови пејзажи, за које се не би могло рећи да су без атмосфере, ипак су доста тврди и сувише усиљени; недостаје им она права уметничка експресија. Ако би Џанга успео да свој потез ослободи усиљености, која граничи са лењиром, он би вероватно створио и вреднија дела. Али и оно што је учинио претставља леп успех.

Сматрам да бих се огрешио о дужност коју сам на себе узео пред јавношћу, иако овде не бих најодлучније дигао свој глас против једне ствари, која је оставила негативан утисак на све оне који се бар понешто разумеју у уметност, а с којима сам о томе разговарао. Ради се о великој статуи поч. Краља Александра I Ујединитеља, коју је израдио секретар Удружења, која је вајарски тако рђаво решена да претставља несумњиво најслабију „уметнину” која је икада унесена у наш уметнички павиљон.

О осталим сликарима и вајарима с ове изложбе —

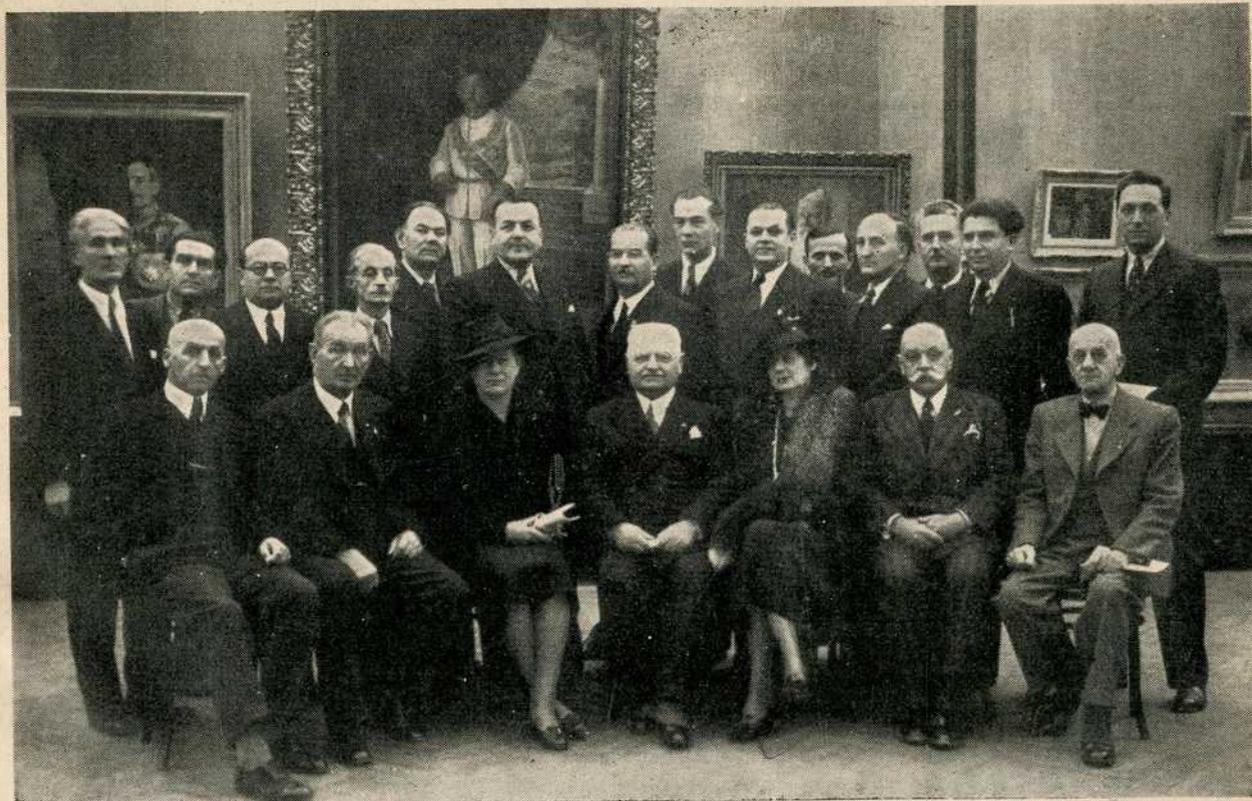
Милан Миловановић: портре војводе Мишића

Вељко Станојевић, Драгомир Глишић, Никола Бешевић, Младен Јосић, Љубица Луковић, Васа Поморишац, Риста Стијовић, Ђура Радоњић и др. — поводом ове изложбе не би се могло рећи ништа новог. Они су донели дела која се ни по чему не разликују од осталих њихових дела која сусрећемо по нашим Пролетњим и Јесењим изложбама.

ИЗЛОЖБА СЛИКАРА АНТЕ АБРАМОВИЋА
(Мала сала Умет. пављона од 15—26 децембра)

Ово је прва колективна изложба овог младог сликара, који је уметничкој јавности познат по својим радовима на Пролећним и Јесењим изложбама и као члан замрле групе „Независних сликара”. И он је, наравно, — „Паризлија”. Најјаче се код њега осећа утицај импресионизма, а на појединим сликама и поантилизма. Цртеж му је доста несолидан, а боје (претежно виолетно-плава), доста затворене и суморне. У валеру он постизава доста солидне колористичке композиције, које су и допадљиве. Тонски проблеми га више интересују него материјал. Абрамовић је још у почетку свог рада, — и можемо се надати да ће он своју палету разведрити, поједине колорисане површине боље повезати, цртеж боље простудирати и окренути се више родноме тлу.

Звонимир Кулинџић

СЛИКАРИ-РАТНИЦИ: Први ред (седе): гг. Илија Шобгјић, Драгомир Глишић, Ана Маринковић, генерал Стеван Бошковић, Љубица Луковић, Драгомир Арамбашевић, и Драгољуб Павловић. Други ред (стоје): г.г. Боривоје Вучковић, Ђура Радоњић, Драгомир Стевановић, Душан Божић, Никола Михајловић, Никола Џанга, Стеван Станковић, Вељко Станојевић, Младен Јосић, Јосип Цар, Васа Поморишац, Светислав Страка, Ђорђе Ораовац и Никола Бешевић

Одлуке Државног савета

Ако се поређењем утврди да месту градског службеника одговара у државној служби место са правом на пензију, онда се и оно место у градској служби сматра као везано са правом на пензију.

У овом смислу је решење Државног савета бр. 28471/39 од 9 марта 1940 године, чије је образложење следеће: „Побијаном пресудом одбачена је тужба интересованог против одлуке Бана Вард. бановине, којом је оснажено решење градског већа у Лесковцу којим је исти отпуштен из општинске службе.

Тужилац побија законитост оспорене пресуде, и у тужби истиче, да није могао бити отпуштен из службе као шеф војног одељења са више од 10 година службе сходно § 104 Закона о градским општинама у вези са § 113 и др. Закона о чиновницима од 1931 године.

Државни савет налази да наводи пресуде нису основани на закону са следећих разлога:

У § 100 З.г.о. прописано је да „градско веће има донети статут којим се уређују и систематизују звања град. службеника, одређује њихов број, квалификације и припадности за свако систематизовано место и назначује којем звању и положају државних службеника одговара звање град. службеника. У статуту има бити утврђено с којим местом је везано право на пензију”. Затим је у ставу 1 § 104 З.г.о. предвиђено да „одредбе за државне службенике о општим условима за пријем у службу, и вршењу службених дужности, о престанку службе, о пензијама, као и о дисциплин. одговорности имају се сходно смислу примењивати и на град. службеника уколико овим законом није друкчије одређено.” У ставу 2 § 104 одређено је да „службенику који испуни услов за стицање права на пензију, време проведено у државној или самоуправној служби пре ступања у град. службу рачуна се при одмеравању количине пензије.”

У тексту ових двају законских прописа дат је градовима налог: у § 100 за град. веће да донесе статут („има донети статут....”), а у § 104 за примену на град. службенике одредаба које важе за државне службенике („одредбе за државне службенике... имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике.....”), што значи да су градови дужни да донесу статуте по § 100 и да на град. службенике примене сходно смислу одредбе које важе за државне службенике. По § 100, град није дужан само донети статут, већ тим статутом мора уредити питања која су у овоме пропису изричито поменута, а међу њима је и утврђивање места у градској служби с којима је везано право на пензију. Затим кад је,

према § 104, примена одредаба које важе за државне службенике обавезна на градске службенике у погледу свију службеничких односа у овоме пропису поменутих, онда се и на питање пензија град. службеника имају сходно смислу применити односне одредбе за државне службенике, јер су пензије поменуте у § 104. Из овога произлази да је градско веће, кад је дужно донети статут и њиме поред осталог утврдити с којим је местом у град. служби везано право на пензију, исто тако дужно да при томе утврђивању места за која је везано право на пензију примени „сходно смислу” односне одредбе које важе за државне службенике. А то значи да се статутом мора везати право на пензију за она места у град. служби која одговарају местима у државној служби за која је везано право на пензију. Баш с обзиром на то, у § 100 је предвиђено да се у статуту има, пре утврђивања места везаних са правом на пензију, означити којем звању и положају државног службеника одговара звање град. службеника, а то значи да се ово поређење звања град. службеника са државнима показује као радња из које следује утврђивање места у град. служби везаних за право на пензију, сходно одредби § 104. Према томе, по самом закону право на пензију везано је за свако место у град. служби које одговара једном од места у државној служби које повлачи право на пензију, и та се места статутом могу само тако утврдити.

Међутим, поставља се питање да ли и које службено место у град. служби повлачи право на пензију пре доношења статута по § 100, односно да ли је статут услов за право на пензију градских службеника уопште. Код овога питања ваља уочити да је З.г.о. у § 100 дао налог градском већу да донесе статут, а затим да је у § 104, према напред изложеноме, већ прописао да се одредбе о пензијама које важе за државне службенике имају „сходно смислу” примењивати и на град. службенике. Како пак ови прописи закона довољно јасно утврђују право градских службеника на пензију, и како њихова примена није ни једном одредбом овога закона одложена, онда се показује као несумњиво да недоношење град. статута не може спречити примену ових законских прописа који градским службеницима признају право на пензију сходно одговарајућим одредбама за државне службенике. Ово у толико пре што, према напред изложеноме, градско веће при прописивању статута није слободно у утврђивању места која у градској служби повлаче пензију, већ је у томе погледу везано одговарајућим одредбама које важе за државне службенике. Оно што је за ово утврђивање места везаних за пензију претходно потребно, и што се у неколико показује као услов за

www.tojito је означавање којем звању и положају државног службеника одговара звање град. службеника.

Ово поређење звања остављено је статуу одредбом § 100, али, предвиђајући могућност да статут не буде одмах донет, закон је прелазним наређењима (ст. 2 §. 159) ставио у дужност Министру унутрашњих послова да у споразуму са Министром финансија привремено уреди, до доношења општинског статута, „којем звању и положају државног службеника одговара звање градског службеника.” Из смисла ове одредбе а и из потпуно истоветног текста њеног са одговарајућим местом из § 100, јасно произлази да прописи донети по ст. 2 — § 159 привремено замењују одредбе статута о поређењу звања, док статути не буду донети. Уколико се дакле ово поређење звања показује као услов за могућност примене на градске службенике односних прописа који важе за државне службенике, тај услов је несумњиво испуњен онде где су прописи по ст. 2 § 159 донети. На тај начин, онде где су ти прописи дати постоје сви елементи за утврђивање који од градских службеника заузима место с којим је везано право на пензију, те је тако омогућена примена § 104, односно примена на градске службенике прописа о пензијама који важе за државне службенике. А пошто ови елементи у таквом случају постоје, и пошто, према напред изложеноме, градско веће и иначе није слободно при утврђивању места која повлаче право на пензију већ је везано резултатом поређења звања и применом одредаба које важе за државне службенике, то значи да и само право градских службеника на пензију, које произлази из § 104 З.г.о. није условљено доношењем статута по § 100 З.г.о.

С обзиром на истакнуте разлоге, у ком смислу је и решење Опште седнице Државног савета бр. 29479/39 од 30 новембра 1939 год. о разумевању § 104 у вези § 108 Закона о градским општинама, поништена је побијена пресуда управног суда с тим да суд даље по закону поступи.”

Питање разрешења општинског одбора и општинског часништва од стране надзорне власти.

По овом питању је интересантна пресуда Државног савета бр. 11999/39 од 15 јуна 1939 год. којом је расправљан овај случај: „Оспореним решењем оснажена је одлука Бана Дринске бановине Пов. бр. 147/39 од 10 јануара 1939 године, којом је тужилац на основу § 130 Закона о општинама разрешен дужности претседника општине, пошто је у предизборно време чинио изјаве штетне по опште државне интересе.

Тужба пак истиче да је оспорено решење противно закону пошто се за такву одлуку власти нису стекли услови из § 130 Закона о општинама у вези § 52 Фин. закона за 1936/37 годину. Стога се предлаже поништај предметног решења.

Државни савет је ценио наводе тужбе, оспорено решење и остале акте предмета, па је нашао:

По § 130 Закона о општинама, Бан може разрешити општински одбор, општинску управу или претседника због решења и изјава које су штетне по важне опште државне интересе. Шта се, пак, подразумева под изразом важни општи државни интереси ближе је објашњено у ст. 3 § 52 Фин. закона за

1936/37 годину, где је речено да се § 130 Закона о општинама има разумети тако, да решења и изјаве треба да су уперене „против Династије, против државног и народног јединства, постојећег друштвеног поретка или су уопште у изричној опреци са основним одредбама Устава”. Само дакле изјаве и решења која би била противна напред наведеном овлашћују Бана да донесе одлуку о разрешењу дужности. При томе је још потребно да су решења односно изјаве дате у вршењу службене дужности у самом надлештву или ван њега, за разлику од ст. 2 § 52 Фин. закона за 1936/37 годину, према коме разрешење може наступити и за поступке ван службене дужности.

У конкретном случају у актима предмета није утврђено постојање ни једне од изјава предвиђених у напред поменутом законском пропису као услову за разрешење по § 130 Закона о општинама већ су оне кривично-правне природе. Ниједна од њих, сем тога, није дата у вршењу функција претседника општине у надлештву или ван њега што је битни реkvизит за постојање дела из ст. 3 § 52 поменутог закона. Све ово се јасно разабире из акта приложених полицијско казних пресудама узетих за основ конкретног поступка. Према томе, уколико је тужилац заиста и чинио изјаве, због којих је разрешен дужности претседника општине, он је то чинио у својству обичног грађанина и као такав за њих може бити кривично одговоран и прогоњен редовно судски односно ако се утврди постојање бесчасних дела кажњивих на поменути начин, а због њих је предан редовном суду, могло је само доћи евентуално до примене § 129 Закона о општинама у вези ст. 2 § 52 напред наведеног финансијског закона, а никако § 130 пом. Закона о општинама.

Према томе првостепеним решењем је у овом случају власт прекорачила овлашћење дато јој у § 130 Закона о општинама. Па како је оспореним решењем ова одлука оснажена, тужба се са наведених разлога морала уважити и пом. оспорено решење поништити на основу чл. 34 ст. 2 Закона о Државном савету и управним судовима.”

Обавеза општине да накнади штету причињену на њеном подручју телеграфским и телефонским линијама за јавни саобраћај.

Ово питање је расправљено у пресуди Државног савета бр. 6751/40, у пресуђењу следећег случаја:

По § 77 Закона о пошти, телеграфу и телефону, намерно учињене штете на телеграфским и телефонским линијама за јавни саобраћај дужна је накнадити у новцу она општина у чијем подручју су учињене, а њој се оставља право да кривца пронађе, од њега штету наплати и пријави га државном тужиоцу ради прогона по кривичном законнику. Према томе да би општина била обавезна да накнади штету нанету на телеграфско-телефонским линијама, потребно је да је штета учињена намерно људском радњом и у њеном атару (дотичне општине). При томе се општини даје право регреса, за плаћену накнаду штете, према учиниоцима дела. Дакле, када се стеку напред наведене околности настаје одмах обавеза општине да учињену штету накнади а њој се оставља право да се регресира према учиниоцима дела. Одлуку о накнади штете до-

носи надлежна дирекција на основу извештаја својих стручних органа а с обзиром на величину причињене штете, а на начин њеног отклањања.

У конкретном случају утврђено је да је штета фактично причињена и да није изазвана елементарним непогодама већ људском радњом. Ову околност општина и не пориче већ истиче да су стубови линије само незнатно оштећени. Међутим ова околност је без икаквог значаја за обавезу општине да причињену штету накнади, јер се штета као таква утврђује с обзиром на начин како ће се отклонити и линија довести у нормално стање. Ту, пак, чињеницу утврђује надлежна власт према постојећим прописима о организацији и функционисању телеграфско-телефонско службе. Приговор овакве врсте општина, међутим не чини нити доказује конкретним доказима да је оштета већа од прописаних износа за такву врсту оштећења."

Обавеза оправке зграде пада само на власника ове и не може се наметнути закупцу зграде.

У овом смислу је пресуда Државног савета бр. 16129/39, донета у пресуђењу следећег случаја:

„Оспореним решењем оснажена је одлука Градског поглаварства бр. 9555/38 којом је тужиоцу као закупцу односне зграде наређено да у року од 20 дана саобрази постојећи димњак на тој згради прописима § 42 Грађевинског закона и Грађевинског правилника за град Београд. Одлука Градског поглаварства донета је на основу §§ 94 и 95 Грађевинског закона.

Тужилац напада законитост оспореног решења наводећи да он није власник зграде „Касина“ и да се стога њему није могла ни наметнути таква обавеза. А затим истиче, да не постоје услови из § 42 Грађевинског закона, који би правдали доношење оспореног решења.

По оцени тужбених навода и законитости оспореног решења Државни савет је нашао, да је оспорено решење противно закону:

У § 94 Грађевинског закона је изрично прописано, да обавеза оправке зграде, ако комисија констатује недостатке из § 94 цит. закона, пада на власника грађевине. Значи да је потребно, у сваком конкретном случају, најпре утврдити, ко је власник предметне грађевине, па затим издати власнику потребна наређења.

Из аката овога предмета се међутим не види, да је тужилац, сопственик и власник те зграде. Да би на тужиоца могла пасти обавеза из § 94 у вези § 42 Грађевинског закона, потребно је било најпре утврдити, да ли је тужилац власник оне зграде. Пошто пак то оспореним решењем није утврђено, што зна-

чи да су релевантне чињенице у битним тачкама непотпуно утврђене, то се исто решење као противно закону (чл. 26 Закона о Државном савету и управним судовима) морало поништити с тим да управна власт у извршењу ове пресуде, утврди ко је власник зграде, па ако затим постоје услови из § 94 у вези § 42 Грађевинског закона, изда власнику исте зграде потребна наређења."

Општина је овлашћена да смањи хонорар свом хонорарном службенику.

По овом питању је донета пресуда Државног савета бр. 1766/40 којом је пресуђен следећи случај: „Оспореним решењем оснажена је одлука градског већа у Београду којом је смањен хонорар тужиоцу, као хонорарном службенику.

Тужилац побија законитост оспореног решења и у тужби истиче да је управна власт неправилно протумачила и применила чл. 69 Статута Општине града Београда, те да с обзиром на § 133 Закона о општем управном поступку није се могао једностраним актом Општине града Београда мењати његов хонорар. Нарочито градско веће није могло дати својој одлуци ретроактивно дејство, тј. одлука је донета 11 марта 1932 године, а смањење хонорара било је од 1 марта исте године.

Државни савет налази да наводи тужбе нису основани на закону и то са следећих разлога:

По чл. 69 Статута Општине града Београда: прописи овога Статута по платама и пензијама општинских службеника вредеће дотле док се, променом животних прилика или вредности народног новца, не укаже потреба за новим регулисањем припадности општинских службеника и пензионера. Те измене је овлашћен да донесе Суд по одобрењу одбора и да припадности општинских службеника и пензионера прилагоди новим приликама.

Иако чл. 69 спада у прелазна наређења, ипак он има карактер сталне законске одредбе. И Суд општине града Београда на основу овог законског прописа био је овлашћен да донесе одлуку о смањењу припадности свима општинским службеницима, а не само хонорарним, у ком се својству налазио тужилац.

А по чл. 19 истих статута Општински суд је овлашћен да по своме нахођењу одређује висину хонорара.

Према овим законским прописима излази, да је побијана одлука правилна и да је неумесно позивање тужиоца на пропис § 133 З.У.П., јер су наведени прописи Статута општине града Београда, специјални прописи и они дерогирају назначени пропис Закона о општем управном поступку.

С обзиром на изложено и остали наводи у тужби нису умесни, па је исту као такву на основу чл. 34 Закона о Државном савету и управним судовима, вала одбацити."

ПАЖЊА ПРЕТПЛАТНИЦИМА

Умољавају се претплатници да претплату на „Београдске општинске новине“ за 1941 годину изволе што пре уплатити чековном уплатницом која је овом часопису приложена.

АДМИНИСТРАЦИЈА

„Београдских општинских новина“.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Поштарина плаћена у готову

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

